T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
MALİYE PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME VE TÜRKİYE UYGULAMASI

Hazırlayan
Ceyda DİKMEN

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Haluk TANDIRCIOĞLU

İZMİR-2015

YÜKSEK LİSANS
TEZ/ PROJE ONAY SAYFASI

2010800125

Üniversite : Dokuz Eylül Üniversitesi

Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Adı ve Soyadı : Ceyda DİKMEN

Tez Başlığı : Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ve Türkiye Uygulaması

Savunma Tarihi : 20.05.2015

Danışmanı : Yrd.Doç.Dr.Haluk TANDIRCIOĞLU

JÜRİ ÜYELERİ

Ünvanı, Adı, Soyadı	Üniversitesi	İmza
Yrd.Doç.Dr.Haluk TANDIRCIOĞLU	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	.....
Yrd.Doç.Dr.Ayşe Günay BEKAR	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	.....
Doç.Dr.Esra SİVEREKLİ	HARRAN ÜNİVERSİTESİ	.....

Oybirliği (X)
Oy Çokluğu ( )

Ceyda DİKMEN tarafından hazırlanmış ve sunulmuş "**Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ve Türkiye Uygulaması**" başlıklı Tezi(X) / Projesi( ) kabul edilmiştir.

Prof.Dr. Utku UTKULU
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum **“ Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ve Türkiye Uygulaması ”** adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

…./…./….

Ceyda DİKMEN

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ve Türkiye Uygulaması

Ceyda DİKMEN

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Maliye Anabilim Dalı

Maliye Programı

Bütçeler mali ve sosyal alanda ekonomik politika aracı olma özelliğiyle, hükümetlerin sosyal ve ekonomik önceliklerini yansıtan ve bunların politik süreçlerle kullanılmasıyla ihtiyaçlar doğrultusunda hazırlanan kanunlardır. Bütçeler, ülkelerin mevcut mali, ekonomik ve sosyal durumları ile ilgili bilgi veren metinlerdir. Küreselleşme süreciyle beraber gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkeler bütçelerini toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifi dahilin de yeni bir bakış açısı getirmeye başlamıştır. Çünkü cinsiyet eşitsizliklerinin ortadan kaldırılması artık global bir hedef konumuna gelmiştir. Yaşanan bu gelişmeler ışığında Türkiye'de de bütçelerin cinsiyete duyarlı hale gelmesi, toplumsal kadın-erkek eşitliğini ön plana alması ve bunları uygulanabilir kılma yönündeki çalışmalar tartışılmaya başlamıştır. Bu tez çalışmasında cinsiyete duyarlı bütçeleme kavramına ve dünyadaki uygulamalarıyla birlikte Türkiye'de bu sürecin nasıl işlediğine ve bütçe süreçlerine nasıl yansıdığına, bütçe politikalarının cinsiyete daha duyarlı hale getirilmesi yönünde yapılanlara ve neler yapılması gerektiğine dair konular ele alınmıştır. Bu çerçevede ilk bölümde alternatif bütçe uygulamaları hakkında bilgi verilmiş, İkinci bölümde, cinsiyete duyarlı bütçeleme hakkında genel ve teorik bilgiler ele alınmış, Üçüncü ve son bölümde ise, cinsiyete duyarlı bütçelemenin Türkiye açısından uygulanabilirliği araştırılmış ve bu doğrultuda alınan kararlar, yürütülen çalışmalara yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bütçe, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Alternatif Bütçe, Cinsiyete Duyarlı Bütçe

ABSTRACT

Master's Thesis

Applicability of Gender Responsive Budgeting System in Turkey

Ceyda DİKMEN

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Sciences

Department of Public Finance

Public Finance of Program

Budget for the financial and social areas on the property that economic policy tool, reflecting the social and economic priorities of the government and their needs are prepared in accordance with the law by using the political process. Budgets, countries are texts that provide information about the current financial economic and social situation. Gender equality should be developed as well as developing countries budgets along with the globalization process has begun to bring a new perspective within the perspective. Because the elimination of gender inequality has now become a global destination. In light of these developments also become experienced gender-sensitive budgets in Turkey, to get the social equality of women and men, and they began to discuss the forefront of efforts applied make-up. This thesis on gender-sensitive budgeting concept in the work, and how this process in Turkey with world application that works and how it reflected in the budget process, those made towards making more gender sensitive budget policies and issues that need to be done are discussed. In this context, given information about alternative budget implementation in the first part, the second part, general and theoretical knowledge about gender-sensitive budgeting discussed, the third and last part, gender-sensitive budgeting to investigate the feasibility for Turkey and the decisions taken in this direction is given to studies.

Keywords: Budget, Gender Equality, Alternative Budget, Gender Sensitive Budget

CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME
VE TÜRKİYE UYGULAMASI

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI ii
YEMİN METNİ iii
ÖZET iv
ABSTRACT v
İÇİNDEKİLER vi
KISALTMALAR x
TABLOLAR LİSTESİ xii
ŞEKİLLER LİSTESİ xiii

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM
ALTERNATİF BÜTÇE UYGULAMALARI VE CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME

1.1. KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE ALTERNATİF BÜTÇE UYGULAMALARI 2
1.1.1. Katılımcı Bütçe 2
1.1.1.1. Katılımcı Bütçe Süreci ve Genel Aşamaları 6
1.1.1.2. Türkiye'de Katılımcı Bütçeye Yönelik Çalışmalar 8
1.1.2. Sosyal Bütçe 11
1.1.2.1. Sosyal Harcama Kavramı 11
1.1.2.2. Sosyal Harcama Türleri ve Bütçedeki Karşılıkları 14
1.1.2.3. Sosyal Bütçe Süreci 16
1.1.3. Vatandaş Bütçe 20
1.1.4. Global Bütçe ve Türkiye Süreci 23
1.1.5. Yeşil Bütçe ve Türkiye Süreci 27

1.1.6. Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme 31

İKİNCİ BÖLÜM
CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME VE SEÇİLMİŞ ÜLKE ÖRNEKLERİ

2.1. TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ KAVRAMI 32
2.2. CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME TANIMI 35
2.3. CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME AMAÇLARI 37
2.4. CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEMENİN TEMEL NİTELİKLERİ 41
2.5. CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEMENİN GELİŞİMİ 42
2.6. CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEMENİN BÜTÇE SÜRECİNDE UYGULANMASI 44
2.6.1. Cinsiyete Duyarlı Bütçelemede Kullanılacak Araçlar ve Aktörler 48
2.6.1.1. Cinsiyete Duyarlı Bütçelemede Kullanılacak Araçlar 48
2.6.1.2. Cinsiyete Duyarlı Bütçelemede Kullanılacak Aktörler 48
2.6.2. Cinsiyete Duyarlı Bütçelemenin Aşamaları 49
2.6.2.1. Planlama Aşaması 50
2.6.2.2. Bütçenin Kabul ve Kanunlaşması 53
2.6.2.3. Bütçenin Yürütme ve Uygulanması 54
2.6.2.4. Bütçenin Denetimi ve Değerlendirilmesi 54
2.7. CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME VE KAMU KESİMİNDE ETKİNLİĞİN SAĞLANMASI 54
2.8. İHTİYAÇLARA DUYARLI KAMU HİZMETİ VE CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME 55
2.9. CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEMEDE KAMU GELİRLERİNİN ANALİZİ 56
2.10. CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEMEDE KAMU HARCAMALARININ ANALİZİ 57
2.11. CİNSİYET GÖSTERGELERİ VE CİNSİYETE DUYARLI VERİLER 59
2.12. CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME VE SEÇİLMİŞ ÜLKE PROFİLLERİ 62
2.12.1. Afrika Kıtası 63

2.12.1.1. Kenya 63
2.12.1.2. Güney Afrika 64
2.12.1.3. Tanzanya 65
2.12.1.4. Uganda 66
2.12.2. Amerika Kıtası 67
2.12.2.1. Brezilya 67
2.12.2.2. Kanada 67
2.12.2.3. Şili 68
2.12.2.4. Peru 68
2.12.2.5. Amerika Birleşik Devletleri 69
2.12.3. Asya Kıtası 69
2.12.3.1. Hindistan 70
2.12.3.2. Sri Lanka 70
2.12.4. Avrupa Kıtası 71
2.12.4.1. Fransa 71
2.12.4.2. Almanya 72
2.12.4.3. İtalya 72
2.12.4.4. Birleşik Krallık 72
2.12.5. Orta Doğu 73
2.12.5.1. İsrail 73
2.12.6. Pasifik 73
2.12.6.1. Avustralya 74

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TÜRKİYE'DE CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME VE UYGULANABİLİRLİĞİ

3.1. CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEMENİN TÜRKİYE'DE GELİŞİMİ 75
3.1.1. Türkiye Ulusal Programı 80
3.1.2. Türkiye'nin AB Müktesebatına Uyum Programı (2007-2013) 81
3.1.3. Orta Vadeli Programlar 82
3.1.4. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı (2008-2013) 88

3.2. TÜRKİYE'DE BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ORTAK PROGRAMININ TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME AÇISINDAN BİR DEĞERLENDİRİLMESİ 89
3.3. KAMU HİZMETİ ANLAYIŞINDA CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME SİSTEMİ VE KAMU YÖNETİMİNDE UYGULANMASI 91
3.4. CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME SÜRECİ VE CİNSİYET GÖSTERGELERİ 92
3.4.1. Bütçe Süreci 92
3.5. CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEMEYE YÖNELİK KURUMSAL ÇALIŞMALAR 93
3.5.1. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çerçevesinde Yürütülen Çalışmalar 93
3.5.2. Türk Demokrasi Vakfı İle İstanbul Kadın Araştırmaları Merkezi Tarafından Yürütülen Çalışmalar 95
3.5.3. Bursa Büyükşehir Belediyesi Tarafından Yürütülen Çalışmalar 96
3.5.4. Trabzon Büyükşehir Belediyesi Tarafından Yürütülen Çalışmalar 100
3.5.5. Kars Belediyesi Tarafından Yürütülen Çalışmalar 102
3.5.6. Şanlıurfa Belediyesi Tarafından Yürütülen Çalışmalar 102
3.5.7. Cinsiyet Esaslı Bütçelemeye İlişkin Diğer Çalışmalar ve Hizmetler 103
SONUÇ 105
KAYNAKÇA 110

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BASK	Kuzey İspanya Özerk Bölgesi
BM	Birleşmiş Milletler
BMOP	Birleşmiş Milletler Kadınların İnsan Haklarının Geliştirilmesi Ortak Programı
CEDAW	Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi
CDBS	Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Sistemi
CIDA	Kanada Uluslararası Kalkınma Ajansı
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
FAO	Tarım Örgütü
GERA	Afrika Toplumsal Cinsiyet ve Ekonomik Reformu
INSTRAVV	Birleşmiş Milletler Kadının İlerlemesi için Araştırma ve Eğitim Enstitüsü
KSGM	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
MİGM	Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü
NACSW	Kadının Statüsü ve Ulusal Eylem Komitesi
NCRFW	Filipin Kadının Rolü Ulusal Komisyon Formu
OVP	Orta Vadeli Program
SB	Sağlık Bakanlığı
SHÇEK	Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu
SIDA	İsveç Uluslararası Kalkınma İşbirliği Ajansı
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
ŞÖNİM	Şiddet Önleme Ve İzleme Merkezi
TBB	Türkiye Belediyeler Birliği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TGNP	Tanzanya Cinsiyet Ağ Programı
TL	Türk Lirası
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

UNIDO	Birleşmiş Milletler Kalkınma Örgütü
UNIFEM	Birleşmiş Milletler Kadın Fonu
UK	Birleşik Krallık
USAID	Uluslararası Kalkınma Ajansı
WB	Dünya Bankası
WBI	Kadınlar Bütçe Girişimi
WIDE	Avrupa Kadınları Geliştirme Grubu
YÖK	Yükseköğretim Kurumu

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Katılımcı Bütçenin Faydaları s.4
Tablo 2: Katılımcı Bütçenin Riskleri s.5
Tablo 3: Sosyal Harcamaların Bütçedeki Karşılıkları s.15
Tablo 4: Vatandaş Bütçenin Özellikleri s.22
Tablo 5: Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Kavramı s.36
Tablo 6: Cinsiyete Duyarlı Bütçelemenin Avantajları ve Sağladığı Faydalar s.40
Tablo 7: Cinsiyete Duyarlı Bütçelemenin Ana ve Yardımcı Aktörleri s.49
Tablo 8: Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Cinsiyet Analizi ve Uygulama Önerileri s.52
Tablo 9: Hedefler ve Spesifik Amaçlar s.60
Tablo 10: Cinsiyete Duyarlı Göstergeler s.61
Tablo 11: Cinsiyete Duyarlı Bütçe Ülke Profilleri s.63
Tablo 12: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı s.94
Tablo 13: Bursa Faaliyet Programı s.98
Tablo 14: Kadınlara Yönelik Faaliyetler s.98
Tablo 15: Trabzon İl Özel İdaresi Stratejik Planı 2010-2014 s.101

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Katılımcı Bütçe Döngüsü s.8
Şekil 2: Sosyal Bütçenin İzlenmesi s.17

GİRİŞ

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ekonomik, mali, sosyal ve kültürel anlamda eşitliğe dönüştürmenin, kültürel kalıplaşmış yargıların ve kültürel yozlaşmanın iktisadi bağlamda eşitliğe dönüşmesi ve bu eşitliğin her alanda uygulanabilir kılınmasına yönelik stratejiler ülkelerin bütçe sistemlerini cinsiyete duyarlı hale getirmeleriyle mümkün olmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin bütçeler doğrultusunda kamusal ve özel alanlara entegre edilmesiyle, kıt olan kaynakların doğru alanlara kanalize edilmesi ve böylece kaynak dağılımının adil olarak sağlanması açısından doğuracağı olumlu sonuçların belirlenmesi ve değerlendirilmesi, bütçelerin gelişimi açısından büyük önem taşımaktadır.

Ekonomik plan ve programların, cinsiyetler arası eşitliğin gözetilerek oluşturulması ve bu programların uygulama alanı bulduğu bütçelerin cinsiyete duyarlı hale getirilmesi ve bu gelişimin sürekli olarak sağlanması ülkelerin uyguladıkları bütçe politika ve hedeflerinin bu perspektifte geliştirilmesi ülkeler için büyük bir önem teşkil etmekte ve toplumsal ve sosyal anlamda ise, refah seviyesinin yükselmesi ve sosyal statünün gelişimi bakımından oldukça önemli bir değer oluşturmaktadır.

Cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunda Türkiye, diğer dünya ülkelerinin uygulamalarına göre oldukça geri plandadır ve bu konuda yürütülen çalışmalar arzu edilen düzeyde değildir. Bunun en önemli nedenlerinden birisi, var olan bütçe sistemi yapısının tam olarak kavranıp, süreçlere entegre edilememesidir. Bu nedenle, bütçe sistemimizin cinsiyete daha duyarlı hale getirilmesi yönünde bir komisyon oluşturulmalı ve komisyonun farklı eğitimler vererek her alanda halkı bilinçlendirmesi ve her bakanlığa ilgili komisyon üyeleri verilerek, ilgili harcamacı kuruluşların cinsiyet esaslı bütçelemeye uyumu sağlanmalıdır

Birleşmiş Milletler (BM) işbirliğiyle yürütülen cinsiyete duyarlı bütçe çalışmaları, Türkiye'nin AB uyum sürecinde de önemli bir yer teşkil etmektedir.

Cinsiyete duyarlı bütçelemenin, Türkiye'deki var olan bütçe sistemine entegre edilmesi ve bu yönde yürütülen çalışmaların Türkiye için getirdiği sosyal ve ekonomik kazanımlarla birlikte, bütçe süreçlerinin toplumsal eşitliği sağlamadaki rolü ve kadın-erkek eşitliğinin sadece sosyal alanla sınırlı kalmayıp, ekonomik, siyasi ve kültürel alanlarda da sağlanmasına da katkı sağlayacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM
ALTERNATİF BÜTÇE UYGULAMARI VE CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME

1.1. KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE ALTERNATİF BÜTÇE UYGULAMALARI

Bütçe sistemleri, kamusal kaynakların tahsisinde ve kullanılmasında rol alan aktörlerin karşılıklı etkileşimini düzenleyen kurallar ile bunların erişebildiği enformasyonu kapsar. Bu nedenle kamu kaynaklarının etkinlik ve verimlilik ilkelerine göre yönlendirildiği bir süreç içerisinde oluşturulması gerekir. Alternatif bütçe sistemleri bu süreci düzenleyen alternatif sistemler bütünüdür**.**

1.1.1. Katılımcı Bütçe

Katılımcı bütçe, yerel yönetimlerin önceliklerinin halkın katılımı ve tercihleri doğrultusunda belirlendiği ve bütçelendirildiği bir süreçtir. Katılımcı bütçenin ilk keşfedildiği yer Brezilya'nın Güney Rio Grande eyaletinin Porta Alegre kentidir[1].1989 yılında Brezilya'nın Porto Alegre kentinde temelleri atılan bu süreç bugün farklı biçimlerde Arjantin'den Kanada'ya, Fransa'dan İngiltere'ye dünyada yüzlerce şehirde bir yerel demokrasi modeli olarak kullanılmaktadır. Türkiye'de ise Yerel Yönetim Reformuna Destek Projesi kapsamında 2007 yılında pilot yerel yönetimlerde katılımcı bütçe çalışmaları başlatılmıştır.

Katılımcı bütçe modelinin en önemli yararı; vatandaşların aktif katılımını temel alan bir demokrasi pratiği aracılığıyla toplumsal öncelikleri yeniden düzenleyerek sosyal adaletin teşvik edilmesidir. Katılımcı bütçe, yerel yönetimlerin vatandaşa karşı hesap verme sorumluluğunu yerine getirmesini ve kaynakların etkili bir şekilde kullanımını amaçlamaktadır. Diğer yandan halkın yeni yatırımların belirlenmesi ve mevcut hizmetlerin geliştirilmesiyle ilgili kaynak dağılımın yapıldığı bu sürece katılımı vatandaşların kente sahip çıkma bilincini geliştirmektedir. Katılımcı bütçe sürecinin temelini mahalle düzeyinde yapılan ve vatandaşların herhangi bir sınırlama olmadan katıldığı toplantılar oluşturmaktadır.

[1] Tepav, **İyi Yönetişim İçin Örnek Bir Model : Katılımcı Bütçeleme**, Yönetişim Etütleri Programı, Mart 2007, Ankara, ss. 2-9

Katılımcı bütçenin uygulamaya dönüşmesi için, kullanılabilir kaynağın olması gerekir, kaynağın olmaması katılımcı bütçenin pasif bir uygulama olarak kalmasına neden olacaktır[2]. Çünkü yerel yönetimlerde kaynaklar çoğunlukla "zorunlu harcamalar" dediğimiz personel ve idari giderlere, borç ödemelerine ve devam eden yatırımlara zar zor yetmekte olup, yeni yatırımlara ayrılacak kaynak ya hiç bulunmamakta ya da proje kredisi vb. yöntemlerle borçlanma yoluyla temin edilmektedir. Bu durumda mahalle düzeyinde katılım sonucu ortaya çıkan önceliklerin belirlenmesi, sonuç doğurmayan, bu nedenle bir süre sonra da itibarını yitiren bir uygulama olma riskini taşımaktadır. Bu nedenle az da olsa belediyenin "esnek" bir yatırım harcaması imkânı olması katılımcı bütçe sürecini daha anlamlı kılacaktır.

Katılımcı bütçenin faydaları ve risklerini değerlendirdiğimizde ise, önkoşulların ve isteğin var olduğu bir belediyede iyi tasarlanmış bir Katılımcı Bütçe Mekanizması oldukça yararlı sonuçlar verebilir. Bunun yanında riskleri de göz ardı etmemek gerekmektedir. Aşağıdaki tablolarda katılımcı bütçenin fayda ve risklerinin neler olduğu belirtilmiştir.

[2] Ferhat Emil, **Katılımcı Bütçe ve Katılım Mekanizmaları: Yerel Yönetim Reformuna Destek Projesi**, Çanakkale, 2007, ss.3-7

Tablo 1: Katılımcı Bütçenin Faydaları

KATILIMCI BÜTÇENİN FAYDALARI
Kentin başta yoksul mahalleleri olmak üzere tüm mahallerinde altyapının gözle görülür bir biçimde yenilenmesi,
Yoksul mahallelerden başlamak üzere sosyal hizmetlerden faydalanma imkanının gözle görülür biçimde artması,
Kent halkının harcanan para konusunda söz sahibi olmasının getirdiği vatandaş olma duygusunun ve kent birlikteliğinin artması,
Kent kararlarına katılımın sadece bir entellektüel merak veya bürokrasi ile meclis üyelerine özgü bir faaliyet olmaktan çıkması, toplumsal denetime açılması,
Yerel düzeyde Yolsuzluk, kayırmacılığın en aza indirilmesi,
Kararların belirlenen öncelikler doğrultusunda alınması ve uygulamanın bu önceliklere göre yapılması halinde dışta kalmışlığın ve bunun sonucunda, belediye hizmetleri hakkında gereksiz dedikodu ve şaibe üretilmesinin önüne geçilmesi,
Vatandaşlar, Sivil Toplum Kuruluşları (STK), belediye başkan ve çalışanları ile Meclis üyeleri arasında daha yakın ve sıcak ilişkiler kurulması
Zaman içinde hizmetlerin maliyetinde azalma sağlanması,
Belediyenin vatandaş tercihlerine duyarlılığın artması sonucunda kendi kendini besleyen bir demokratik süreç yaratılması
Kentin katılım kapasitesinin artması sonucunda kendine güvenin ve etrafına örnek olma potansiyelinin artması
Katılımcı bütçe çalışma mekanizmalarının kuralları her yıl kendi kendine belirlendiği için vatandaşın kural koyma ve ona uyma sürecinin devamlı olarak canlı tutulması,
Kentin bir cazibe merkezi olması

Kaynak: Ferhat Emil, **Katılımcı Bütçe ve Katılım Mekanizmaları:Yerel Yönetim Reformuna Destek Projesi**, Çanakkale, 2007, s.8

Tablo 2: Katılımcı Bütçenin Riskleri

KATILIMCI BÜTÇEYİ BEKLEYEN RİSKLER
Moda faaliyet olarak algılanması ; Entellektüellerin,sivil toplum kuruluşlarının elinde gönül eyleme, fakire yardım faaliyeti olarak kullanılma riski.
Yoksul kesimlere danışma ve katılım altında çok şeyin sözünün verilip, hiçbir şeyin gerçekleştirilmemesi ve sonuçta başa dönülmesi, aşırı beklenti yaratılma riski
Belediye bürokrasisi ve özellikle belediye meclisi bu süreci kendi yetkilerinin kısıtlanması olarak algılayabilirler ve süreci engelleyebilirler,
Çoğunluğun tercihinin her zaman doğru olmama riski
Katılımcı bütçe için geliştirilecek mekanizmaların çok kompleks ve iddialı yapılma riski
Özellikle birden çok mahalleyi ilgilendiren projelerin dışta kalma riski

Kaynak: Ferhat Emil, **Katılımcı Bütçe ve Katılım Mekanizmaları:Yerel Yönetim Reformuna Destek Projesi**, Çanakkale,2007, s.9

Tablolardaki fayda ve riskleri değerlendirdiğimizde, Katılımcı bütçe sürecini "katılımcı" yapan etmenleri sürece dahil ettiğimizde riskler de minimize edilerek faydaya dönüşecektir. Katılımcı bütçenin fayda ve taşıdığı risklere bağlı olarak katılımcı bütçenin ana unsurlarını aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

- Ne kadar vatandaşın ve örgütün katılarak öncelik tercihini beyan ettiğini ifade eden "katılımın niceliği",
- Öncelik tercihlerinin nasıl gerekçelendirildiği, tercihlerin bilgiye dayalı olup olmadığı ile ilgili olarak "katılımın niteliği",
- Tercihlerin hizmetlere ne ölçüde dönüştüğünün ve sürecin yaşam kalitesine katkısının izlenebilirliği,
- Oyunun kurallarının nasıl belirleneceği ve sürecin nasıl yönetileceğinin belirlenmesidir.

Katılımcı bütçe sürecinde "katılım"ın niceliği ve niteliği zaman içinde artmakta ve zenginleşmektedir. Süreç içinde yöntemlerin ve tartışma çerçevesinin kavranmasıyla katılımın niteliğinin de arttığı gözlenmektedir. Katılımın artması ve

sürecin sahiplenmesinin temel nedeni yönetim ve vatandaş arasında talep ve arz ilişkisinin yatırım ve hizmet bazlı kurulmasıdır[3]. Mahalleli tercihlerinin yatırım ve hizmetlere dönüştüğünü gördükçe sürecin içinde kalmakta ve çıkarlarını daha aktif olarak savunmaktadır. Taleplerin yerine getirilmesinin ardından katılımın azaldığı durumlar da yaşanmaktadır. Kısa vadeli bir çıkar perspektifine sahip bir toplulukta talep yerine getirildikten sonra katılım azalabilir. Benzer şekilde yatırım ve hizmetlere erişim açısından doygunluğa ulaşmış bir mahallenin beklentilerinin az olması nedeniyle katılım düşük olabilir. Bu gibi sorunları önlemek için katılımcı bütçe sürecini yöneten yerel yönetimin şeffaflık ve hesap verme sorumluluğuna dayalı güçlü bir halkla ilişkiler ve iletişim stratejisi geliştirmesi gerekir. Bunun için yerel yönetim;

- Mahalle ve kent ölçeğinde veri üretmeli,
- Ne zaman ve hangi verilerin yayınlanacağını belirtilen bir takvime uymalı,
- Verilerdeki değişimleri göstergeler aracılığıyla izlemeli ve kamuoyu tarafından da izlenebilir hale getirmelidir[4].

1.1.1.1. Katılımcı Bütçe Süreci ve Genel Aşamaları

Katılımcı bütçeleme sürecinde vatandaşlar gelecek yılın belediye bütçesini oluşturmaya ve bir önceki yılın gerçekleşmiş sonuçlarını tartışmaya karar verici düzeyde katılmaktadırlar. Bu süreçte uygulanacak proje ve hizmetler belirlenerek bu projelerin gerçekleşmesi için gerekli finansal çerçeve çizilmekte ve ayrıntılarıyla tartışılmaktadır. Vatandaşların ikamet ettikleri bölgelerdeki yerel yönetim birimlerinin yani belediyelerin halka karşı açık ve mali saydamlık, hesap verme sorumluluğu içinde hareket etmeleri bu sistemin önemli bir yapı taşıdır. Alışılagelmiş pasif yurttaş profilinden katılımcılık öğesiyle beslenmiş aktif yurttaşlığa geçiş süreci, vatandaşların yaşadıkları kenti daha çok sahiplenmelerine ve kamu kaynaklarının daha efektif kullanılmasına yol açmaktadır[5].

[3] Zuhal Ergen, Yönetimden Yönetişime: Katılımcı Bütçeleme Modeli, **Maliye Dergisi**, Sayı 163, Temmuz-Aralık 2012, ss.317-320
[4] Ergen, ss.319-320
[5] http://yesilgazete.org/blog/2009/02/20/belediyelerde-katilimci-butce-sureci/ (31.05.2014)

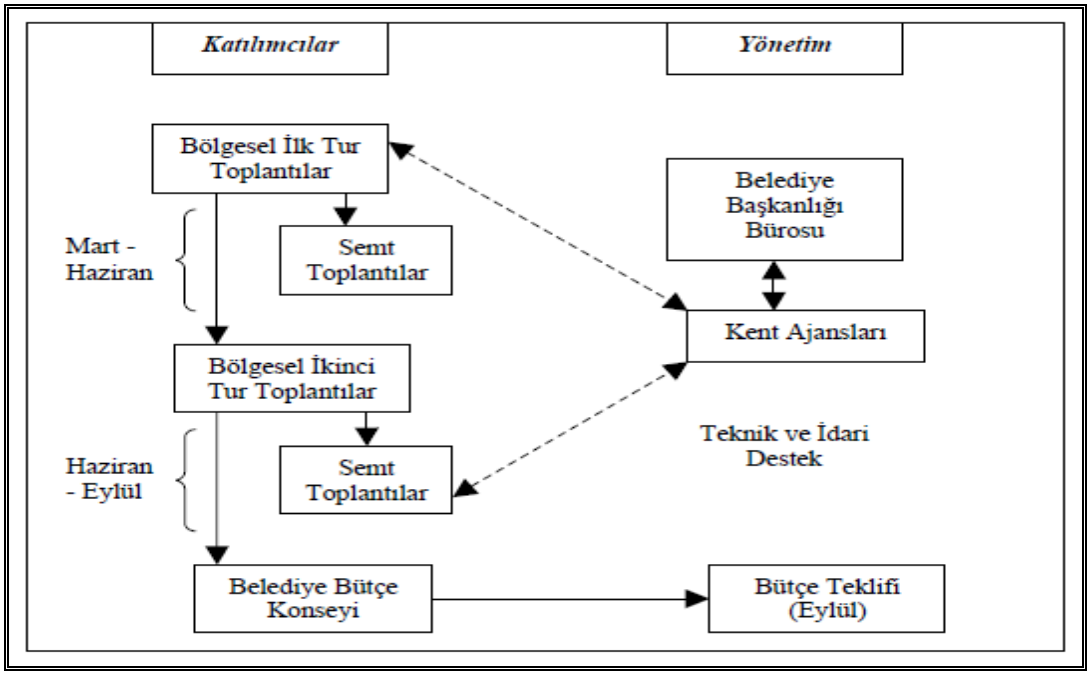
Katılımcı bütçe uygulamasının gerçek anlamda hayata geçirilmesinde siyasi iradenin de çok büyük katkısı vardır. Çünkü bu uygulama vatandaşların politik sürece katılımının desteklenmesini ve bir paydaş olarak tanınmasını gerektirmektedir. Uygulamada bu zorlu sürecin nasıl işleyeceğini belirleyen birtakım unsurlar da mevcuttur. Bunların başında katılım, şeffaflık, eşitlik, tolerans, verimlilik ve etkinlik, özkaynak, rekabet ve kararların alınma sürecinde vatandaşların birbirlerine saygılı olması gelir. Kamusal kaynakların ortak yönetiminde dört temel faktörün varlığı da yadsınamaz. Bunlar;

- Yerel siyasi iradenin desteği ve istekliliği,
- Vatandaşların politik sürece katılım konusundaki istekliliği,
- Yasama organlarının müdahalelerini katılımcı bütçeden ayıran destekleyici politik çerçeve,
- Vatandaşların ortak kararlarla belirlediği projelerin mali kaynaklarının varlığı olarak sıralanabilir[6].

Katılımcı bütçeleme sürecine dahil olabilmek için en az 10 kişiden oluşan bir topluluğa ya da organizasyona dahil olunması gerekmektedir. Bu grupların bir bürosunun, personelinin ya da banka hesabının bulunmasına gerek yoktur. Bunun yerine bunların Meclise bir grup olarak kaydedilmeleri gereklidir. Katılımcı bütçe sürecinin temelini mahalle düzeyinde yapılan ve vatandaşların herhangi bir sınırlama olmadan katıldığı toplantılar oluşturmaktadır. Genellikle bu toplantılarda yerel yöneticiler tarafından kent ya da mahallede yapılan veya taahhüt edilmesine karşın yapılamayan faaliyetler aktarılmakta ve ilgili yılın katılımcı bütçe sürecinin işleyişi hakkında bilgi verilmektedir. Öte yandan, vatandaşlardan mahalleleri ve kent için taleplerini dile getirmeleri istenmekte ve ardından yapılan oylamayla mahalle düzeyinde öncelikler belirlenmektedir. Önceliklendirme ise yerel yönetimin sunduğu faaliyetlerin sınıflandırıldığı bir listede yer alan hizmetlerin (örneğin; kentsel altyapı, yeşil alanlar, toplu taşıma, sosyal hizmetler, sosyal yardımlar, çevre sağlığı, yol-kaldırım-trafik vs.) oylanması sonucunda gerçekleştirilmektedir.

[6] T.C Başbakanlığı, **Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma 1 : Değişimin Yönetimi İçin Yönetimde Değişim**, Ankara,Ekim 2003, ss.30-33

Şekil 1: Katılımcı Bütçe Döngüsü

Kaynak: Ahmet Özen ve İbrahim Güray Yontar, Katılımcı Demokrasi Anlayışında Bütçeleme: Katılımcı Bütçeleme, **Maliye Dergisi**, Sayı 156, Ocak-Haziran 2009, s.287

Şekilde katılımcı bütçeleme sürecinde yönetimin ve katılımcıların temel işlevleri gösterilmektedir. Yıllık katılımcı bütçeleme sürecindeki ilk turda bilginin dağıtımı, politikalar üzerine ilk tartışmalar ve seçilen temsilcilerin ataması yapılmaktadır. Bu aşamada semt toplantılarına katılım oldukça fazladır. Çünkü bu toplantılara katılanların sayısı her semtten bölgesel toplantılara katılan temsilcilerin sayısının belirlenmesine esas oluşturması açısından önemlidir. Nihai oylar bölgesel düzeyde verildiği için, belirli semtlerden daha fazla temsilciler bir projenin seçilme olasılığını arttırmaktadır[7].

1.1.1.2. Türkiye'de Katılımcı Bütçe'ye Yönelik Çalışmalar

Katılımcı bütçeleme yaklaşımının dünya ölçeğinde uygulama örnekleri ve sonuçları açısından son derece ses getirdiği bir dönemde ülkemizde de ilgi görmesi kaçınılmazdır. Bu bağlamda gerek yurt içinde Türkiye Belediyeler Birliği (TBB),

[7] Ahmet Özen ve İbrahim Güray Yontar, Katılımcı Demokrasi Anlayışında Bütçeleme: Katılımcı Bütçeleme, **Maliye Dergisi**, Sayı 156, Ocak-Haziran 2009, ss.281-283

Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü (MİGM) ve İçişleri Bakanlığı ile çeşitli belediyeler gerekse yurt dışında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ve Avrupa Birliği'nin dahil olduğu projeler yürütülmektedir. Bu projelerin en önemlisi "Türkiye'de Yerel Yönetim Reformu Uygulamasının Devamına Destek Projesi" kapsamında 2009 yılında imzalanan katkı anlaşmasıdır ve bu anlaşmayla "Türkiye'de etkin, saydam, katılımcı ve kapsayıcı bir yerel yönetimin" hedeflendiği resmi olarak deklare edilmiştir**.**

Proje beş bileşenden oluşmaktadır[8]. Bunlar sırasıyla;

- Yerel Yönetimlerde Kapasite Geliştirme,
- Yerel Yönetim Birliklerinde Kapasite Geliştirme,
- Yerel Katılım Mekanizmalarının Güçlendirilmesi,
- Belediye Koordinasyonunun ve İşbirliğinin İyileştirilmesi,
- İçişleri Bakanlığının Kapasitesinin Arttırılması olarak sıralanmaktadır.

Türkiye'de katılımcı bütçelemeye yönelik önemli bir proje de Belediye Ortaklık Ağları Projesi (TUSENET)'dir. Projenin paydaşları; Ankara Altındağ Belediyesi, İsveç'in Umea, Bursa'nın Nilüfer, Osmangazi, Yıldırım Belediyeleri ile Eskişehir'in Tepebaşı Belediyesidir. Bu kapsamda, katılımcı bütçe alanında Avrupa'daki iyi uygulamaları paylaşmak amacıyla 5 Türk ve 1 AB ülkesi belediye ile birlikte ortaklık yapılarak Avrupa Birliği'ne Katılımcı Bütçeleme Sistemi İşbirliği Projesi gönderilmiştir. Katılımcı bütçeleme uygulaması ile kamunun öğrenmesinin ve aktif yurttaşlığın teşviki, sosyal adalet ve yönetsel reformun önünün açılması ve ayrıca AB ve Türkiye belediyeleri arasında oluşturulacak iyi iletişim ortamı ile Türk belediyelerinin Türkiye'nin AB giriş sürecine destek sağlayarak farklı kanallardan lobi çalışmalarının gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır. Proje sonunda 5 belediyede Katılımcı Bütçeleme Planı oluşturulması, belediye gelirlerinin 2009 yılında yüzde 10 arttırılması, cinsiyet eşitliği, yerel yönetim modelleri, belediyelerin halkla iletişim

[8] Emil, ss.6-9

stratejileri, yerel yönetimlerde şeffaflık ve katılımcılık konularında farkındalık artışı da amaçlanmıştır[9].

Katılımcılık kavramının ve kültürünün ülkemizde etkin bir şekilde işletilmesi amacıyla "Yerel Düzeyde Katılımcı Stratejik Yönetişim Projesi" adına bir proje 2011-2013 dönemini kapsayacak şekilde yürütülmeye başlanmıştır. Bu bağlamda, ülkemizde yerel düzeyde katılımcı stratejik yönetimi geliştirmek ve yerel yönetim reformunun kapsamını genişletmek amacıyla 27 pilot yerel yönetim biriminde, katılımcılığı, şeffaflığı ve hesap verilebilirliği sağlamak için yerel yönetimlerle ilgili yeni mevzuatın uygulanmasına destek verilmesi kararlaştırılmıştır.
Bu Proje ile;

- Yerel yönetimlerde stratejik planlama kapasitesinin geliştirilmesi,
- Kent konseylerinin verim ve etkinliğinin arttırılması,
- Katılımcı karar alma kültürünün yerel düzeyde geliştirilmesi hedeflenmiştir.

Proje faaliyetleri kapsamında belirlenen pilot iller şunlardır: Ankara, Adana, Antalya, Balıkesir, Bursa, Çorum, Denizli, Diyarbakır, Elazığ, Erzurum, Gaziantep, Hatay, Isparta, İstanbul, Kahramanmaraş, Kocaeli, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Mardin, Mersin, Sakarya, Samsun, Siirt, Trabzon ve Şanlıurfa'dır[10].

Sonuç olarak, ilgili şehirlerde Stratejik Yerel Yönetişim Projesi'nin ilk saha ziyaretleri 14 – 25 Şubat 2012 tarihleri arasında gerçekleştirilen Proje Açılış ve Katılımcı Analitik Araçlar Tanıtım Çalıştayları ile tamamlanmıştır. Adana, Antalya, Kocaeli, Malatya, Balıkesir ve Samsun'da düzenlenen bu ilk toplantılara Proje kapsamındaki yerel yönetimlerde bulunan valilik, belediye ve kent konseyi temsilcileri katılmıştır. Toplantının birinci bölümünde Proje'nin Teknik Destek Ekibi uzmanları beklenen sonuçlar ve pilot yerel yönetimlerle işbirliği içinde planlanmış faaliyetler hakkında katılımcıları bilgilendirmiştir. Toplantıların ikinci bölümünde sosyo-ekonomik gelişmişlik haritaları, kamu harcamalarının izlenmesi ve vatandaş

[9] http://www.ibb.gov.tr/sites/atikyonetimi/Documents/resim/mudurluk/doc/tusdeger.ppt (08.05.2015)
[10] www.migm.gov.tr (01.05.2014)

memnuniyeti anketleri gibi Katılımcı Analitik Araçlar katılımcılara anlatılmıştır. Toplantıda katılımcılar hizmet öncelikleri için oy kullanmışlardır. Çalışma beklenen amacına ulaşmış olup, projeye katılım sağlanmıştır ve halkın tercih ettiği hizmet öncelikleri yapılan proje anketlerine yansımıştır. Hizmet önceliklerini ise, kentsel altyapılar, ortak kullanım alanları, ulaşım, temizlik ve çevre sağlığı, eğitim,sağlık, emniyet ve asayiş gibi konular oluşturmuştur[11].

1.1.2. Sosyal Bütçe

Sosyal bütçe; bütçedeki eğitim, sağlık, sosyal güvenlik ve sosyal yardım harcamalarının; eşitlik, gelir dağılımı, yoksulluk, istihdam ve sosyal içerme kriterlerinin gözetilerek düzenlenmesini ve bu düzenlemeyle toplumdaki dezavantajlı kesimlerin (kadınlar, çocuklar, gençler, işsizler, yaşlılar ve engelliler gibi) olumlu yönde etkilenmesini amaçlar. Sosyal bütçenin izlenebilmesi için öncelikle bilinmesi gereken bazı kavramsal açıklamalara yer verilecektir.

1.1.2.1. Sosyal Harcama Kavramı

Sosyal harcama kavramı akademik literatürde ve günlük yaşamda sıkça kullanılan bir kavram olmasına karşın, üzerinde mutabık kalınmış genel kabul görmüş bir tanımı yapılamamaktadır. Gerek sosyal harcama kavramına bakış açısından gerekse ülkeden ülkeye ya da toplumdan topluma kaynaklanan farklılıklar açısından, sosyal harcamanın tanımının yapılmasında güçlüklerle karşılaşılmaktadır. Örneğin; eğitim harcamaları kimi çalışmalarda ve uluslararası göstergelerde bir sosyal harcama olarak kabul edilirken, kiminde ise sosyal harcama dışında tutulmuştur. Ya da sokakların aydınlatılması gibi bir hizmet, henüz altyapı sistemi yerleşmemiş ve bu alanda sorunlar yaşayan bir ülke için bir sosyal harcama olarak düşünülürken, bu tür altyapı sistemlerinde hiçbir sorun yaşanmayan ve bahsi geçen alanlarda eşit bir şekilde kaynak dağılımının olduğu ülkelerde sosyal harcamanın dışında bırakılmaktadır. Görüldüğü üzere bazı sınırlamalar ve kabullerden hareketle sosyal harcama konusu irdelenmektedir[12].

[11] http://www.yerelyonetisim.org.tr/AllNews.aspx (07.04.2015)
[12] Murat Şeker, **Yerel Yönetimlerde Sosyal Bütçeyi İzleme Raporu**, Tesev Yayınları, İstanbul, Mart 2011, ss:22-25 (08.04.2015)

Sosyal harcamanın ne olduğunun anlaşılması için öncelikle sosyal harcama eksenindeki kavramların açıklanması faydalı olacaktır.

Kökeni Latince olan ***"sosyal"*** kelimesi; sözlükte, bir bireyle topluluğun diğer üyeleri arasındaki ilişkileri ilgilendiren her şey olarak tanımlanmaktadır.

Sosyal politika ise, toplumsal risklerin kamusal idaresi olarak tanımlanmaktadır.

Sosyal koruma; bireylerin karşılaşabilecekleri risklere karşı güvence sağlayan sosyal yardım ve teşvikleri de içeren sosyal güvenlik kurumlarının, iş güvencesi, sağlık ve eğitim haklarının yaşama geçirilmesiyle ilgili tüm önlemlerin kapsandığı süreç olarak tanımlanmaktadır.

AB'nin, sosyal koruma ve sosyal içerme araçları olarak aşağıdaki politika alanlarını sıraladığı gözlenmektedir[13]:

- İşgücü piyasasına katılım, (Kadınların ekonomiye katılım oranı),
- Sosyal koruma sistemlerinin modernleştirilmesi,
- Eğitimdeki dezavantajlar, (Kız çocuklarının okula gönderilmesi),
- Uzun dönemli sağlık bakım hizmetleri, sosyal hizmetler ve ulaşım hizmetlerine erişim, (Anne sağlığı ve bebek ölüm oranları),

Sosyal koruma kavramının sosyal güvenlik kavramıyla karıştırılmaması gerekmektedir. Sosyal koruma, sosyal riskleri azaltmaya yönelik tüm faaliyetleri kapsamakta iken, ***sosyal güvenlik*** toplumun geniş bir kesiminin katkılarıyla sosyal risklerden belli ölçüde korunmasını içermektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde görülen sosyal risklerin giderilmesinde sosyal güvenliğin yeterli olmadığı, sosyal korumaya da büyük ihtiyaç duyulduğu gözlenmektedir.

Sosyal dışlanma; sivil, politik, ekonomik ve sosyal vatandaşlık haklarından mahrum olma ya da edilme durum olarak tanımlanmakta; bireyin sosyal bütünleşmesini sağlayan sistemlerden yoksun olmasıyla açıklanmaktadır.

Sosyal dışlanma; yoksulluk, işsizlik, sosyal koruma, eşitsizlik, olumsuz farklılık, ayrımcılık gibi temel sosyal politika konularını kapsaması ve bunlarla

[13] Şeker, ss.25-27

ilişkili olması itibariyle ekonomik, sosyal, siyasal tartışmaların ve kamu müdahalelerinin en önemli kavramı haline gelmiştir.

Yoksulluk, işsizlik, sosyal koruma, eşitsizlik, ayrımcılık gibi temel sosyal politikalarını kapsayan sosyal dışlanma; toplumdaki dezavantajlı kesimleri içermektedir. Bu kesimler yetersiz kaynaklara sahip olmalarından dolayı asgari yaşam standartlarının dışında kalmaktadır[14]. Bu bağlamda;

- İşsizler (Kadın ve erkekler),
- Eğitimsizler ya da az eğitimliler (Kadın ve erkekler),
- Çocuklar (Kız çocukları),
- Dul ve yetimler,
- Altyapı hizmeti elde edemeyenler,
- Tek ebeveynli ve kadın hane halkı reisleri, sosyal dışlanma kapsamında değerlendirilebilir.

Sosyal içerme/içerilme; yoksulluk ve sosyal dışlanma riski taşıyan kesimlerin, ekonomik, sosyal ve kültürel yaşama katılımını sağlayan, en azından asgari yaşam standartlarının kazanılması için gerekli kaynakları elde ederek, garanti altına alan bir süreçtir. Sosyal içerme/içerilme ile bireyler yaşamlarını etkileyen konulara ilişkin aktif olarak kararlar oluşturma ve izleme imkânı bulmakta ve temel hak ve özgürlüklerine kavuşabilmektedir.

Sosyal yardım, toplumdaki yoksunlaşma olgusunun önlenmesi, giderilmesine ya da geciktirilmesine yönelik bir hizmet alanı olup; en geniş kapsamıyla, toplumdaki yerel standartlar göz önünde bulundurulduğunda asgari düzeyde, kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu kişilerin elinde olmayan nedenlerden dolayı geçimini sağlayamayan kişilere, resmi ya da gönüllü kurum ve kuruluşlar tarafından kanuni yetkiye dayanarak geçimini idame ettirmeleri için ayni ya da nakdi sosyal gelir sağlanan bir sosyal koruma alanı olarak tanımlanabilir. Sosyal yardım, sosyal koruma siteminin bir parçası olarak kabul edilmekle beraber, yeterli gelire sahip olmayan kişiler için, en son noktada sağlanan maddi destek olarak kabul edilmektedir.

[14] http://edirneyenigun.com/yazar/1142/sosyal-butce-kavrami.html (10.02.2014)

Günümüzde klasik devlet bütçesinin yanında yeni bütçe türleri gelişmektedir. Bu anlamda sosyal bütçe, sosyal transferlerde olduğu gibi, sosyal yasalarla gerek devlet, gerek sivil toplum kuruluşları, gerekse özel kuruluşlarca yapılan çeşitli sosyal yardımların tutarı hakkında parlamenterlere bilgi verir. Fransa'da sosyal bütçeler, olağan bütçe kanununun sonuna eklenirken, Türkiye'de ayrıca bir sosyal bütçe yoktur[15].

Sosyal bütçe sadece sosyal hizmet alanında çalışan kamu kurumlarının bütçelerinin artırılması anlamını taşımamaktadır. Sosyal bütçenin ihtiyaç analizleri sonucunda hazırlanılması ve uzun dönemde sosyal hizmetleri hedeflemesi gerekmektedir. Bu noktada özellikle istihdam artırıcı tedbirlerin bütçe içinde yeterince yer almaması bütçenin sosyal bütçe olma özelliğinin önündeki en önemli engeldir.

1.1.2.2. Sosyal Harcama Türleri Ve Bütçedeki Karşılıkları

Sosyal harcamaların bütçedeki karşılıklarına geçmeden önce, sosyal harcamaların işlevlerine değinmek gereklidir. Sosyal harcamaların işlevleri; sosyal gereksinimleri karşılama ve sosyal sorunlara çözüm getirme çerçevesinde şekillenmektedir.

Sosyal Gereksinimleri Karşılama: İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 22-27. maddeleri, insanların bir toplum içinde yaşamaktan kaynaklanan haklarına ilişkindir. Bu maddelerde, yaşam, özgürlük, eşitlik, çalışma, dinlenme, eğlenme, sağlıklı yaşama, eğitim görme, sosyal güvence gibi haklar temel haklar olarak sıralanmaktadır[16].

Sosyal Sorunlara Çözüm Getirme: Sosyal sorunlar, yoksulluk ve sosyal dışlanma; yaygın eğitim; hastalık, yaşlılık, işsizlik gibi durumlarda bireyi desteklemeye yönelik sosyal güvenlik önlemleri ve çalışma yaşamının düzenlenmesi olarak gruplandırılmaktadır. Bu sorunları çözmeye yönelik, yoksulluğu ve işsizliği azaltma; gelir dağılımını iyileştirme; ayrımcılıkları ortadan kaldırma ve dezavantajlı kesimleri koruma politikaları uygulanmaktadır.

[15] http://edirneyenigun.com/yazar/1142/sosyal-butce-kavrami.html (29.11.2013)
[16] http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/203-208.pdf (01.05.2014)

Tablo 3: Sosyal Harcamaların Bütçedeki Karşılıkları

FONKSİYONEL SINIFLANDIRMA	EKONOMİK SINIFLANDIRMA (HANE HALKINA YAPILAN TRANSFERLER)
SAĞLIK HİZMETLERİ	**Burslar ve Harçlıklar**
• Tıbbi Ürünler, Cihaz ve Ekipmanlara İlişkin İşler ve Hizmetler	• Yurtiçi Burslar ve Harçlıklar
• Ayakta Yürütülen Tedavi Hizmetleri	• Yurtdışı Burslar
• Hastane İşleri ve Hizmetleri	•Yabancı Uyruklu Kişilere Burslar ve Harçlıklar
• Halk Sağlığı Hizmetleri	• Diğer Transferler
•Sağlık Hizmetlerine İlişkin Araştırma ve Geliştirme Hizmetleri	**Eğitim Amaçlı Diğer Transferler**
•Sınıflandırmaya Girmeyen Sağlık Hizmetleri	• Eğitim Amaçlı Diğer Transferler
EĞİTİM HİZMETLERİ	•Yabancı Uyruklu Kişilere Eğitim Amaçlı Transferler
• Okul Öncesi ve İlköğretim Hizmetleri	**Sağlık Amaçlı Transferler**
• Ortaöğretim Hizmetleri	• Sağlık Amaçlı Transferler
• Yükseköğretim Hizmetleri	**Yiyecek Amaçlı Transferler**
• Seviyeye Göre Sınıflandırılamayan Eğitim Hizmetleri	• Yiyecek Amaçlı Transferler
• Eğitime Yardımcı Hizmetleri	**Barınma Amaçlı Transferler**
• Eğitime İlişkin Araştırma ve Geliştirme Hizmetleri	• Diğer Barınma Amaçlı Transferler
•Sınıflandırmaya Girmeyen Eğitim Hizmetleri	**Tarımsal Amaçlı Transferler**
SOSYAL GÜVENLİK VE SOSYAL YARDIM HİZMETLERİ	• Diğer Tarımsal Amaçlı Transferler
• Hastalık ve Malullük Yardım Hizmetleri	**Sosyal Amaçlı Transferler**
• Yaşlılık Yardımı Hizmetleri	• Muhtaç ve Körlere Yardım
• Aile ve Çocuk Yardımı Hizmetleri	• Muhtaç Asker Ailelerine Yardım
• İşsizlik Yardımı Hizmetleri	• Diğer Sosyal Amaçlı Transferler
• İskan Yardımı Hizmetleri	**Ekonomik/Mali Amaçlı Transferler**
•Sosyal Güvenliği Bulunmayanlara Sağlanan Hizmetler	• Ekonomik/Mali Amaçlı Transferler
• Sınıflandırmaya Girmeyen Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Hizmetleri	**Hane Halkına Yapılan Diğer Transferler**
	• Hane Halkına Yapılan Diğer Transferler
	•Türk Kültür Varlığının Korunması ve Tanıtımı Giderleri.

Kaynak: http://edirneyenigun.com/yazar/1142/sosyal-butcekavrami.html (29.11.2013)

1.1.2.3. Sosyal Bütçe Süreci

Sosyal bütçeyi izlerken sadece bütçe göstergelerinden değil, birçok kaynaktan faydalanılması ve karşılaştırmaların yapılması gereklidir. Örneğin merkezi yönetimlerde sosyal bütçenin izlenmesi için başvurulması gereken kaynaklar şu şekilde sıralanabilir[17]:

- Kalkınma Planı
- Orta Vadeli Program
- Orta Vadeli Mali Plan
- Stratejik Plan
- Performans Programı
- Faaliyet Raporu
- Ödenek Cetvelleri
- Bütçe Harcamaları
    - Fonksiyonel Sınıflandırma
    - Ekonomik Sınıflandırma
- Birim/Daire Başkanlıkları Bazında Bütçe Ödenek Dağılımı
- Kesin Hesap Cetveli

Bu kaynaklardan Kalkınma Planı, Orta Vadeli Program ve Orta Vadeli Mali Plan her ne kadar merkezi yönetim kapsamında değerlendirmelere yer verse de, yerel yönetimler için de birer rehber niteliğinde olup, yerel yönetimlerin ülkenin kalkınma ve mali planlarına eşgüdümlü stratejik planlar yapmaları açısından önemlidir.

Stratejik planlar ile faaliyet raporlarının karşılaştırılması, hem bütçe harcamalarının izlenmesi hem öngörülen hedefler ve tahminler ile gerçekleşmeler arasındaki uyumun belirlenmesi açısından bütçe izlemelerinde başvurulan ana yöntemlerdendir. Kurumların bütçe harcamalarının fonksiyonel ve ekonomik sınıflandırmasının alt düzeylerde incelenmesi, sosyal harcamalarının ortaya çıkartılması için önemli bir kaynaktır. Öte yandan kurumların ödenek cetvelleri, bütçe sınıflandırmalarında belirtilemeyen ödenek ayrıntılarının görülmesine imkan

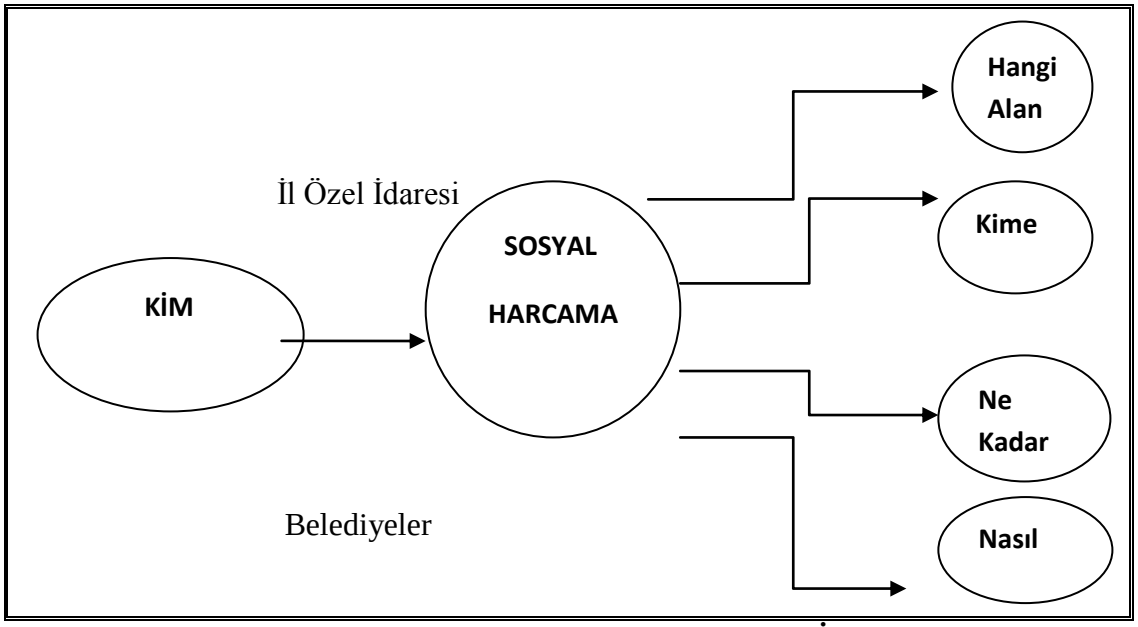
[17] http://www.ekodialog.com/kamu_maliyesi/butce_sistemleri_performans_program.html (10.05.2014)

tanımaktadır. Bu cetvellerin incelenmesi, ödenek ayrıntılarının görülebilmesi nedeniyle özellikle sosyal harcamaların izlenmesini kolaylaştırmaktadır[18].

Örneğin, yerel yönetimlerde sosyal bütçeyi izlerken, özellikle belediyelerdeki idari sınıflandırmanın da dikkate alınması gereklidir. Belediyelerde "Sağlık ve Sosyal Hizmetler", "Kültür ve Sosyal İşler", "Sosyal Hizmetler" gibi isimlerle anılan birim/daire başkanlıklarına ayrılan bütçe ödenekleri de, sosyal bütçenin izlenmesi açısından önemli birer veri kaynağı olarak değerlendirilebilir. Tüm bu kaynakların dışında kesin hesap cetvelleri ise bütçe harcamalarının kesinleşmiş gerçekleşmelerini göstererek, ödenek ile gerçekleşme arasındaki karşılaştırmanın yapılabilmesini sağlamaktadır.

Bütçe harcamalarının fonksiyonel sınıflandırmanın dağılımına göre incelenmesi sağlık, eğitim ve sosyal hizmetler kapsamında, aşağıda gösterilen ayrıntılı kalemlerde fikir sahibi olmamızı sağlamaktadır. Ekonomik sınıflandırmada ise özellikle hane halkına yapılan transferlerde ayrıntılı bilgiye ulaşmamız mümkün olabilmektedir. Özetle yerel yönetimlerde sosyal bütçenin izlenme haritası, harcamanın kim tarafından, hangi alanda, kime ve ne kadar yapıldığının belirlenmesinden oluşmaktadır.

Şekil 2: Sosyal Bütçenin İzlenmesi

Kaynak: Murat Şeker, **Yerel Yönetimlerde Sosyal Bütçeyi İzleme Raporu**, Tesev Yayınları, İstanbul, Mart 2011, s.33

[18] Şeker, s.26

Bu kalemlerde gösterilen bütçe harcamalarını analiz ederken, yerel yönetimin sınırları içindeki sosyal harcama yapılacak nüfusun demografik yapısının da dikkate alınması gereklidir. Demografik yapı dikkate alındığında yapılan sosyal harcamanın, ne kadar amacına uygun ve hedefe yönelik olduğu anlaşılacaktır. Yerel yönetimler arasında yapılacak karşılaştırmalarda demografik yapıdan hareketle elde edilen rasyolar veya performans göstergeleri (öğrenci başına düşen eğitim harcaması, kişi başına düşen sağlık harcaması, sosyal yardım alan kişi sayısının toplam nüfusa oranı gibi) ile yapılacak analizler daha anlamlı olacaktır. Aksi takdirde bir yerel birimde sosyal harcamaların yüksekliği, yapılan sosyal harcamaların etkin ya da adil olup olmadığı hakkında tek başına fikir vermeye yeterli değildir.

Sosyal bütçenin izlenmesine ilişkin pilot bölgelerde, (Denizli Belediyesi, Bursa Büyükşehir Belediyesi, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi ve Kadıköy Belediyesi.) çalışmalar yapılmakla beraber bir takım sorunlarla karşılaşılmıştır.

Sorunların en başında, yerel yönetimlerin idari birim dağılımlarının birbirinden farklı olması ve bu idari birimlerinin görev tanımlarıyla yaptıkları harcamalar arasında etkin bir ilişkinin tam olarak sağlanamaması gelmektedir. Diğer yandan yapılan bütün harcamaların sosyal harcama olarak kabul edilmesi de mümkün değildir. Bu nedenle, sosyal bütçe uygulamalarında Türkiye'deki belediyelerin idari birim dağılımları arasında bir uyum ya da düzen görülmemektedir. İdari birim dağılımları her belediyede farklı şekillerde düzenlenmekte, bu durum yapılan karşılaştırmalarda sorunların çıkmasına neden olmaktadır. Belediyelerin bütçelerinde sosyal harcamaların izini sürebilmek için, öncelikle belediyelerin idari birim dağılımlarında görülen farklılıkların düzenlenmesi gereklidir. Sosyal hizmet yapan idari birimler mümkün olduğunca tek çatı altında toplanmalı, böylece harcamaların ve hizmetlerin koordinasyonu daha etkin bir şekilde yapılmalıdır[19].

Belediyelerde, idari birimlerin görev tanımlarıyla, yaptıkları harcamalar arasında etkin bir ilişkinin tam olarak sağlanamadığı görülmüştür. İdari birimler görev tanımlarında bulunmayan alanlarda da hizmet sunmakta ve dolayısıyla harcama yapmaktadır. Bu durum harcamaların etkin bir şekilde yönetilmesini

[19] Gülsüm Güler Hazman, **Türkiye'de Yerel Düzeyde Kalkınma Hedefi Ve Belediyeler**, Seçkin Kitabevi, Ankara, 2014, ss. 54-103

engellemekte, idari birimin varlık sebebinin sorgulanmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla idari birimlerin görev tanımları ile sunmuş olduğu hizmetler ve yapmış oldukları harcamalar arasında tam bir uyumun sağlanması bütçenin daha iyi yönetilmesine katkıda bulunacaktır.

Belediyelerde hangi harcamaların sosyal harcama olarak nitelendirildiği önemli bir konudur. Belediyelerin, sosyal harcamaya bakış açılarının farklılık göstermesi, yapılan harcamaların boyutunu ve niteliğini etkilemektedir. Çoğu belediyede yapılan kültürel faaliyetler (konser, panel, konferans vb.) sosyal harcama olarak kabul edilmektedir. Oysa sosyal harcamalar, toplumun dezavantajlı kesimine yönelik olmalıdır. Hangi harcamanın sosyal harcama olduğuna dair tartışmalar belediyelerin kendi birimleri arasında da yaşanmakta ve bu durum yapılan harcamaların kimi zaman hatalı sınıflandırmalara tabi tutulmasına yol açmaktadır.

Sosyal harcamaların izlenmesinde bütçe sisteminde kullanılan sınıflandırmalardan kaynaklanan sorunlar da yaşanmaktadır. Bütçe sisteminde getirilen yeniliklerden biri olan analitik bütçe sınıflandırma sisteminin bütçe yapıcılar tarafından yeterince özümsenmediği açıkça ortadadır. Başka bir deyişle mevcut bütçe sınıflandırmasının belediyelerin hizmet ağına uygun olmadığı da söylenebilir. Belediyeler ile merkezi yönetimin, hizmet alanları, nitelikleri ve harcama büyüklükleri arasında farklılıklar söz konusudur. Dolayısıyla merkezi yönetim bütçesinin sınıflandırılmasında kullanılan bazı ekonomik ve fonksiyonel kodlar, belediyelerin bütçeleriyle uyumlu değildir. Bu noktada belediyelerin ve diğer yerel yönetim organlarının bütçeleriyle ilgili farklı bir sınıflandırmaya ihtiyaç duyulmaktadır[20].

Belediyelerin stratejik planları ile faaliyet raporları arasındaki uyumsuzluk, yapılan planların etkin bir şekilde gerçekleştirilmediğini ve/veya doğru planlamanın yapılmadığını göstermektedir. Bu bağlamda stratejik planların, sadece kanunda yazılı olmasından kaynaklanan bir zorunluluk çerçevesinde değil, ihtiyaç analizlerine ve gerçekçi tahminlere dayalı bir halde hazırlanması gereklidir. Öte yandan belediye bütçelerinde, bütçe ödenekleri ile bütçe gerçekleşmeleri arasında önemli farkların olduğu görülmüştür. Bu farkların büyüklüğü harcama ve gelir tahminleri ile gerçekleşmeler arasında uyumsuzluğu göstermektedir. Bu hataların düzeltilmesi,

[20] http://www.cu.edu.tr/tr/OYP/analitik_butce_rehberi.pdf (10.05.2014)

etkin bir bütçelemenin yapılmasına olanak tanıyacaktır. Bir mali izlemenin yapılabilmesi için, izlemeye ilişkin dokümanların ve göstergelerin kamuoyuna açık ve anlaşılır bir şekilde sunulması vazgeçilemez bir ön şarttır. Belediyelerin, stratejik planlarını, faaliyet raporlarını, bütçe göstergelerini ve özellikle kesin hesap cetvellerini resmi internet sitelerinde yayınlamaları zorunlu bir gerekliliktir. Çoğu belediyenin resmi internet sitesinde bu tür rapor ve bilgilerin oldukça kısıtlı düzeyde sunulduğu, hatta bazı belediyelerin internet sitelerinde bu tür bilgilere hiç rastlanamadığı görülmüştür. Tüm resmi kurumlarda olduğu gibi belediyelerde de bu tür bilgilerin kamuoyuna açık bir şekilde sunulması ve bunun takibinin yapılması önemli bir kazanım olacaktır.

Sivil toplum, bu rehberde bir yöntem önerisi olarak sunulan yerel yönetimlerde sosyal bütçeyi izleme konusunu başka alanlarda da yürütebilmelidir. Belediyelerin sosyal harcamalarının izlenebilmesi açısından oluşturulan bu rehber, aslında belediyelerin tüm harcama kalemlerinin izlenmesi için de bir kılavuz niteliğindedir. Bu rehberde sosyal harcamaların izlenmesinde uygulanan yöntemler, altyapı harcamaları, insan kaynakları harcamaları, çevreye yönelik harcamalar gibi daha birçok alanda belediyelerin mali izlemesinin yapılmasına imkan tanımaktadır. Tüm bu saptamaların dışında, Türkiye'de her alanda şeffaflaşma hareketlerinin amaçlandığı bir dönemde, şeffaflığın ölçülebilmesi ve izlenebilmesi için gerekli olan sayısal verilerin ve bilgi paylaşımının son derece açık ve anlaşılır bir düzeyde olması gereklidir. Şeffaf bir yönetim düzenini sağlamak için öncelikle şeffaflığı ölçecek veriler ve bilgiler kamuoyuyla paylaşılmalıdır. Ancak bilgi akışı ve paylaşımı tam olarak sağlandığında, şeffaf bir yönetimin ilk gerçekçi adımı atılmış olacaktır. Bu noktada kamu erkinin bu konuda daha duyarlı olması ve sivil toplum ile olan diyaloğunu üst düzeyde tutması beklenmektedir.

1.1.3. Vatandaş Bütçe

Dünyada küreselleşme, yerel sosyo-ekonomik, siyasal ve kültürel değişiklikleri ve söz konusu değişikliklerin uluslararası standartlara uydurulması gereğini kaçınılmaz kılmıştır. Bu bağlamda, Türkiye gibi ülkelerin sosyal ve mali politikalarının AB standartları gibi üst platformlara uydurulması gereği ortaya çıkmış, sözü edilen standartlar, söz konusu ülkelerin klasik maliye politikası ve

bütçeleme politikaları hususunda revizyona gitmeleri konusunda dışsal bir itici güç oluşturmuştur. Bu bağlamda, Vatandaş Bütçesi; bütçenin açık, şeffaf ve anlaşılır düzeyde kamuoyu ile paylaşılmasının yanı sıra vatandaşların bütçe sürecine katılımını sağlama amacı taşır ve vatandaşların bütçe sürecine katılımları ise, demokratik gelişim sürecinin hızlanması ile şeffaflık ve hesap verebilirlik düzeyinin artması doğrultusunda önemli bir adım olarak değerlendirilir[21].

Vatandaş Bütçeleme ile amaç; hizmetlerin sunulmasında vatandaşların ihtiyaçlarının göz ardı edildiği, zaman ve kaynak israfının yüksek olduğu ve bürokrasinin egemen olduğu yönetim yapısından, kamu hizmetlerinin yürütülmesinde vatandaşın istek ve düşüncelerinin ön planda tutulduğu yönetim anlayışına geçmektir.

Vatandaş Bütçesi ilk defa 1932 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya atılan bir kavram olup; dönemin bankacıları, tüccarları ve gayrimenkul sektörü temsilcileri tarafından şehir yönetiminin maliyetlerini azaltarak yeni gelir kaynakları elde etmek için inceleme yapan bir sivil toplum örgütü olarak doğmuştur[22]. 1980'li yıllardan itibaren ise, hizmette verimlilik, kamu yönetiminde etkinlik ve kaynak tasarrufu öncelikleri ana tema iken, 2008'li yıllardan sonra demokratiklik, hukuk devleti ve insan hakları ilkeleri başat hale gelmiştir. Bu değişim, politikacı ve bürokratların vatandaş için politika belirlemesinden vatandaşın kendi politikasını kendisinin belirlemesine geçişi ifade eder. Kavramsal anlamdaki bu farklılık, 'vatandaş için' ya da 'vatandaş tarafından' ayrımını gündeme getirmiştir. Vatandaş Bütçe ile,

- Bütçenin daha açık hale getirilebilmesi için güçlü yasama ve denetim kurumlarının varlığı ve vatandaşın bütçe sürecine katılımını kolaylaştırıcı programların yapılması,
- Yürütmenin bütçe ve denetim raporunun kapsamının genişletilerek, vatandaşın bütçe görüşmeleri meclis oturumlarına katılımının sağlanması,

[21] Figen Altuğ, Ahmet Kesik ve Murat Şeker, **Kamu Bütçesinde Yeni Yaklaşımlar**, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2013, ss.221-222
[22] www.cbcny.org/about-us (28.02.2015)

- Kamu kaynaklarının kullanımında vatandaş odaklı bütçe politikalarının izlenmesi gibi unsurların sağlanması amaçlanmaktadır[23].

Yukarıda yapılan açıklamalar ışığında vatandaş bütçenin özelliklerini aşağıdaki tablodaki gibi göstermek mümkündür:

Tablo 4: Vatandaş Bütçenin Özellikleri

Vatandaş Bütçenin Özellikleri	Vatandaş Bütçesinin Gerekçeleri	Vatandaş Bütçesi Hazırlamanın İlkeleri
-Belirli bir dönem için temel bütçe bilgilerini özetler. -Vatandaşlar için açık,anlaşılır ve erişilebilir bir formatta üretilir. -Hükümetin kamu kaynaklarını nasıl yönettiğini açıklar. -Bütçe önceliklerini gösterir. -Bütçenin ana bileşenlerine ilişkin bir özet sunar. -Sıradan vatandaşların bütçeden nasıl etkileneceğine yönelik örnekler verir. -Bütçe bilgilerine erişim ve şeffaflığı teşvik eder.	-Bütçe bilgileri genellikle karışık, anlaşılması güç ve çok parçalı bilgilerdir. -Bütçe dokümanları son derece teknik ve uzman bir dille hazırlanmıştır. -Kamu bütçelerindeki bilgiler nadiren vatandaşların ihtiyaçlarına cevap verir. -Bütçe bilgileri genellikle erişilmesi güç bilgilerdir ve vatandaşların sorgulayabilmesi oldukça güçtür. -Kaynakların nasıl ve nereye dağıtıldığı vatandaşlar açısından anlaşılamaz.	-Sunulan bilgiler propaganda içermeyen yalın bir düzeyde, vatandaşlar için kullanılabilir ve anlaşılabilir olmalıdır. -Vatandaşların ihtiyaçlarına cevap veren bilgiler sunulmalıdır. -Vatandaş ile bütçe arasında etkileşimli ve geri dönüşümlü bir ilişki kurulmalıdır. -Her yıl uygulanabilecek düzeyde dinamik ve esnek olmalıdır. -Kamu kesiminin tüm alanlarında yaygın bir şekilde kullanılmalıdır. -Vatandaşların bütçe sürecine katılımları için gerekli fırsatları ve ilgili kanalları ortaya koymalıdır. Bir defalık bir uygulama değil, bütçe sürecinin düzenli bir parçası olmalıdır.

Kaynak: Altuğ ve diğerleri, s.226

Türkiye'de ise, 1991 yılında ortaya atılan "vatandaş odaklı olma" kavramı kamu alanında yeniden yapılanma ve bu çerçevede hazırlanan reformlarda etkisini göstermiştir. Genel olarak yeniden yapılanmanın amaçlarına bakıldığında vatandaş

[23] Hakan Karataş, Kamu Yönetiminde Yeni Bir Anlayış: Vatandaş Odaklı Yönetim, **Bütçe Dünyası Dergisi**, Sayı:24, ss.83-90

odaklı olmak, verimliliği artırmak, kamu çalışanlarını yetkilendirmek, esnekliği ve saydamlığı artırmak göze çarpmaktadır[24].

Günümüzde, Norveç, Yeni Zelanda, Hindistan, Hırvatistan, Gana, El Salvador, Kenya, Güney Afrika, Amerika Birleşik Devletleri, Tanzanya gibi ülkeler vatandaş bütçenin uygulandığı ülkelere örnek gösterilebilinir[25].

1.1.4. Global Bütçe ve Türkiye Süreci

Global bütçe kavramını "sunulan hizmetlerin ücret ve kalitesini tayin eden genel bir harcama sınırı" şeklinde tanımlamak mümkündür. Global bütçe uygulaması sağlık harcamalarının önceden tahmin edilerek, belirli bir mali yıl içerisinde belirli bir kamu bütçesinin sağlık harcamalarına tahsis edilerek harcama sınırı ve hedefin belirlendiği prospektif bir ödeme yöntemidir. Global bütçe pek çok farklı şekilde karşımıza çıkabilmektedir ve tüm harcama programlarına veya bu programların belirli kısımlarına uygulanması mümkündür[26].

Global bütçe uygulamasına yönelik girişimlerin temel nedeni, sağlık hizmetlerinin miktarları ile fiyatlarının çarpımı neticesinde ortaya çıkan toplam sağlık hizmeti harcamalarını kontrol altına alabilmektir. Maliyetlerin önlenmesine yönelik olarak pek çok farklı ülkede, pek çok farklı uygulamaya rastlansa da genel itibariyle bu girişimler, toplam harcamalar yerine fiyatların kısıtlanmasına, hizmet kullanımının sınırlanmasına ya da sistem kapasitesi üzerindeki kontroller aracılığıyla hizmet hacmini detaylı biçimde etkilemeye yöneliktir[27].

Global Bütçe'yi etkili kılan etmeler ise, Global Bütçe oluşturulurken;

- Global Bütçenin belirli kanıtlara dayandırılması ve parametrelere dayalı hesaplamaları içeriyor olması,
- Mali bir dönem içinde hangi sağlık hizmetlerinin hangi fiyatlardan satın alınacağının önceden biliniyor olması,

[24] Ömer Dinçer ve Cevdet Yılmaz , **Değişimin Yönetimi İçin Yönetimde Değişim**, Ankara, 2003, s.29
[25] Altuğ ve diğerleri, ss.226-233
[26] III.Ulusal Sağlık Teknolojileri Değerlendirme (STD) Forumu, **Global Bütçe Ve Kanıta Dayalı Tıp**, Ankara, 2012, ss.21-30
[27] Çağdaş Erkan Akyürek, Sağlıkta Bir Geri Ödeme Yöntemi Olarak Global Bütçe Ve Türkiye, **Sosyal Güvenlik Dergisi**, 2012, ss.124-129

- Hizmet sunucusu için disiplin edici bir yönü olması bakımından, gereksiz reçete yazma, gereksiz test ve tahlil gibi davranışları azaltması, kanıta dayalı rehberler doğrultusunda karar vermeye yönlendirmesi açısından Global Bütçe cazip bir uygulamadır.

Bir global bütçenin sahip olduğu gelir kaynakları başarısı üzerinde önemli bir belirleyicidir. Bütçeye ne kadar yüksek oranda gelir ayrılırsa, politika amaçlarına ulaşma olasılığı da o kadar fazla olacaktır. Bunun yanı sıra ödeyici rolünü üstlenen tek bir kuruluşun olması global bütçeyi daha etkili kılacaktır. Global bütçelerin yönetim mekanizması sıklıkla bir mutabakata dayanmaktadır. Hastanelerin global bütçesi sağlık kuruluşunun işlem maliyetlerini kapsayacak, üzerinde uzlaşılmış ileriye dönük bir toplam meblağ olmalıdır. Toplam harcamalar üzerinde bir tavan işlevi görerek, ödeyici kuruluş tarafından kaynaklar üzerinde açıkça ortaya konulmuş bir sınıra işaret etmelidir. Diğer yandan hastanelere hizmet hedeflerine ulaşılması halinde kendilerine tahsis edilen bütçeyi diledikleri gibi harcama serbestliği de tanınmalıdır.

Global Bütçe Sistemi, Amerika Birleşik Devleti'nde 1980'lerde, Avrupa'da ise 2000'lerden itibaren kullanılmakta olup, kamunun satın alım gücünün yüksek olduğu, diğer bir ifadeyle tek alıcı gücüne sahip olduğu Türkiye'de, Sağlık Bakanlığı'nca sunulan sağlık hizmetlerinin finansmanı için 2006 yılından itibaren uygulamaya geçilmiştir.

Günümüzde pek çok ülke sağlık hizmetlerini daha etkili sunabilmek için reformlar gerçekleştirmektedir. Sağlık reformlarının amaçları bulundukları aşamalara göre farklılık sergileyebilmektedir. Reformun ilk aşamasında sağlık hizmetlerine erişimin önündeki engellerin ortadan kaldırılması hedeflenmekte, ikinci aşamada sağlık hizmetlerine yönelik harcamaların kontrol altına alınması reformların odağına yerleşmekte ve üçüncü aşamada ise işin içine kalite ve verimlilik kavramlarının geliştirilmesi dahil olmaktadır[28].

Bu açıdan ülkemizin reform sürecinin ilk aşamasını geçmiş olduğu ve ikinci aşamasında da önemli bir mesafe kaydettiğini söylemek doğru olacaktır. Reformların ikinci aşamasının özünü oluşturan sağlık hizmetlerine yapılan harcamaların kontrol

[28] Derya Tiryaki ve Mehtap Tatar, Sağlık Sigortası : Teori ve Uygulama, **Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi**, ss.123-136

altına alınması bağlamında, sağlık hizmetlerinde geri ödeme sistemleri ve bunların içerisinde de global bütçe uygulaması başvurulan araçlardandır.

Mevcut finansal durumları iyi olmayan hastaneler için global bütçeler önlerini görme anlamında önemli bir fayda sağlayacaktır. Üretmiş oldukları hizmetler doğrultusunda çıkardıkları fatura bedellerinin ne kadar kesintiye uğrayacağı yönünde bir endişeden kurtulacaklardır. Ama şurası göz ardı edilmemelidir ki, bir hastanenin gelir-gider dengesi sağlanamamış ise global bütçeden medet ummak mucize beklemeye eş değer olacaktır.

Global bütçelerin tasarlanması açısından önemli olan bir başka nokta da şudur; Tüm sağlık kuruluşlarına aynı bakış açısı ile global bütçe tayin etmek doğru olmayacaktır. Örneğin bir üniversite hastanesinin görev kapsamı ile bir devlet hastanesinin görev kapsamı farklıdır. Üniversite hastaneleri sağlık hizmeti sunumu ile elde ettikleri gelirle, bu kapsam dışındaki eğitim ve araştırma gibi diğer fonksiyonlarını da finanse etmek durumundadır. Yani global bütçenin kurgusu da söz konusu sağlık hizmetinin kurgusuna paralel olarak değiştirilmelidir. Hizmet detayına göre bir bütçe tavanının belirlenmesi daha sağlıklı olacaktır[29].

Türkiye açısından bir değerlendirme yapacak olursak, son birkaç yıldır "global bütçeleme" konusunda bir tecrübe oluştuğunu söyleyebiliriz. Son beş yıldır, her yılsonunda kanuni bir düzenleme ile Sağlık Bakanlığı hastanelerinin geri ödeme kuruluşlarından alacaklarının terkin edilmesi ve 2009 yılı için ise 5510 sayılı Kanun ile götürü bedel üzerinden SGK'nın Sağlık Bakanlığı hastanelerinden hizmet satın alması, bu konuda bir tecrübenin oluştuğunu göstermektedir. 5510 sayılı Kanun'la, bundan sonraki yıllar için Sağlık Bakanlığı hastanelerine, ileriye dönük bir harcama sınırı; yani "global bütçe" belirlenecektir. 209 sayılı Döner Sermaye Kanunu ve diğer mevzuat vasıtasıyla Sağlık Bakanlığı geri ödeme kurumlarından aldığı global bütçeyi hastanelerine dağıtmaktadır. Şu an itibariyle dağıtımda bir sistem olmasa da ileriye dönük dağıtıma yönelik birçok fırsat bulunmaktadır[30].

Kamu hastanelerinin sahipliği ve yöneticiliği durumunda olan Sağlık Bakanlığı, kendine tahsis edilen global bütçeyi, hizmetin hacmi, kalitesi, hastanelerin

[29] Hugh Waters ve Peter Hussey, **Pricing Health Services For Purchasers: A Review Of Methods And Experiences**, Washington, 2004, ss.14-16
[30] Ece Uğurlu ve Hacer Özgen, Sağlık Hizmetleri Finansmanı ve Hakkaniyet, **Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi**, Sayı 11/2, ss. 134-158

rolleri ve performansı ile hastanelerin vaka dağılımını da dikkate alarak bir dağıtım modeli geliştirebilecektir. Global bütçenin etkinliği açısından gerekli olan hususlardan birisinin hizmet sunan açısından davranış değişikliklerinin olması gerektiğidir. Sağlık Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığınca yayımlanan genelgelere Bakanlığın 2009 yılı için tespit edilen global bütçeye sığmak adına birtakım tedbirler aldığı görülmektedir. Bu tedbirlerin daha çok hizmet alımlarına, hizmet alım yoluyla çalıştırılan personel sayılarına ve stoklara yönelik yoğunlaştığını görülmektedir. Aynı ilde bulunan hastanelerin verimli ve ölçekli hizmet sunmaları için birleştirilmeleri, hastanelerin borçluluk oranlarının sıkı takip edilerek kurumsal performans uygulamasında borçluluk oranının bir kriter haline getirilmesi ve mal alımlarının hastanelerce ortak yapılması gibi başka kararlar da alınan diğer tedbirler arasındadır. Özetle global bütçeleme finansman mekanizması, hizmet sunucu pozisyonunda bulunan Sağlık Bakanlığını hizmet maliyetleri konusunda davranış değişikliğine itmiş görünmektedir.

İlave olarak harcama sınırı baskısına rağmen Sağlık Bakanlığı'nın kurumsal performans uygulamalarından geri adım atmadığını; hizmetin kalitesine, hasta hakları ve güvenliğine yönelik uygulamaları geliştirmeye devam ettiğini görüyoruz. Global bütçelemenin basit formülü gereği (GLOBAL BÜTÇE= FİYAT(VEYA MALİYET) * HİZMET HACMİ) sabit olan bütçeye karşılık Sağlık Bakanlığı hastanelerinin kamusal sorumluluğu gereği artan hizmet hacmini hizmet maliyetlerinin düşürülmesiyle karşılanmaya çalışılmaktadır. Maliyetin düşürülememesi durumunda ise hizmet hacmi düşürülmesi, yani kamu hastanelerinde hastaların geri çevrilmesi veya maliyeti yüksek hizmetlerin yapılmaması gerekecektir. Ancak bunun kamu hastanelerinde gerçekleşmesine hiçbir zaman izin verilemez. Her şeye rağmen maliyetlerin düşürülememesi durumunda siyasi iradenin harekete geçerek esnek bir global bütçeleme tekniğini devreye sokacağını ve global bütçeyi yapay olarak empoze edilen bir harcama sınırı olarak kullanacağını söyleyebiliriz[31].

Özel sektör açısından "global bütçe" konusunda bir değerlendirme yapacak olursak şunları söyleyebiliriz[32]:

[31] Robert Dredge, **Hospital Global Budgetting**, Washington, The World Bank, 2004, ss.9-11
[32] Yusuf Çelik, **Sağlık Ekonomisi**, Siyasal Kitabevi, Ankara, ss.23-38

- Hizmetin büyük bir kısmını sunan Sağlık Bakanlığı hastanelerinin global bütçeye geçtiği bir ortamda, özel sektörün geçirilmesindeki gecikmeler birçok açıdan tehlike oluşturacaktır.
- Harcama sınırı olmayan özel sektör her yıl kamu hastanelerinin harcama sınırları üzerinde bir baskı oluşturarak kamu sağlık hizmet sunumunu tehlikeye sokacaktır
- Harcama sınırlaması getirilen kamu hastaneleri, harcama sınırı olmayan özel hastaneler karşısında zamanla etkinliklerini yitireceklerdir.

Özel sektörün global bütçeye geçişinde, harcama sınırlaması ile birlikte hizmet kalitesi ve hasta güvenliği için kullanılabilecek teşvikler bulunmaktadır. Hizmet kalitesi ve hasta güvenliğini garantiye almak için özel sağlık hizmet sunucularının bulundukları sınıfa göre alabilecekleri ilave ücretlerin yükseltilmesi önemli bir teşvik aracı olacaktır.

1.1.5. Yeşil Bütçe ve Türkiye Süreci

Yeşil bütçe, çevreye zarar veren sübvansiyonlara son verilmesi, bio çeşitliliği koruma, kaynakların verimli kullanımı ve iklim değişimiyle mücadeleye yönlendirilmesi ve bu sebeple bütçelerin oluşumunda doğanın korunmasını da göz ardı etmeyen bir bütçe olarak ortaya çıkmıştır[33].

Türkiye'de "temiz üretim" kavramı 1999'da Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırmalar Kurumu (TÜBİTAK) Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfının Bilim-Teknoloji - Sanayi Tartışmaları Platformu, Temiz Üretim-Temiz Ürün Çevre Dostu Teknolojiler Çalışma Grubu Sanayi Sektörü Raporu ile gündeme gelmiştir. "temiz üretim" kavramı ise Türkiye'de enerji verimliliği boyutu dışında yeterince bilinmemekte ve uygulanamamaktadır. Her gelişmekte olan ülke gibi büyüme kavramının önem ve önceliği çevre konusunun önünde yer almaktadır. Ayrıca çevre konusunda Türkiye de yeterli kapasite gelişimi de henüz sağlanamamıştır.

Özel sektörün karlılık, verimlilik, rekabet edebilirlik ve büyüme hedefleri ile devletin sosyo-ekonomik kalkınma, verimlilik ve stratejik planlamaya uyum

[33] Sevay İpek Tütüncü, Necmettin Şahin, Üretimde Kirlilik Önleme Yaklaşımı Ve Devletin Konumu, **Ekonomi Bilimleri Dergisi,** 2012, Gediz, ss.120-126

hedefleri göz önünde tutulduğunda çevre konusu ekonominin her iki kesimi için de özellikle sürdürülebilirlik ve büyüme paydasında ayrılmaz bir bütün konumundadır[34].

Özellikle optimal kirlilik düzeyinin sektörel farklılıklar ve kirletme katsayıları dikkate alınarak, uluslararası standartlara çekilebilmesi için makro ekonomik çevre politikalarının belirli caydırıcı önlemler ve destekleyici mekanizmaları kullanması özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından büyük önem arz etmektedir.

Türkiye' de 2023'te 100.yılında dünyanın en büyük 10 ekonomisinden biri olma hedefini açıklayan Türkiye bu hedef doğrultusunda hızlı büyümeyi yeşil büyüme ve yeşil bütçeleme kavramları ile destekleyerek gelişmiş ülkelerin büyüme uğruna dünyaya ödettikleri bedele daha az katkıda bulunarak Türkiye için daha sürdürülebilir bir kamu politikası yürütebilme şansına sahiptir. Bunun için 2008 yılında Türkiye'nin İklim Değişikliğine Uyum Kapasitesinin Geliştirilmesine yönelik bir proje hayata geçirilmiş ve bu projeyle Türkiye'nin iklim değişikliğinin etkileriyle mücadele edebilmesi ve yönetebilmesi için gerekli stratejilerin oluşturulması ve Türkiye'nin kırsal ve kıyı alanları gelişimini tehdit edebilecek iklim değişikliği risklerini yönetebilmek için kapasite geliştirilmesi sağlanmıştır. Proje Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP), Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) ve Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Örgütü (UNIDO) tarafından yürütülmüştür[35].

Ortak Program'da, Türkiye'de iklim değişikliğine uyumun ana gereksinimleri Türkiye'nin İklim Değişikliğine Uyum Kapasitesinin Geliştirilmesi önceliği kapsamında Ulusal İklim Değişikliği Uyum Stratejisi geliştirilerek ele alınacaktır. Ayrıca, iklim değişikliği risklerinin kalkınma ve bölgesel planlamayla bütünleştirilmesi için yasal değişiklikler önerilecektir. İklim değişikliğinin neden olduğu felaketlerle mücadele etmek için, ulusal ve bölgesel kurumların kapasitesi güçlendirilecek olunup, bu çalışmalar iklim verilerinin sistematik bir şekilde toplanması ve erken uyarı sistemleri aracılığıyla son kullanıcılara iletilmesi kapsamında yürütülecektir.

Çevresel problemlerin etkisi genel olarak evrensel doğayı kapsar. Örneğin; küresel iklim değişikliğine yol açan sera gazları, orman alanlarının yıkımı, okyanuslardaki balık stokunun tükenmesi gibi çevresel problemlerin sınır ötesi

[34] Tütüncü ve diğerleri, s.124
[35] http://350ankara.org/sivil-iklim-zirvesi-turkiyenin-iklim-hedefini-acikladi/ (01.06.2014)

negatif etkileri bulunmaktadır. Stokolm'de 1972 yılında gerçekleşen 1.Uluslararası Çevre Konferansı'nda global çevre vergileri önerilmiştir. Örneğin birçok OECD ülkesi küresel ısınma ile savaşmak ve Kyoto Protokolü taahhütlerini yerine getirmek için çevre vergilerini kullanmaktadır. Küresel ısınmanın global negatif dışsallık olduğunu, sera gazlarının yayılım alanına bakılmaksızın tüm dünyaya zarar verdiği belirtilmiştir. Bu nedenle problemi global düzeyde çözmek çok daha etkindir. Ayrıca bu tür vergiler önemli bir gelir oluşturacaktır ki bunun bir kısmı aşırı yoksulluğa karşı savaşmakta kullanılabilir. Global çevre vergileri:

- Karbon vergileri : Harcanan yakıttaki karbon miktarına göre devlete ödenen vergilerdir.
- Hava trafiği ve denizcilik nakliye vergisi : Uçaklar tarafından yayılan CO2 iklim değişikliğine neden olan önemli bir faktördür. Havacılığın çevreye etkisi sadece CO2 ile sınırlı değildir; ses, yerel hava kalitesini azaltma, ozon tabakasını inceltmesi gibi başka negatif etkileri de bulunmaktadır[36].

2014 Merkezi Yönetim Bütçesi'nde ilgili çalışmalara ayrılan 4 Kalem harcama vardır. Bu harcamalar için ise toplam 4 milyon 94 bin TL bütçe ayrılmıştır.

- İklim Değişikliğinin Su Kaynaklarına Etkisi Etüt-Projesi,
- İklim Değişikliği Kapsamında Sanayide İhtiyaç Değ. ve Sera Gazı Emisyonları Azaltım Potansiyeli Belirleme,
- İklim Değişikliği Ulusal Bildirimleri Hazırlanması Projesi,
- Deniz Ekosistem ve İklim Araştırma Merkezi Teçhizat alımıdır.

Bütçeden ayrılan payın düşük olması, küresel düzeyde yapılan iklim değişikliği çalışmalarının yanında oldukça düşük bir oranda kalmıştır ki Türkiye küresel iklim değişikliğine neden olan sera gazı emisyonlarını, 2011 yılına göre 2020'ye kadar en az yüzde 15 oranında azaltmak zorundadır. Bu hedefe yeni hidroelektrik, termik ve nükleer santral kurmadan erişilebilir. Üstelik enerji verimliliği ve tasarruf tüm sektörlerde sera gazı emisyonlarının azaltılmasında en

[36] Aytaç Eker, Hayal Ayça Şimşek, **Küreselleşme Ve Kamu Maliyesinde Yaşanan Dönüşüm**, Ankara, 2009, ss.110-124

uygulanabilir araçlar olarak karşımıza çıkar. Bu ulusal hedefe ulaşmak için, yerel yönetimler de hemen eyleme geçmek zorundadır. Belediyeler sera gazı envanterlerini çıkarmalı ve ulusal hedefe paralel olarak 2020 yılına kadar yüzde 15 emisyon azaltım hedefi almalıdır. Emisyon azaltımı raporlanarak toplumla paylaşılmalıdır. Yerel yönetimlerde yapılacak tüm uygulamalar sera gazlarını azaltmayı öngören iklim eylem planlarıyla yönlendirilmeli, bu planlarda iklim değişikliğinin etkilerine uyum hedefleri mutlaka yer almalıdır.

2015 Merkezi Yönetim Bütçesi'nde ise, çevre kirliliğinin ve enerji verimliliğinin sağlanması kapsamında çalışmalar devam etmektedir. Bununla ilgili olarak üç düzenleme 2015 yılı içerisinde sonuçlanacaktır.

- Binalardaki ısı yalıtımının teşvik edilmesi,
- Elektrik tüketiminde cimri beyaz eşyaların kullanımının yaygınlaştırılması,
- Karbondioksit salınımı düşük olan araçların vergisel açıdan teşvik edilerek karbondioksit emisyon miktarını da vergileme ölçütü olarak trafiğe yeni çıkacak araçlar için kullanmak[37].

Çözüm ulusal ve yerel ölçekte kömür, petrol ve doğalgaz kullanımının azaltılması, kayıpların önlenmesi ve yenilenebilir enerji payının artırılmasıdır. Bir yandan ulaşımda ve konutlarda "karbon nötr" uygulamaların ve atık sektöründe geri dönüşüm, azaltım ve yeniden kullanım politikalarının hızla hayata geçirilmesi ile bunun başarılabileceğini biliyoruz. Böylesi bir süreç, bugün fosil yakıtlar için toplanan vergilerin iklim dostu çözümlere aktarılması ile mümkündür[38]. Tüm bu önlemler, Türkiye'nin acilen alması gereken ulusal sera gazı emisyon azaltım hedefine ulaşmasını sağlayacak ve sadece devlete değil, bireye de önemli ölçüde ekonomik kazançlar getirecektir.

[37] http://www.bumko.gov.tr/Uygulamalar/Bakan_Konusmalari/2015/index.html (20.04.2015)
[38] http://www.oecd360.org/oecd360/pdf/domain21___media2006___313169-nu69tolkxi.pdf (21.04.2015)

1.1.6. Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme

Son yıllarda ortaya çıkan alternatif yaklaşımlardan birisi de Cinsiyete Duyarlı Bütçelemedir. Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme (CDB), cinsiyet eşitliğine ve kadınların güçlendirilmesine yönelik politikaların, politika belirleme faaliyetinin özünü oluşturan bütçeleme ve planlama alanlarının merkezine taşınmasını amaçlayan bir stratejidir[39].

Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ile ilgili ayrıntılı bilgiler çalışmanın ikinci bölümünde ele alınacaktır.

[39] Dr.Elisabeth Klatzer, **Yerelde Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Kılavuzu**, Çev. Fethi Keleş ve Orhan Bilgin, TESEV Yayınları, İstanbul, 2011, s.7

İKİNCİ BÖLÜM
CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME VE SEÇİLMİŞ ÜLKE ÖRNEKLERİ

Cinsiyete Duyarlı bütçelemeye ilişkin açıklamalarda bulunmadan önce cinsiyet esaslı bütçelemeden çok önce tartışılmaya başlanan toplumsal cinsiyet eşitliği kavramı üzerinde durulacak, böylelikle cinsiyet esaslı bütçelemeye geçiş yönündeki çalışmaların temeli ortaya konmuş olacaktır.

2.1. TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ KAVRAMI

Cinsiyet; bireyin kadın ya da erkek olarak mevcut genetik, fizyolojik ve biyolojik özellikleri olarak tanımlanmaktadır. Bu özellikler kadın ve erkek arasında bir eşitsizlik değil; sadece bir cinsiyet farkı yaratmaktadır[40]. Hangi çağda veya hangi toplumda yaşarsak yaşayalım, farklı kültürlerde farklı toplumlarda toplumsal yaşama katılma düzeyi açısından farklılıklar oluşur ki bu bağlamda toplumsal cinsiyet yaklaşımının bütün coğrafyalarda farklı gelişip, tüm yapıyı gerek ekonomik gerek siyasi gerekse kültürel açıdan etkileyeceği kaçınılmazdır.

Toplumsal cinsiyet, kadın veya erkek olmaya ve kadın ile erkek arasındaki ilişkiye dair toplumsal olarak biçimlendirilen özellikleri ve sunulan olanakları ifade eder. Bu özellikler, olanaklar ve ilişkiler, toplumsal olarak inşa edilir ve sosyalleşme sürecinde öğrenilir[41]. Toplumsal cinsiyet özellikleri, toplumsal ve kültürel koşullara bağlıdır ve zaman içerisinde değişkenlik gösterir. Bu bağlamda toplumsal cinsiyet yaklaşımı, farklı kültürde, tarihin farklı anlarında ve farklı coğrafyalarda kadınlara ve erkeklere toplumsal olarak yüklenen roller ve sorumlulukları ifade eder.

Toplumsal cinsiyet kısaca, sosyal yönden kadın ve erkeğe verilen roller, sorumluluklar olarak tanımlanır. Genel olarak bakıldığında toplumlarda erkek cinsiyeti ile kadın cinsiyeti arasında toplumsal yaşama katılma düzeyi açısından farklılıklar oluşur. Sayısal bakımdan eşit olmakla beraber iki cinsin toplumsal alanda temsiliyetleri farklılaşır. Kadın cinsiyeti daha çok ev gibi özel alanda kalırken, erkek cinsiyeti dışarıda her türlü kamusal alanda kendini ifade eder. Çalışma yaşamından siyasete, sivil toplum örgütlenmesinden eğitime kadar her türlü kamusal alanda iki

[40] http://www.gata.edu.tr/ureme_sagligi/toplumsal_cinsiyet.htm (10.03.2014)
[41] www.unwomen.org (10.03.2014)

cins temelindeki bu görünüm toplumsal cinsiyet eşitsizliğini oluşturur. Asıl amaç, bu oluşan cinsiyet eşitsizliğini, eşitliğe dönüştürüp tüm alanlarda eşitliği sağlamaya yönelik gerek ulusal gerekse uluslar arası düzenlemelerle toplumsal cinsiyet eşitliğini her alana yayarak kadını ve erkeği her alanda özellikle de sorumlulukların ve gelirin dağılımında adalet ve hakkaniyet açısından eşit hale getirerek toplumsal eşitliği büyük ölçüde sağlamaktır.

Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamada, ulusal ve uluslararası alanda pek çok projeler ortaya konulmuş ve bu projeler ülkelerin ulusal mevzuatlarını da etkileyerek bütçelerin toplumsal eşitliğe uygun olarak geliştirilip, plan ve programlara dahil edilmesini gerekli kılmıştır. Bu amaçla bütçeler yeniden düzenlenerek, cinsiyete duyarlı hale getirilmesi hususundaki çalışmalar özellikle, Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme (TCDB), bütçe sürecinin tüm aşamalarının, kadınların ve erkeklerin ihtiyaçları ve hakları dikkate alınarak yapılandırıldığı ve değerlendirildiği bir strateji olarak cinsiyette eşitlik kavramı bütçelerde yerini almaya başlamıştır. Bu açıdan toplumsal cinsiyete duyarlı bütçenin amacı kamu harcamalarını artırmak değil, öncelikleri yeniden düzenlemektir. Esas amaç, Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçelemenin, tüm kamu kurumlarının politikalarına, planlarına, programlarına ve bütçelerine toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda farkındalık kazandırılmasını sağlamaktır.

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin gelişmesi için kurumsal mekanizmalar da bu sürece dahil olmuştur. Kamusal ve özel alan da dahil olmak üzere; özellikle yerel yönetimler tarafından çalışmalar yürütülmekte olup, sivil toplum kuruluşları da bu çalışmaları kültürel, sosyal, ekonomik ve siyasal anlamda desteklemektedir. Yerel yönetimler toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini ortadan kaldıracak tedbirleri en etkili biçimde alabilecek konumdadır. Uluslararası sözleşmelerin ve anlaşmaların uygulanmasında da kilit rol ve sorumluluklara sahiptirler. Ulusal hedeflerin yerel düzeyde ilgili hedeflere dönüştürülmesi süreci, yerel yönetimler için, bulundukları yerde yaşayan kadınların ve erkeklerin, kız ve erkek çocuklarının önceliklerinin ve farklı ihtiyaçlarının belirlenmesi ve bunlara en iyi şekilde yanıt verecek politikaların geliştirilmesi için imkânlar sunar. Bunun yanı sıra, yerel yönetimler, uluslar arası sözleşmelerin ve kararların uygulanması konusunda da son derece önemli bir role ve

sorumluluğa sahiptirler[42]. Çünkü yerel yönetimler halka hizmetin götürülmesinde en etkili birimler olup, sosyal ve ekonomik kalkınmada da önemli bir rol oynar.

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında ve bunun ölçülmesi çerçevesinde oluşturulan ilk endeks Cinsiyet Eşitliği Endeksidir. Birleşmiş Milletler tarafından kullanılan Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksinin illere uyarlanması ile oluşturulan **Yereller İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksinde** kadın ile erkek arasındaki eşitsizliklerin en az olduğu ve en fazla olduğu yerler belirlenmiş ve endeks belediye meclisinde temsil, lise ve üniversite mezunu kadın nüfus, ergen yaşta annelik, anne ölüm oranı, kayıtlı istihdam baz alınarak oluşturulmuştur. Endekste kadınların durumu erkeklerin durumu ile birlikte ele alınmış ve eşitsizlik düzeyine göre sıralama yapılmıştır[43]. Bu endeksle beraber, toplumsal cinsiyet eşitliğinin devletlerin bütçelerinde yer alması, bütçe analizleri açısından başka bir boyut kazanmıştır.

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin devletlerin bütçelerinde yer alması, ülkelerin toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe analizi ile hükümetlerin toplumsal cinsiyet eşitliği taahhütlerini hayata geçirirken yararlanabilecekleri önemli bir araç konumuna getirmiş, böylece toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe analizi, toplumsal cinsiyet eşitliğinin ve kadın haklarının gelişimi için önemli katkılar sağlarken, aynı zamanda hükümet politikalarının etkinliğinin, verimliliğinin, hesap verebilirliğinin ve şeffaflığının artmasının imkânlarını da sağlamıştır. Bu bütçelerin ülke sistemlerine entegre edilmesi ve toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelerin neden gerekli olduğu olgusu, özellikle gider ve vergi politikalarının, kadınların ve erkeklerin ücret karşılığı yaptıkları işler (öğretmenlik, marangozluk gibi) ya da karşılığında bir ücret almaksızın yaptıkları işler (ev işleri, çocuk ya da yaşlı bireylerin bakımı gibi) üzerinde pek çok farklı etkisi ve sonucu bulunduğundan, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme girişimleri, bu farklı etki ve sonuçları görünür hale getirdiğinden ve hükümetlere, ekonomi politikalarına toplumsal cinsiyet analizini dahil etme fırsatını sunduğundan böyle bir analizi gerekli kılmıştır.

[42] www.unwomen.org (10.03.2014)
[43] Hülya Demirdirek ve Ülker Şener, **81 İl İçinToplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi,** Ankara, Ocak-2014, ss.27-45

2.2. CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME TANIMI

Toplumsal cinsiyet kavramı; Türkçe karşılığı ‘’ cins ‘’ olan İngilizcede ‘’ gender ‘’ sözcüğü ile ifade edilen, bütçe ise, Latince ‘’ bulga ’’ kelimesinden dilimize geçen ‘’ bütçe ‘’ kavramlarının birlikte kullanılması ile Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme kavramı ortaya çıkmıştır[44].

Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme (CDB), cinsiyet eşitliğine ve kadınların güçlendirilmesine yönelik politikaların, politika belirleme faaliyetinin özünü oluşturan bütçeleme ve planlama alanlarının merkezine taşınmasını amaçlayan bir stratejidir[45].

Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme, devlet bütçesinin kadınlar ve erkekler üzerindeki etkisinin daha açık görülmesine yönelik çaba ve yaklaşımlardan biridir[46].

‘Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe’ kadınlar için ya da erkekler için ayrı bütçeler olmayıp bunlar, bütçenin, kadın ve erkeklerden oluşan farklı gruplar üzerindeki etkilerine göre, toplumun cinsiyetler arası ilişkileri temelinde devletin ana kaynak bütçesini bilinçli bir şekilde ihtiyaçlar doğrultusunda dağıtmak için yapılan girişimler olarak tanımlanmaktadır[47].

Devlet bütçeleri genellikle devletin üstlendiği çeşitli fonksiyonları yerine getirmek amacıyla hazırlanmaktadır. Büyük oranda bu görevler içinde yer alan kadınlara ve erkeklere yönelik bu hizmetlerde, farklı sosyal gruplar olarak belirlenmiş rollerin, sorumlulukların ve yeteneklerin göz önüne alınmadığı görülmektedir. Cinsiyete tarafsız bir perspektiften bakarak oluşturulan bu bütçelerin, kadın ve erkekler üzerindeki farklı etkilerini de göz önüne almadığı görülmektedir[48].

Cinsiyete duyarlı bütçeleme ile, devletin yerine getirmesi gereken hizmet ve sosyal sorumlulukların bu perspektif baz alınarak, oluşturulacak bir bütçe ile

---

[44] Ayten Alkan, **Yerel Yönetimler ve Cinsiyet: Kadınların Kentte Görünmez Varlığı Ankara Araştırması**, 1.Baskı, Ankara, 2005, s.19

[45] Dr.Elisabeth Klatzer, **Yerelde Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Kılavuzu**, Çev. Fethi Keleş ve Orhan Bilgin, TESEV Yayınları, İstanbul, 2011, s.7

[46] Abdülkadir Işık ve Hayriye Işık, **Sosyal Eşitsizliklerin Giderilmesinde Bir Çözüm Önerisi: Cinsiyet Esaslı Bütçeleme (Teori,Gelişim ve Uygulama)**, Denizli, Pamukkale Üniversitesi, ss.168-169

[47] Debbie Budlender, **How To Do A Gender-Sensitive Budget Analysis:Contemporary Research And Practise,The Commonwealth Secretariat**, 1998, s.6’dan aktaran Nurgül Aksoy, **Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ve Kadının Statüsü Genel Müdürlüğünün Rolü**, Ankara, 2006, s.43

[48] Metin Meriç, **Feminizme Mali Bakış (Cinsiyete Duyarlı Bütçeler)**, Finans Politik&Ekonomik Yorumlar, 2007, Cilt:44, Sayı:509, s.59

giderilmesi cinsiyete duyarlı bütçeyi bir araç olma özelliği ile de gündeme taşımıştır. Çünkü cinsiyete duyarlı bütçelemenin nihai amacı eşitliği sağlamaktır. Bu anlamda hazırlanan bütçelere cinsiyet-tarafsız bütçeler denir. Başka bir değişle; cinsiyet esaslı bütçeleme, bütçenin uygulama sürecinde ve bu sürecin her düzeyde perspektif ve yeniden yapılanma gelirleri ve giderleri için cinsiyet eşitliğini teşvik edecek bir bütçe uygulamasıdır[49].

Cinsiyet esaslı bütçeleme, kadın ve erkeklerin sosyal statülerinin yanı sıra, ekonomik bağlamda da idame edilen bir hayatlarının olması bağlamında tasarlanmış bir süreç formülasyonunda, cinsiyet analizinin etkilerinin bütçelere tarafsız yansımasıdır[50]. Bu yansımalar demokratik eşitlik anlayışına aykırı olmayıp, eşitliği gerçekleştirici niteliktedir[51].

Özetle aşağıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere, cinsiyete duyarlı bütçeleme, toplumsal cinsiyet eşitliğinin bütçe sürecine her düzeyde yansıması olup, kamu harcama ve gelirlerinin cinsiyet perspektifi çerçevesinde yeniden yapılandırılmasını sağlayarak, cinsiyet eşitliğini bütçeye entegre etmeye çalışan bir bütçe sistemidir.

[49] Sheila Quinn, **Gender Budgetting: Practical Implementation Handbook**, Directorate General of Human Rights and Legal Affairs Council Of Europe April, 2009, www.coe.int/equality, s.5 (27.04.2015)
[50] Helen Leadbetter, **Gender Budgeting**, 2004, http://www.cfdg.org.uk, s.2
[51] Ramazan Gökbunar, Kadın Erkek Eşitsizliğinin Giderilmesinin Vergisel Boyutu, **Finans Politik & Ekonomik Yorumlar** 2010, Cilt:47, Sayı: 543, s.23

Tablo 5: Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Kavramı

CİNSİYETE DUYARL BÜTÇELEME (CDB) NEDİR?	CİNSİYETE DUYARL BÜTÇELEME(CDB) NE DEĞİLDİR?
Bütçe içerisine bir cinsiyet perspektifi dahil ederek, bütçenin kadınlar ve erkekler üzerindeki etkilerini uygun bütçe politikalarıyla analiz etmektir.	Kamusal harcamaların sadece %50'sini kadınlara, diğer %50'sinin de erkeklere yönelik olması anlamına gelmemelidir.
Tüm bütçe kalemlerini, cinsiyet perspektifine uygun hale getirmektir.	Daha fazla harcama veya daha az vergi ödemek değildir.
Öncelik, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında, bütçe sürecinde ve uygulamada yeniden yapılandırmayı sağlamaktır.	Bütçeleme sürecinde sadece kadınları ön plana çıkaran bir bütçe anlayışı değildir.

Kaynak: Gender Budgetting- An Overview By The European Women's Lobby, February, 2004, s.7

2.3. CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEMENİN AMAÇLARI

Bütçeler sadece teknik dokümanlar değil; aynı zamanda hükümetlerin politikalarını uygulayacakları en önemli araçlardan birisi olup, ihtiyaçları karşılamak için, hükümetin kararlılığını gösteren önemli göstergelerdir[52]. Bu bağlamda yerini bulmaya çalışan cinsiyete duyarlı bütçeleme, aslında toplumsal cinsiyet eşitliğini ön plana çıkaran ve bu perspektifte ekonomik etkinliği, büyüme potansiyelini, kalkınmayı ve refahı arttırmaya yönelik olup, ülkenin bütçeye bakış açısını değiştirmeye yönelik bir bütçelemeyi var etme çabasıdır.

Cinsiyete duyarlı bütçeleme, esas olarak cinsiyetin bir amaç olarak ele alındığı ve bunun devlet bütçesinde yer almasıyla birlikte kamu gelirleri ve kamu harcamalarının cinsiyet çerçevesinde ele alınarak gerek kadınların gerek erkeklerin gerekse çocukların üzerindeki etkilerinin ve bu etkilerin sonucunda ortaya çıkacak

[52] Diane Elson, **Budgetting For Women's Rights Monitoring Government Budgets For Compliance with CEDAW**, Departmant Of Sociology, University Of Essex, UK and Levy Economics Institute, Bard College, USA, January, 2006, ss.10-15

bulguların neler olduğunu belirlemek ve bu veriler dahilinde cinsiyet eşitliğini mali anlamda da sağlayabilmektir. Çünkü devletin mali alandaki en önemli politika aracını şüphesiz ki devlet bütçesi oluşturmaktadır. Bu nedenle de toplumu meydana getiren kadın ve erkek bireylerin toplumsal alanda olduğu gibi mali alanda da eşitliğinin sağlanması gerekliliği göz önüne alındığında, cinsiyete duyarlı bütçeleme sistemi kavramı gündeme gelmiştir.

Cinsiyete duyarlı bütçeleme, kadın ve erkekler arasındaki eşitsizliği önlemeye yönelik bir bütçedir. Bu nedenle cinsiyete duyarlı bütçeleme, kaynakların etkili ve verimli kullanılması yönünde cinsiyet analizlerini kolaylaştırmak amacıyla yapılan bir bütçelemedir. Cinsiyete duyarlı bütçeleme sadece kadınlara yönelik bir bütçe olarak anlaşılmamalıdır. Ayrıca, kamu kaynaklarının tahsisi konusunda, kamu gelir ve harcamalarının yarısı kadınlara yarısı erkeklere ayrılacak bir bütçe olarak da düşünülmemelidir. Çünkü cinsiyete duyarlı bütçeleme, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin nasıl korunduğunu ve yeniden kavramak için kilit kavram kabul edilip, kadınların ve erkeklerin farklı roller, sorumluluklar ve görevler yüklenmesini ifade ederken, bunun ekonomik, sosyal ve politik pratiğin cinsiyet çerçevesinde yapılandırılmasını amaçlamaktadır.

Cinsiyete duyarlı bütçeleme, devlet bütçesinin sosyal, ekonomik ve mali perspektifler çerçevesinde kadın ve erkek eşitliğine katkıda bulunup bulunmamasının değerlendirilmesi bağlamında, ilgili gerekçeleri, değişiklikleri, düzenlemeleri inceleyen ve geliştiren bir süreçtir. Bu süreç doğrultusunda, kamu harcamaları ve gelirlerini cinsiyet boyutuyla ele alıp incelemek, cinsiyete duyarlı bütçelemenin özellikli amacıdır.

Cinsiyete duyarlı bütçelemede, gerek yetişkinlerin kadınların ve kız çocuklarının, gerekse yetişkin erkeklerin ve erkek çocuklarının gereksinimlerinin ve haklarının eşit bir şekilde dikkate alınması temin edilir. Önemli olan sınıf, etnik, kimlik, mekan gibi açılardan farklı toplumsal konumlarda bulunan kadınların ve erkeklerin gereksinimlerinin ve haklarının politika yapma sürecinde yeterli ölçüde ele alınmasını temin etmektir[53].

[53] Klatzer, s.7

Cinsiyete duyarlı bütçeleme, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini gidermede ekonomik ve sosyal anlamda da faydalar sağlamaktadır. Bunlar;[54] ekonomik politika yapımında sivil toplumun katılımını güçlendirmek, ekonomik ve sosyal politika arasındaki bağlantının geliştirilmesini sağlamak ve toplumsal cinsiyet ve kalkınma politikasına karşı kamu harcamalarının seyrini belirlemek şeklindedir.

Cinsiyete duyarlı bütçeleme sosyal eşitliğin yanı sıra; ekonomik büyümenin ve kaynak tahsisinde verimliliğin bütçe süreçlerine kadınların da entegrasyonu ile yapısal uyum mekanizmasını güçlendirmiştir. Bu uyum ile sosyal eşitsizliğin giderilmesi amaçlanmış, toplumu meydana getiren unsurları içinde barındıran bir bütçeleme anlayışının doğması ve uygulama bulma çabası nihai amaç olmuştur.

Cinsiyete duyarlı bütçeleme aynı zamanda devlete içsel faydalar da sağlamaktadır. Cinsiyete göre ayrıştırılmış verilerin toplanmasını ve analizini güçlendirmesi bağlamında kadın ve erkeklere karşı hedefli kaynakların gerçek değerini artırarak, cinsiyet bütçe girişimleri kaynaklarının nasıl ve hangi yönde harcandığının iyi anlaşılmasını sağlayarak, bütçe politikalarının etkinliğini artırmaktadır.

Cinsiyete duyarlı bütçeleme, toplumsal cinsiyet perspektifinden kamu harcama ve gelirinin herhangi bir biçimde analiz edilerek kadınların farklı bir grup olarak erkeklere kıyasla sahip olduğu farklı etkileri ortaya koyarak, her iki cinsin de cinsiyet eşitliğini teşvik eden bütçeleri şekillendirmektir[55].

Cinsiyete duyarlı bütçeler, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin giderilmesinde hükümetler, hükümetler arası kuruluşlar, kalkınma ajansları ve sivil toplum kuruluşları tarafından teşvik edilmektedir. Çünkü toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin giderilmesinde ve eşitliğin sağlanması yönünde geliştirilen stratejilere cinsiyete duyarlı bütçeleme hizmet edebilir. Yukarıda yapılan açıklamalar ışığında Cinsiyete Duyarlı Bütçelemenin avantajlarını ve sağladıkları faydaları tablo 6 ' da göstermek mümkündür.

[54] Debbie Budlender and Guy Hewitt, **Gender Budget Make More Cents Country Studies and Good Practise**, United Kingdom, August 2002, s.13

[55] Gender Budgetting-**An Overview By The Europeon Women's Lobby,** February, 2004, s.6., (01.02.2013)

Tablo 6: Cinsiyete Duyarlı Bütçelemenin Avantajları ve Sağladığı Faydalar

Cinsiyete Duyarlı Bütçelemenin Avantajları	**Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Sisteminin Sağladığı Faydalar**
Cinsiyet eşitliğinin sağlanması	Kadınların ve erkeklerin aynı politikalardan eşit şekilde yarar görebilmeleri için birbirlerinden farklı olabilecek ihtiyaçların, tercihlerin ve hakların dikkate alınması gerektiğini gözler önüne sermektedir.
Kadın haklarının kazanılması hedefine doğru yol alınması	İnsan haklarının ve kadın haklarının kazanılması, büyük ölçüde hakların yeterli kaynaklara sahip, öncelikli politikalar haline dönüştürülmesine katkına bulunur.
Fakirliğin daha etkili bir biçimde azaltılması	Fakirliğin üstesinden gelmek için, cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldıran politikaların iş yaşamına entegre edilmesini sağlamaktadır.
Hesap verilebilirliğin ve şeffaflığın arttırılması	Cinsiyet eşitliği konusundaki taahhütlerin bütçe taahhütlerine dönüştürülmesi konusunda hükümetleri hesap verir kılmaya yarayan ve kaynakların tahsisini görünebilir kılan bir stratejidir.
Ekonomik üretkenliğin arttırılması	Bilgiye, kredi kaynaklarına, girdiye ulaşmanın en kısa yolu cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldıran bir sistemle birlikte, vakit sorununu hafifletip, üretkenliği arttırarak, kalkınma hızını yükseltmektir.
Politika hedeflerinin tutturulmasının takibi İyi ve demokratik yönetişimin sağlanması	Kadınlara, erkeklere, kız ve erkek çocuklarına eşit, adil ve sorumlu şekilde mal ve hizmet temininin iyileştirilmesi, iyi yönetişim kavramının ana unsurlarından biri olarak düşünülmelidir. Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme iktisadi ve mali yönetişimi daha da iyileştiren bir yaklaşım olmakla kalmayıp genel olarak iyi ve demokratik yönetişime de güç kazandırmaktadır.
Cinsiyete duyarlı katılımcı yaklaşımların geliştirilmesi	Cinsiyete duyarlı bütçelerin yapılmasında,uygulanmasında ve geliştirilmesinde kamuya danışılması ve kamunun katılımının sağlanması süreçlerinin ve sonuçlarının takip edilmesi bu süreçlerin kalitesini ve etkinliğini arttırmaktadır.
Cinsiyete dayalı iş bölümünün sağlanması	Toplumsal cinsiyet ilişkilerinin düzenlenmesine katkı sağlamaktadır.

Kaynak: Dr.Elisabeth Klatzer,. **Yerelde Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Kılavuzu**, Çev. Fethi Keleş ve Orhan Bilgin, TESEV Yayınları, İstanbul, 2011, ss.9-12

2.4. CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEMENİN TEMEL NİTELİKLERİ

Devletlerin tüm mali düzenlemeler için, toplumsal cinsiyet perspektifinin entegrasyonu ve belirli programların yeterli finansmanının kamu sektöründe erişim eşitliğini sağlamak ve harcamaları, üretim kapasitesini, sosyal ihtiyaçları karşılamak için iyi empoze edilmiş bütçelere ihtiyaçları vardır. Bu nedenle Birleşmiş Milletler Kadın Fonu (UNIFEM)'in hedefi; hükümetlerin kapasitelerini güçlendirmek için siyasi ve mali destek seferber etmenin yanı sıra sivil toplum örgütlerinin bu sistemle ilgili girişimlerini yürütmek ve cinsiyet küresel vizyonunu desteklemek için tüm ülkelerde cinsiyete duyarlı bütçeleme sisteminin niteliğini belirledikten sonra bunu uygulanabilir kılmanın yollarını geliştirmek olmuştur[56].

Makroekonomik politikaların, toplumsal cinsiyet duyarlılığı ile oluşturulması bütçelere cinsiyet perspektifinin girmesini sağlamış, bu yönde yapılan plan ve programların neticesinde toplumsal faydanın maksimum düzeyde sağlanması, ihtiyaçların gözetilmesi gibi pozitif bir etki oluşturmuştur.

Cinsiyete duyarlı bütçelemenin uygulanabilmesi için, öncelikle bu bütçeleme anlayışının özünde neleri barındırdığını ve uygulamaya konulabilmesi için hangi kriterleri taşıdığının çerçevesinin çizilmesi gerekmektedir. Bu nedenle cinsiyete duyarlı bütçeleme sisteminin her bütçe sistemlerinde olduğu gibi kendine özgü nitelikleri vardır. Bunları şöyle sıralayabiliriz[57]:

- Bu bütçeler nötr cinsiyet olmadığı önermesine dayanır.
- Bu bütçeleme sistemi gelir arttırmanın yanı sıra bütçenin harcama tarafı için de geçerlidir.
- Kadınların ve erkeklerin bütçenin etki analizi ile başlar ve ilerler.
- Bütçe sisteminin uygulanmasındaki en temel özellik bütçe-planlama içine cinsiyeti entegre etmektir.
- Bu bütçeleme cinsiyet eşitliğinin hızlandırılmasının bir yoludur.
- Sadece kadınlara yönelik veya sadece erkeklere yönelik bir bütçeleme sistemi değildir.
- Cinsiyete duyarlı bütçeleme, insan merkezli bir bütçeleme sistemidir.

[56] Gender Budgetting, s.6
[57] Quinn, ss.4-7

- Cinsiyete duyarlı bütçeleme, kamu harcamalarının daha etkin tahsisine imkan verir ve kaynakların daha verimli kullanılmasını hedefler.
- Cinsiyete duyarlı bütçeleme, insan merkezli olduğu için, daha geniş bir katılımcı kitlesini hedefler ve bunu bütçe süreçlerine uygulamayı kendisine hedef kılar.
- Cinsiyete duyarlı bütçeleme, bütçe programlarına rahatlıkla uygulanabilir.
- Nihai hedef, cinsiyete duyarlı bir yaklaşım olduğu için, bu bütçe tüm yönleriyle bütçe süreçlerine uygulanabilir, temel görüş cinsiyet eşitliğinin sağlanması doğrultusundadır.
- Kaynak tahsisinin yeniden belirlenmesinden ziyade, sektörler içindeki programların yeniden yönlendirilmesini (tekrar oryantasyonu) vurgular.

2.5. CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEMENİN GELİŞİMİ

Cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışının gelişimi; dünya çapında ses getiren birçok konferans ile birlikte, feminist konularda uzunca yıllar mücadele veren grupların elde ettiği, pozitif bir mücadelenin sonucunda kendini göstermeye başlamıştır.

Birleşmiş Milletler tarafından, 1975 yılında, Mexico City'de Birinci Dünya Kadın Konferansı düzenlenmiş, bunu takiben Birleşmiş Milletler Kurulu tarafından 1975-1985 yılları arasındaki dönem 'Kadın On Yılı' olarak ilan edilmiştir[58]. Bu konferansın sonunda ise Birleşmiş Milletler bünyesinde kadının ilerlemesi için Araştırma ve Eğitim Enstitüsü (INSTRAVV), BM kadın için kalkınma fonu (UNIFEM) oluşturulmuştur. Bunları takiben 1980 yılında İkinci Dünya Kadın Konferansı Kopenhang'da düzenlenmiştir. Burada kadınların durumlarının iyileştirilmesi için 'Hareket Planı' kabul edilmiş olunup; bu konferansın ardından Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW) kabul edilmiş, Türkiye'nin de içinde bulunduğu üye 165 ülke tarafından imzalanmıştır[59].

15-26 Temmuz 1985 tarihlerinde Nairobi'de düzenlenen Üçüncü Dünya Kadın Konferansında, 'Kadının İlerlemesi için Nairobi İleriye Yönelik Stratejileri'

[58] http://www.un.org/esa/devagenda/gender.html, (01.02.2013).
[59] www.kadininstatusu.gov.tr/tr/html/165/Birlesmis+Milletler, (04.02.2013)

kabul edilmiş olunup; bu kararlar doğrultusunda üç unsur ön plana çıkmıştır; kurucu ve yasal adımlar, sosyal katılımda eşitlik son olarak da siyasi katılım ve karar almada eşitlik. Bu konferansın en önemli gelişim kısmı şüphesiz ki kadın haklarının evrensel insan haklarından ayrılamaz, bölünemez, devredilemez bir parçası olduğunun resmen kabul görmüş olmasıdır.

4-15 Eylül 1995 tarihlerinde Pekin'de Birleşmiş Milletler Konseyi'nin kararıyla, Dördüncü Dünya Kadın Konferansı düzenlenmiş olup; konferansın sonunda Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu isimli iki belge kabul edilmiş ve Türkiye bu iki belgeyi hiçbir çekince görmeden imzalamıştır. Bu eylem platformunda, kadının güçlendirilmesi gündeme gelmiş ve kadının özel ve kamusal alana tam ve eşit katılımı önündeki engellerin, kadınların ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi karar alma pozisyonlarında yer almaları yoluyla ortadan kaldırılabileceği öngörülmüştür[60].

Gelişim seyri içerisinde cinsiyete duyarlı bütçelemenin asıl mesajı, ana akım politikalar belirlenirken, cinsiyet eşitliği hedefinin dikkate alınmasını sağlamak için ana ve önemli politika alanlarına eşit ölçüde eğilinmesi gerektiğidir. Cinsiyet bütçesi analizi sadece bütçeleri ilgilendiren bir mesele değildir; daha geniş kapsamdaki politikaların etkilerini anlayabilmek amacıyla bütçelerden başlangıç noktası olarak yararlanarak makroekonomik politika analiziyle daha sıkı bir bağlantı kurulması gerekmektedir[61]. Bu bağlamda uygulanan politikaların bütçe süreçlerine ve en önemlisi idarenin farklı katmanlarının birbiriyle sıkı sıkıya ilişkili olduğu ve idarenin her katmanında benimsenmesinin gerekli olduğu unsuru da göz ardı edilmemelidir.

Cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışının günümüzde giderek önem kazanması, uygulanabilirliğinin mümkün olduğunu göstermiştir. Birçok Avrupa ülkesinde uygulama alanı bulan bu bütçeleme türü, cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılması yönünde en önemlisi de bütçelerin nötr yani cinsiyet-tarafsız bir bütçe sistemi oluşturmasındaki önemi oldukça büyüktür[62].

Cinsiyete duyarlı bütçelerin uygulanması ve analizi cinsiyet ve gelişimin geniş bir yelpazede uluslararası bir platformda hükümetleri teşvik eden bir unsur

[60] www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/pekin.pdf, (04.02.2013)
[61] Klatzer, s.8
[62] Understanding Gender Sensitive Budgeting, International Organization For Migration (IOM), 2008, www.iom.int, ss.3-7

halini almıştır. Mali kaynakların ekonomik politika içerisindeki yerini ve rolünü yeniden belirlemede cinsiyete duyarlı bütçeleme, bütçe sistemi içerisine entegre olmuş, hükümetlerin uygulama alanı yaratmak için çeşitli kanun tasarıları hazırladıkları bir sürece dahil oldukları bir sistem olarak günümüzde yerini bulmuştur.

Cinsiyete duyarlı bütçeleme esasen, teori ve pratiğin ekonomik politika genelinde genişlemesiyle ortam bulmuştur. Cinsiyet farkının daraltılmasıyla birlikte sağlık, eğitim, refah, ulaştırma ve geniş spektrumlu kalkınma politikaları cinsiyete duyarlı bütçelere uygulama alanı sağlamıştır. Cinsiyete duyarlı bütçeleme, makro ve mikro düzeyde hem kamu harcamalarına hem de kamu gelirlerine uygulanabilir. Dünyadaki uygulama biçimi ise, kamu harcamaları üzerinde odaklanmıştır[63].

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe çalışmalarını yürüten ülkelerde uygulamalar yerel duruma, ülkenin ekonomik, siyasal ve sosyal yapısına göre farklılık göstermektedir. Cinsiyete duyarlı bütçeleme, hükümet tarafından çeşitli kadın kuruluşları, sivil toplum örgütleri ve bağımsız katılımcılar tarafından oluşturulan inisiyatifler tarafından geliştirilmektedir.

Cinsiyet esaslı bütçeleme nispeten yeni bir kavramdır ve uygulamada kullanılan araç ve teknikler halen gelişmektedir.

Cinsiyete duyarlı bütçeleme kavramı ilk olarak Avustralya'da uygulama alanı bulmuştur. Daha sonraları ise, Avrupa'da Fransa, Belçika, İskandinav ülkeleri, İrlanda ve Birleşik Krallık'ta ulusal düzeyde uygulamalar gerçekleşmiş, İskoçya'da, İspanya'nın ve İtalya'nın bazı bölgelerinde bölgesel düzeyde uygulamaların olduğu izlenmiştir. Asya'da Hindistan, Malezya ve Nepal'de bazı çalışmalar başlatılmıştır. Afrika'da Ruanda, Mozambik, Tanzanya'da devlet bütçelerinde cinsiyete duyarlı bütçeleme bakımından çeşitli analizler yapılmıştır.

2.6. CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEMENİN BÜTÇE SÜRECİNDE UYGULANMASI

Bütçe kavramı dar anlamda, '' devletin gelir ve gider dengesini gösteren belge '' şeklinde tanımlanabilir. Geniş anlamda bütçe kavramı ise, '' Belirli bir

[63] Kate Bellamy, **Gender Budgeting: A Background Paper For The Council of Europe's Informal Network of Experts on Gender Budgeting**, UK Women's Budget Group, November 2002, s.8

döneme ait gelir ve gider dengesini gösteren ve bu dönem içinde kamu gelirlerinin toplanması, kamu harcamalarının yapılması hususunda yasama organı tarafından yürütme organına verilen yetkiyi içeren bir kanun ‘’ şeklinde tanımlanabilir[64].

Hukuki açıdan ise bütçe kavramını, ‘’ Kamu gelirlerinin toplanması ve kamu giderlerinin yapılmasına yetki veren bir kanundur.’’ şeklinde tanımlamak mümkündür.

5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu’nun 3/h maddesine göre, ‘’ Bütçe, belirli bir dönemdeki gelir ve gider tahminleri ile bunların uygulanmasına ilişkin hususları gösteren ve usulüne uygun olarak yürürlüğe konulan belgedir.’’

Bütçenin en önemli özelliği, devletin gelecek bir dönem içinde yapacağı giderler ile bu giderleri karşılayacak gelir tahminlerini göstermesidir. Bu nedenle bütçe, devlet için önemli bir planlama aracıdır.

Devletlerin iktisadi ve finansal güçlüklerle karşılaşmaları bütçe ve bütçeleme sistemlerinin önem kazanmasına yol açmıştır[65]. Devletin faaliyet alanlarının devamlı olarak genişlemesi ve gelirlerin bu artışı karşılayamaması kamu kaynakları üzerinde sıkı bir denetim kurulması ve eldeki kaynakları daha verimli bir biçimde kullanılması gerekliliğini doğurmuştur. Bütçe ve bütçe sistemleri bu soruna çözüm yolu bulmak amacı ile sürekli bir gelişme göstermiştir ve göstermeye de devam etmektedir. Bu bağlamda, cinsiyete duyarlı bütçeleme sistemi, bütçe sistemleri arasındaki yerini yeni de olsa almayı başarmıştır.

Bütçeler, iktisadi, siyasi, toplumsal öncelikleri ve tercihleri yansıtırlar[66]. Buradan hareketle, cinsiyete duyarlı bütçeleme sistemi de bir toplumun ekonomik, mali, sosyal ve kültürel anlamda önceliklerini ve tercihlerini yansıtırken bunu cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldıran ve ihtiyaçlar doğrultusunda kaynak tahsisinin yapılmasına imkan veren bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu da devlete; ihtiyaçlar doğrultusunda ve talepleri belirli ölçüde karşılamayı mümkün kılar. Çünkü harcama yapmaya imkan verecek olan kaynaklar sınırlıdır ve kaynakları daha fazla harcama yapmayı mümkün kılacak şekilde arttırmak ise oldukça güçtür. Bu durum

---

[64] Osman Pehlivan, **Kamu Maliyesi**, Derya Kitabevi, Trabzon, 2006, s.218

[65] Özlem Albayrak ve Emel Memiş, Feminist İktisat, ***Fe Dergi,*** *Cilt 3*, Sayı: 2, Yıl: 2011, ss. 1-3.

[66] Gülay Günlük Şenesen, **Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme: Türkiye İçin Bir Değerlendirme**, Bütçe Sürecinde Parlamentonun Değişen Rolü Sempozyumu, Afyonkarahisar, 2008, s.1

da bütçenin, hizmet ve harcama yapısını iyi düzenlemek, harcamalarda öncelikleri ve öncelik sıralamasını iyi belirlemek, harcamaları en ekonomik biçimde yapmak ve tasarrufa özen göstermenin önemini artırıp[67], toplumsal cinsiyet esasını bütçe süreçlerine entegre ederek, yenilikçi, planlı-programlı bir bütçe sisteminin oluşmasını olanaklı kılmıştır.

Cinsiyete duyarlı bütçelemenin, diğer bütçe sistemleri içerisinde yerini alması, hükümetlerin bütçe politikalarını yeniden analiz etmeleri hususunda, bütçe sürecine daha fazla katılımcılığı, hesap verilebilir ve şeffaflığı sağlaması açısından ve iyi yönetişimin bir parçası olarak cinsiyet eşitliğini mevcut bütçeleme sistemi içerisine empoze etmesi bakımdan önemli bir etki yaratmıştır.

Bütçe program ve politikalarının cinsiyet eşitliğini ve bunun yansımalarını sistematik olarak inceleyen, kamu idarelerinin kaynak tahsisinde yeniden bir dağılımı sağlayan cinsiyete duyarlı bütçelemeyi gerçekleştirmek ve uygulamak için bir takım hususlar gereklidir. Bunlar[68];

- Toplumsal bilinç,
- Politik ve bürokratik irade,
- Karar alıcıların, kadınların erkekler karşısındaki durumlarını tespit etmeleri ve bu tespit için ön koşul olarak bir isteğin varlığı,
- Kadınların karar alma mekanizmalarına dahil olması,
- Toplumsal cinsiyet eşitliği analizine imkan verecek verilerin elde edilebilme imkanı,
- Şeffaflık,
- Etkin bir kaynak yönetimi,
- Hükümetin toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının uygulamaya dönüşmesi
- Günlük iş ve hizmet akışlarının toplumsal cinsiyete duyarlı hale gelmesi yani başka bir değişle toplumsal cinsiyetin ana plan ve politikalara yerleşmesi,
- Hükümet politikalarının toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ne kadar azalttığının veya ne kadar sürdürdüğünün tespit edilmesi,
- Kamu harcamalarının kadınlara ve erkeklere eşit getiri sağlayıp sağlamadığının tespiti,

[67] Kamil Tüğen, **Devlet Bütçesi**, İzmir, 10.Baskı, 2011, s.2
[68] Murat Genç, Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ve Kamu Hizmetlerinde Etkinlik, **Sayıştay Dergisi**, Nisan-Haziran 2010, Sayı:77, s.45

- Vergi politikalarının kadınlar ve erkekler üzerindeki farklı etkilerinin tespiti,
- Bütçe süreçlerine cinsiyet eşitliğinin nasıl dahil edileceği hususları, cinsiyete duyarlı bütçeleme sisteminin nasıl etkin bir şekilde uygulanacağında önemli bir nokta olacaktır.

Cinsiyete duyarlı bütçelemenin, uygulamadaki bütçe programlarına sağlayacağı katkılar da hiç şüphesiz önemlidir. Bunlar[69];

- Hükümetlerin taahhütleri ile yürüttüğü politikaların gerçek etkileri arasındaki farkı görmeyi sağlar.
- Bütçelerce ihtiva edilen öncelikleri ortaya çıkarabilir.
- Bütçenin kamuoyu nazarında güvenilirliğini artırır.
- Performans ve program bütçelerdeki uygulanabilirliği nedeniyle sonuç odaklılığı getirir.

5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'nun 9'uncu maddesi kamu idarelerinin stratejik plan hazırlamasını öngörmüştür. Cinsiyete duyarlı bütçelemede merkezi yönetim veya yerel yönetim kadın ve erkeklerin cinsiyet eşitliği perspektifinden yola çıkarak ihtiyaç ve taleplerini belirler ve bunlar için bütçe faaliyetlerini öncelik sırasına göre tespit eder. Bunları da stratejik planda amaç-hedef-faaliyet sıralaması şeklinde sunarlar. Böylece kadın-erkek eşitliğini sağlamaya yönelik hazırlanan stratejik planlar, eşitlik yaratıcı politik amaçlar tespit edilmiş ve buna bağlı hedef ve faaliyetler tarif edilmiş olur. Bütçenin gelir ve harcama tayini aşamasında ise, stratejik planda tespit edilen cinsiyet eşitliğine duyarlı politika doğrultusunda bütçenin uygulamasına geçilecektir. Diğer bir değişle merkezi veya yerel yönetimin bütçesinde yer alan harcama ve gelir kalemlerinin stratejik planda yer alan amaç ve hedefler ile ne kadar uyumlu olduğu incelenecektir. Örnek olarak, kadınları yeni iş yeri açmaya teşvik edecek mikro kredilerin, kadın istihdamını artırmayı hedefleyen politikalar, kadınlar için olumlu eylem olarak nitelendirilebilecek stratejik amaçlardır. Bu amaçların cinsiyete duyarlı politikalarla harcama ve gelir kalemlerinde uyumu bütçenin cinsiyete ne kadar duyarlı olduğunun da bir göstergesidir.

[69] Genç, s.46

2.6.1. Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme'de Kullanılacak Araçlar ve Aktörler

Cinsiyete duyarlı bütçelemenin uygulanması, ülkeden ülkeye farklılık gösteren bir olgudur. Bu nedenle toplumların yapılarının, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel durumlarının, birbirinden farklı olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Dolayısıyla uygulamada meydana çıkabilecek farklılıklar bütçeleme sürecinde kullanılan araçlar, ilke ve yöntemler, uygulama teknikleri birbirinden farklı şekildedir.

2.6.1.1. Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme'de Kullanılacak Araçlar

Cinsiyete duyarlı bütçeleme'de kullanılacak araçlar, bütçe süreci boyunca sürecin başlangıç, gelişim ve sonucu itibariyle bütün bu aşamalara yapılmış çalışmaların tümünü kapsarken, bu süreçte yapılan analizlerin, uygulanan tekniklerin ve bütçe politikalarının bu sürece nasıl entegre edildiğini ve sonuçta hedefler üzerinde ne kadar başarılı olunduğunun tespitine imkan veren;

- Bütçeleme sürecinde kullanılan analizler ve teknikler,
- Kamu harcamaları
- Kamu gelirlerinden oluşur.

2.6.1.2. Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme'de Kullanılacak Aktörler

Cinsiyete duyarlı bütçelemenin uygulanmasında kullanılan araçlar kadar bu araçları yöneten ve onlara yön veren aktörler de önemli bir kısmı oluşturur ki, sürecin yönlenmesinde ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasında önemli bir role sahiptirler. Bu bütçe sürecinin temel özellikleri arasında önemli ölçüde katılımcılığın sağlanması, bu sistemde görev alacak olan aktörlerin ana aktörler ve yardımcı aktörler olarak ikiye ayrılmasını gerekli kılmıştır[70].

[70] Genç, ss.48-49

Tablo 7: Cinsiyete Duyarlı Bütçelemenin Ana ve Yardımcı Aktörleri

ANA AKTÖRLER	YARDIMCI AKTÖRLER
Parlamentolar	Akademisyenler ve Uzmanlar
Hükümetler	Uluslararası Kuruluşlar
Kamu İdareleri	Sivil Toplum Örgütleri

Kaynak: Murat Genç**. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ve Kamu Hizmetlerinde Etkinlik,** Sayıştay Dergisi, Nisan-Haziran 2010, Sayı:77, s.48

Parlamentolar: Bütçeleme sürecini başlatırlar veya bu sürecin gerçekleşmesine yönelik bir iradeyi ortaya koyarlar.

Hükümetler: Süreci yönlendirerek, etkinleştirirler.

Kamu İdareleri: Süreci uygulamaya aktarırlar, devam ettirirler ve topluma aktif bir şekilde ulaşmasına yardımcı olurlar.

Akademisyenler ve Uzmanlar: Cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışına yönelik sürecin başlatılmasında ve dinamik bir şekilde devam ettirilmesinde parlamentolara ve hükümetlere teorik ve eğitimsel destek verirler.

Uluslararası Kuruluşlar: Bütçeleme yönteminin bütün dünyaya hızla yayılmasını sağlarlar.

Sivil Toplum Örgütleri: Süreçlere katılımcılığın yanı sıra, gerek ülke çapında gerekse dünya çapında süreci destekler ve yeni politikaların oluşumuna zemin hazırlarlar.

2.6.2. Cinsiyete Duyarlı Bütçelemenin Aşamaları

Cinsiyete duyarlı bütçeleme, olağan bütçe sürecinden bağımsız bir bütçeleme süreci demek değildir. Toplumsal cinsiyet eşitliğini, bütçeleme süreçlerine dahil edip, bunların her aşamasını kapsayan ve her aşamaya cinsiyet eşitliğini entegre

etmeye çalışan bir sistemdir. Ülke uygulamalarında farklılıklar olmakla birlikte, genel olarak bütçe süreçleri dört aşamadan meydana gelir.[71]

1.Planlama
2.Kabul ve kanunlaşma
3.Yürütme ve uygulama
4.Denetim şeklindedir.

Bütçe sürecinde Amaçların belirlenmesi, amaçları karşılamak için gerekli olan kaynakların belirlenmesine yönelik değerlendirmelerin yapılması, harcamaların yeniden belirlenmesi ve amaçlara ne kadar ulaşıldığını öğrenmek için etkinlik analizinin yapılması gereklidir. [72]

2.6.2.1. Planlama Aşaması

Hükümetler tarafından hazırlanan bütçeler genellikle bir bütçe dönemi için uygulanmaktadır ve bütçe dönemi genellikle 1 yıldır[73]. Bütçeleme sürecinin ilk aşaması planlama ve hazırlama aşamasıdır. Bütçe hazırlık çalışmalarına önce giderlerin belirlenmesi ile başlanır. Gelecek yılın rakamlarına ilişkin projeksiyon belirlenir ve bu tahmin edilen rakamların gelecek yıla alınan politikalar çerçevesinde uyum kabiliyeti revizyon edilir. Cinsiyete duyarlı bütçe sisteminin uygulanabilirliği planlama ve hazırlık aşamasında önem arz etmektedir. Çünkü ilgili kararların alınması ve tasarlanması bu ilk süreçte önemlidir.

Cinsiyete duyarlı bütçe sisteminin uygulanabilir kılınması için, hangi alanların düzenlenmesi veya yeniden yapılandırılması gerekliliği, harcamaların hangi alanlarda yeniden düzenlenmesi gerektiği ve yönetim yapısının cinsiyet eşitliğini ne derece sağladığının önemi oldukça önemlidir.

Harcamaların analizi oluşturulurken, bunların cinsiyet üzerindeki etkileri de kapsayacak şekilde bir analiz yapılmalıdır[74].

- Cinsiyete duyarlı bütçe oluşturulurken, cinsiyet eşitliğini hedefleyen harcamalar neler olmalıdır? (Sağlık, eğitim, istihdamda eşitlik, kadın

[71] Kamil Tüğen, **Devlet Bütçesi**, İzmir, 10.Baskı, 2011, s.2
[72] Işık, s.182
[73] Tüğen, s.229
[74] Özgün Akduran, **Bakım Emeği: Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Kapsamında Bir Değerlendirme**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011, ss.105-107

girişimciliği destekleyen projeler, yönetim süreçlerine kadınların katılım oranları)

- Yoksul kadınların önceliklerine göre düzenlenen ve onların yüklerini hafifletmek için kamu hizmetlerine yapılan harcamalar neler olmalıdır? (Temiz su, kanalizasyon, elektrik, yol hizmetleri gibi)
- Her sektöre (tarım, imalat, hizmet sektörü) yapılan teşviklerde ayrımcılık var mı?
- Söz konusu kamu harcamalarından kadınların ve erkelerin hangi oranlarda yararlandığının ölçülmesi ki hizmet biriminin maliyetinin hesaplanması ve kadınların-erkeklerin bu hizmetlerden hangi oranlarda yararlandığının belirlenmesi ile sağlanmaktadır.
- Devlet tarafından toplanan vergilerin, kadınlar ve erkekler arasındaki anlamının ne olduğu ve özellikle vergi ödeme aşamasında psikolojik açıdan neler hissettikleri, hangi tarafın daha çok zarar gördüğü veyahut verginin ağırlığını hissettiği, hangi vergi tiplerinin daha çok erkekler veya daha çok kadınlar tarafından kullanıldığının tespiti yapılmalıdır.

Tablo 8: Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Cinsiyet Analizi ve Uygulama Önerileri

Yapabilirlik/Kapasite	Toplumsal Cinsiyet Analizi	CDB Sürecine Uygulama Önerileri
1.Sağlıklı Yaşayabilme	-Erkek çocuk sahibi olmanın daha makul sayıldığı geleneksel toplumlarda kız çocuk katli. - -Bazı hastalıklara yakalanma oranlarında toplumsal cinsiyet farklılıkları	-Kız çocuk katli yaşanan toplumlarda, kız çocuk sahibi olmanın vergi indirimi veya gelir transferi ile özendirilmesi. -Kadınların yakalanma oranı yüksek olan hastalıklarla ilgili kadınlara yönelik önleyici bilgilendirme ve hastalığın varlığı halinde tedaviye ulaşım kanallarının geliştirilmesi.
2.Ruhsal Sağlık	-Sinirlilik, depresyon kadınlarda daha sık görülen ruhsal rahatsızlıklar. -Yalnız anneler ruh ve sinir hastalıklarına karşı daha savunmasızlar	-Cinsiyetçi olmayan psikoloji eğitimi için ar-ge ve uygulama -Kadınlara yönelik psikolağa başvurmaya karşı cesaretlendirici kampanyalar. -Yalnız annelerin maruz kaldığı maddi, manevi ve sosyo-ekonomik güçlüklerle baş edebilmelerini kolaylaştıracak destek hattı ve Kadınlara yönelik STK'ların teşviki ve desteklenmesi.
3.Bedensel Bütünlük ve Güvenlik	-Kadına yönelik şiddet. -Genç annelerde ölümle sonuçlanan kürtajlar.	-Kadına yönelik şiddeti geriletmek için erkeklere yönelik kampanya ve eğitimler. -Kadınlara yönelik yasal okur-yazarlık eğitimleri. -Sığınma evlerinin yaygınlaştırılması.
4.Sosyal İlişkiler	-Erkekler politik, ekonomik ve yasal alanlarda daha yoğun sosyal ilişki ağlarına sahiptirler. -Kadınların ilişkileri daha enformeldir. Sorunlarını çok rahat paylaşamaz	-Kadınların sosyal paylaşımlarını güçlendirmeye yönelik hizmet veren STK'ları teşvik.
5.Politik Güç	-Hemen bütün ülkelerde erkekler siyasi alanda kadınlardan daha çok temsil edilmekte ve politik güç sahibi.	-Kota uygulamasının her kurumda ve düzeyde uygulanması. -Kadınların siyasi partilere üyeliklerini ve politikaya katılımlarını teşvik edecek kampanyalar.
6.Eğitim ve Bilgi	-Kız çocuklar eğitimlerini ilerletmede toplumsal cinsiyetçi bakış açısından dolayı engellenmekte ve baskı altında kalmakta.	-Kız çocuklarının daha uzun yıllar eğitim sürecinde kalabilmeleri için burs programları.
7.Ev İşi ve Piyasa Dışı Bakım	-Ev işi büyük ölçüde kadınların sorumluluğuna bırakılmıştır. -Çocuk, hasta ve yaşlı bakımı ev içinde gerçekleştirilen faaliyetlerdir ve yine büyük oranda kadınlar tarafından yapılmaktadır. Bu konuda ev dışından bir yardım almak ,ancak piyasa mekanizması içinde belirlenmiş fiyatın ödenmesi ile mümkün olabilmektedir.	-Kadınlara erkekler arasında paylaşılmasını sağlamak üzere eğitimler ve kampanyalar düzenlenmesi. -Kadınları ev işi yükünden özgürleştirecek her 24 saat açık çamaşırhane, gibi ortak kullanım alanlarının tesisi. -Piyasa dışı bakım olanaklarının geliştirilmesi ve yasal düzenlemelerle erkeklerin de bakım faaliyetlerine eğilmelerinin sağlanması. -Hastaların iyileşene dek misafir edilebileceği kamusal hasta misafirhaneleri ve yaşlı bakım merkezleri - Kamusal kreş hizmeti.
8.Ücretli İş	-Kadınların istihdama katılım oranlarının düşük kalması -Merkezi ayrımlaşma nedeniyle kadınların geleneksel olarak onlara ait görülen ev işinin devamı niteliğindeki yemek, temizlik,bakım hizmeti işlerinde yoğunlaşmaları -Kadınların ücretlerinin erkeklere kıyasla düşüklüğü	-Kadınların becerilerini geliştirebilecekleri ve iş aramaya yüreklendirilecekleri istihdam teşvik programları -Kadın çalışan istihdam edecek işyerlerine vergi indirimi, sigorta muafiyeti vs.formunda teşvikler -Cinsiyetçi mesleki ayrımlaştırmanın önüne geçebilmek için,geleneksel kadın işi-erkek işi anlayışını kıracak meslek edindirme kurslarının olması istihdamı da artıracaktır.
9.Hareket Kabiliyeti	-Şehir içi taşımacılıkta çocuklu yolcular için ile yaşlı ve engelli yolcular için kolaylık yok.	-Toplu taşıma hizmetlerinin yeniden ele alınması ve gerekli düzenlemelerinin yapılması
10.Eşitlik	-Kişiler kimi zaman gerek haklarının gerekse maddi ve manevi güçlerinin eşit olmadığını düşünerek, kendisini toplumdan soyutlar.	-Kişilerin, kendilerini olduğu gibi benimsemeleri ve kabul görmeleri, gelirin adil ve eşit dağıtılması, kadınların politika sürecinde daha fazla söz sahibi olmaları, baskı altında kalmadan karar verebilmeleri
10.Boş Zaman Aktiviteleri	-Kişiler boş zamanlarını geçirmek için gerekli olanağa sahip değiller.	-Devlet spor tesisleri kurmalı, kütüphaneler açmalı ,sinema,tiyatro gibi kültürel aktiviteleri ücretsiz sunmalıdır.
11.Zamansal Özerklik	-Kişiler kendilerini işlerine ve evlerine bağımlı olarak görmektedirler ve kendi sosyal hayatlarına zaman ayırma yolunu tercih etmezler.	-Kişilerin, başkalarından ayrı bir hayatları da olduğuna ve kendi kişiliklerinin de olduğunun farkında olmalarını sağlamak ve bu nedenle kamu spotu geliştirmek.
12.Saygınlık ve İtibar Görme	-Kadınlar genel olarak aşağıda ve yarım bir insan olarak görülmektedir.	-Kadınların, her işte başarılı olmalarının mümkün olduğunu ve bunun farkındalığını yaratmak.

Kaynak: Özgün Akduran, **Bakım Emeği: Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Kapsamında Bir Değerlendirme**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011, s.113

Yukarıdaki tabloda; toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için, bu eşitliğin neler olduğu ve uygulamaya hangi açıdan entegre edilip, eşitlik sağlayacağına dair öneriler bulunmaktadır.

2.6.2.2. Bütçenin Kabul ve Kanunlaşması

Bütçelerin kanunlaşması, millet adına bütçe hakkı kullanımına yetkili parlamentolar tarafından bu yetkileri kullanmaları doğrultusunda gerçekleştirilir. Bu yetkiyi kullanan parlamentolar, hazırladıkları program önerileri dahilinde cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışını mevcut programlarda uygulama ve tahsis edilmiş ödeneğin arttırılması önerisinde bulunabilirler. Cinsiyet esaslı değerlendirmelerin bütçenin tümünde veya bazı bölümlerinde yer alınması isteneceği gibi, aynı zamanda ilke ve yöntemler geliştirilerek bunlar hükümete tavsiye edilebilir ve daha sonraki süreçlerde uygulama alanı bulabilir.

Cinsiyete duyarlı bütçeleme oluşturulurken veya olağan bütçe süreçlerine dahil edilirken iki ilke göz önünde bulundurulmalıdır[75]:

- **Bireylere dayalı olduğu kadar hane halkına da dayalı bir değerlendirme yapılması gereği:** Bütçeler zengin ve yoksul hanelerin belirlenmesinde vergi ve harcamaların etkisini gösterdiği gibi, aynı durum kişisel olarak da belirlenebilseydi, cinsiyet eşitliğine bir adım daha yaklaşılabilirdi. Bütçeler tüm gelirleri aile bireylerine eşit şekilde paylaştırdığı tahminini yansıtmadığı için, bireyler dışındaki hane halkının geliri ve gideri şeklinde bir tanımlama ve uygulama daha uygulanabilir bir niteliktedir.
- **Ücretli olmayan hizmetlerin katkısının sistematik olarak tanımlanması gereği:** Ücretli olmayan hizmetler, günümüzde kadınlar ve erkekler tarafından eşit olmayan bir şekilde paylaşılmıştır. Buradan kaynaklanan eşitsizlik, kadın ve erkeklerin kabiliyetlerinin eşit olarak gelişmediği noktasında oluşmaktadır. Çünkü çalışan kadınların erkeklerden daha kabiliyetsiz oldukları düşünülmekte ve bu durumda ücret eşitsizlikleri ortaya çıkmaktadır.

Bütçeleme sürecinde, cinsiyet eşitliğini bu sürece dahil ederken, gerek hane halkını,gerekse istihdama katkıda bulunan ama ücret eşitsizliğiyle karşı karşıya olan

[75] Işık, ss.173-174

bireylerin durumunu iyileştirmek için,bu iki ilkenin cinsiyete duyarlı bütçeleme sürecinde yer alması sürece olumlu etki yapacaktır.

2.6.2.3. Bütçenin Yürütme ve Uygulanması

Bütçeler, kamu idarelerinin kabul edilen bütçeyi mevzuata ve ilgili birimlerin uygulama tebliğlerine göre yürütürler. Bu süreç aynı zamanda karar alma sürecini de içinde barındırır. Burada karar alma süreçlerinde alınacak kararlar, toplumsal cinsiyet eşitliğini kapsayacak şekilde alınmalı ve ilgili değerlendirmeler toplumsal cinsiyet eşitliğine katkı sağlayacak şekilde yapılmalı ve yine alınacak kararlar politik süreçlere uygun olmalıdır. Böylece süreç kapsamında cinsiyet eşitliğinin olumlu sonuçları uygulamadaki başarıyı da beraberinde getirecek ve uygulamanın geliştirilmesi yönünde iyi bir örnek teşkil edecektir.

2.6.2.4. Bütçenin Denetimi ve Değerlendirilmesi

Bütçelerin denetimi parlamentoların görev alanı içinde olup, mali yıl bittikten sonra, çalışmaların ve faaliyetlerin yasalara uygunluğu, ayrıca performans denetimine tabi tutulur[76]. Türkiye' de bu incelemeler Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu hükümlerine göre yapılır. Mali performansın incelenmesine ek olarak, bütçe yılı sürecinde ve sonrasında sonuçların ve ulaşılan hedeflerin değerlendirilmesi ve performans raporlarının spesifik politika ve programlara uygunluğunun farklı değerlendirme işlemleri yapılır.

2.7. CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME VE KAMU KESİMİNDE ETKİNLİĞİN SAĞLANMASI

Cinsiyete duyarlı bütçelemede kamu etkinliğinin sağlanması bağlamında, hükümet harcamalarının kadınlar ve erkekler üzerindeki gelir etkisinin karşılaştırılması ve kadınlara yönelik iyileştirme programlarına kaynak aktarılmasını sağlamaktır. Hükümet, kaynaklarını yoksulluk ve cinsiyet ayrımını iyileştirmeye yönelik kullanmayı hedefler ve bu bağlamda bütçe sürecini planlar.

Bütçeler iktisadi, siyasi, toplumsal öncelikleri ve tercihleri yansıtırlar. Kamu hizmetlerine ilişkin harcama ve gelirlerin bileşimi toplumdaki kaynak dağılımını hem

[76] Genç, s.50

belirler, hem de toplumdaki kaynak dağılımı tarafından belirlenir. Bu etkileşimin ana çerçevesini ise benimsenen makro iktisadi politikalar (istihdam, büyüme, enflasyon, cari açık vb.) çizer. Genelde, izlenen makroekonomik politikaların, özelde ise sunulan kamu hizmetlerinin toplumdaki sonuçlarının cinsiyet boyutu vardır. Kadınların ve erkeklerin ihtiyaçları, tercihleri, öncelikleri farklıdır ama bu olgu politika tasarımında da, uygulamasında da göz önüne alınmamaktadır. Dolayısıyla, politikaların mali yansımalarını kapsayan bütçe de cinsiyetler arası eşitsizliğin üretilmesinin aracı olmaktadır. Kamu veri tabanlarında yaygınlıkla cinsiyet boyutu kapsanmadığından, bir bölümü doğrudan, bir bölümü de dolaylı olan bu yansımaların cinsiyet boyutunu ortaya koymak neredeyse imkânsızdır[77].

2.8. İHTİYAÇLARA DUYARLI KAMU HİZMETİ VE CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME

Hayatın pek çok alanında toplumsal cinsiyet ilişkileri kadın ve erkek açısından eşitsiz güç ilişkilerini ifade etmekle birlikte, eşitlik anlayışının yasal çerçevesinin genişletilmesi kadının toplumdaki yerinin güçlendirilmesi ve sosyo-ekonomik göstergelerdeki eşitsizliğin giderilmesi açısından sunulan/sunulacak olan kamu hizmetinin ihtiyaçların karşılanmasında etkili ve verimli olması açısından önem taşımaktadır. Kadının ve erkeğin kalkınma sürecinde bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirilmesi yerine, ihtiyaçların cinsiyet eşitliği çerçevesinde değerlendirilip, sunulacak olan kamu hizmetinin doğru amaca ve doğru kaynağa hizmet etmesi bütçelerin plan ve program aşamalarında ve daha sonra uygulama sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda kadınların ve erkeklerin hayatlarında bir dönüşüm yaratmayı hedefleyen her türlü proje, plan, program ve eylem planları cinsiyet farklılığı gözeterek yapılmalı ve sunulacak olan kamu hizmetinin verimliliği bu doğrultuda daha etkin bir şekilde sağlanmış olacaktır.

[77] Cansu Külekci ve Tülin Canbay, **Kadına Haklarının Kazandırılmasıyla Birlikte Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme**, Electronic Journal of Vocational Colleges**,** Mayıs 2012, s.38

2.9. CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEMEDE KAMU GELİRLERİNİN ANALİZİ

Cinsiyete duyarlı bütçelemede kamu gelirlerini cinsiyeti gözeterek belirlemek bu bütçenin uygulama sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Kamu gelirleri; dolaysız vergiler, dolaylı vergiler, harç ve resim gibi faydalanma karşılığında alınanlar, devletlerarası yardımlar ve borçlanmalar olarak beş ana sınıflandırmaya tabi tutulmaktadır. Dolaysız vergilerin cinsiyeti gözeterek mükellefiyetini belirlemek güçtür. Çünkü dolaysız vergiler belirli kazançların toplanması ile elde edilmektedir. Dolaylı vergilerin etkisini değerlendirebilmek için tüketim örneklerine bakmak gerekecektir. Harç, resim ve fiyat şeklinde fayda karşılığında elde edilen gelirler ise cinsiyete dayalı olarak belirlenebilir. Devletlerarası yardım gelirlerini de bu açıdan değerlendirmek yararlı olacaktır. Aynı durum dış borçlanma için de geçerlidir.

Örneğin, gelir vergisinin toplumsal cinsiyet perspektifinden analizinde aile beyannamesi uygulaması, vergi biriminin kişi yerine aile olarak tanımlanması çeşitli eşitsizlikler yaratabilmektedir. Bu uygulamada eşlerin çalışmalarından elde ettikleri gelirlerin birlikte beyanı ve vergilendirilmesi esastır. Gelir vergisinin artan oranlı yapısı nedeniyle kadınların çalışması vergi ödenecek dilimi ve oranı yukarı çekmektedir. Bu durumda kadınların çalışması aile için ilave vergi yükü artığını doğurmakta, alternatif maliyeti yükselterek aile için caydırıcı özellikler kazanmasına yol açmaktadır. Gelir vergisi, kurumlar vergisi ve servet vergilerinde ekonomik ve sosyal amaçlar doğrultusunda vergi teşviklerinin (oranlarda, matrahtan indirilecek giderler, istisnalar ve muafiyetlerin) toplumsal cinsiyetler arasında farklı etkileri olabilmektedir. Hemen her ülkenin vergi sisteminde çeşitli sosyal sektörlere (eğitim, sağlık, sosyal hizmetler, spor vb.) vergi teşvikleri yer almaktadır. Bu kapsamda örneğin, futbol kulüplerine yapılan yardımlara sağlanan vergi teşviklerinin erkekler lehine etkisi görünür bir tercih olurken benzer biçimde, kadın sığınma evlerine yapılacak yardımlara sağlanacak vergi teşvikleri kadınların lehine bir tercih olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda teşvik düzeyleri de dolaylı olarak kadınlar veya erkekler lehine farklılaştırılabilmekte ve bu farklılaştırmalar mükellefleri yönlendirmektedir. Bu farklılaştırmalar vergi politikasının sosyal önceliğini göstermektedir. Aynı düzey ve tek tip vergi teşviklerinin, sonuçları itibarıyla toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin azaltma yeteneğinin daha sınırlı olduğu

görülmektedir. Özellikle menkul kıymet gelirleri ve faiz gelirlerinin düşük vergilendirilmesi veya istisna tutulmaları, vergi sistemine regresiflik getirirken kreş ve yaşlı bakım merkezlerine yapılan ödemelerin ya vergiden istisna tutulması ya da kendi gelir vergisi matrahından indirilmesi progresif etkilere sahiptir. Tarihsel olarak servet eşitsizliğine maruz kalmış kadınlar açısından servet vergilerindeki rantiyer kesimlere tanınan istisnaların kaldırılması, oranların artırılması ve elde edilecek harcama yeteneğinin cinsiyet duyarlı kamu hizmetlerine tahsisi toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe politikasının önemli bir gündemini oluşturur[78].

Vergiler, cinsiyete indirgendiğinde örneğin, kadınların ekonomiye katılımını sağlaması bakımından önemli bir nokta arz etmektedir ki, ekonomiye kazandırılacak kadın girişimcilerden belirli oranlarda vergi indirimlerine gidilmesi bütçenin uygulama sürecinde vergileri cinsiyeti gözeterek belirleme de önemli bir husus olmuştur. Bu bağlamda 2013 yılı Gelir Vergisi Kanunun da 18-30 yaş arası kadın-erkek girişimciler için, ticari faaliyetinden üç vergilendirme döneminde elde ettiği kazancın, o yıl uygulanan asgari ücretin yıllık tutarı kadar kısmına yüzde 15 vergi oranının uygulanması sonucu bulunacak vergi tutarını beyannamesinde hesapladığı vergiden indirilerek kendi işini kurmak için ticari hayata atılan kadın-erkek girişimcilerden devlet 3 yıl süreyle vergi almayarak vazgeçtiği vergi tutarını girişimciye bırakıp, ona paraya ihtiyaç duyduğu ilk yıllar için maddi destek sağlayarak uygulamaya dahil etmiştir. Böylece ekonomik alanda kamu geliri olan vergiyi cinsiyet eşitliğine dönüştürerek genç girişimci kadın ve erkeklerin ekonomiye katılımını sağlamıştır[79].

2.10. CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEMEDE KAMU HARCAMALARININ ANALİZİ

Kadınların ve erkeklerin ayrı ayrı durumlarının, önceliklerinin ve ihtiyaçlarının, kadın erkek eşitliğinin sağlanması bakış açısı ile tüm politikalara sistematik olarak entegrasyonu; tüm genel politikaların ve önlemlerin özellikle eşitliğe erişme amacı ile etkin bir şekilde yönlendirilmesi; bu politikaların kadınlar

[78] http://kasaum.ankara.edu.tr/files/2013/02/KEFEK-Toplumsal-Cinsiyete-Duyarl%C4%B1-B%C3%BCt%C3%A7eleme-Raporu-Temmuz-2014-.pdf (04.05.2015)
[79] http://www.gib.gov.tr/fileadmin/mevzuatek/gerekceler/GVK/cilt_1_193_sayili_kanun.pdf (06.05.2015)

ve erkekler üzerinde ayrı ayrı etkilerinin uygulama, izleme ve değerlendirmenin planlama sürecinde açık bir şekilde dikkate alınması cinsiyet bütçelerinde yer alan harcama analizinde önemli bir ayrım, harcamanın etkisi ile meydana gelmesi arasındaki ilişkidir[80]. Harcamanın etkisi olarak belirtilen, harcamanın başlangıçtaki etkisidir. Harcamanın gerçekleşmesi ile ifade edilmek istenen ise, harcamanın son ekonomik etkisidir.

Örneğin; sadece erkeklerin çalıştığı, anne ve çocuk sağlığı kliniğini düşünelim. Personel harcamalarının ilk etkisi çalışanların tamamının erkek olması nedeniyle % 100 erkeklere yönelik, % 0 ise kadınlara yönelik olacaktır. Fakat harcamanın gerçekleşme durumunda ise büyük ihtimalle en azından kısa dönemde kadınlara ve bebeklere (% 50 erkek çocuklara, % 50 kız çocuklarına gibi) yönelik olacaktır. Bu nedenle harcamanın gerçekleşmesi cinsiyet bütçelerinin harcama analizinde daha etkin olarak kullanılabilmektedir. Benzer şekilde, devletlerin tüm fonksiyonları için, faydaların değerlendirilmesine ihtiyaç vardır. Polis koruma hizmetinden kadın ve erkeklerin aldığı faydalar, farklılık gösterir mi? Veya yangından korunma hizmetlerinden? Yükseköğretim hizmetlerinden? Dış güvenlik hizmetlerinden? Çevre programlarından? vb. hizmetler gibi. Herhangi bir bütçe ile ilgili yapılacak sayısal bir analizin, bütçenin ardındaki tahmin ve bilgilerin iyi olması durumunda bir anlam taşır. Bu nedenle yapılacak analizleri doğru olarak gerçekleştirebilmek için bütün programların gözden geçirilmesi gerekmektedir. Belki yeterli analizler yapıldığında, bu karşılaştırmalar doğru olarak yapılabilir veya belli bir standart bütçe analizi geliştirilebilir. Böylece analistler her bir harcama hedefinde analizleri kendi kendilerine yapabilirler. Ancak birçok devlet bu analitik kapasiteye sahip değildir. Bu nedenle sadece bu analizleri yapabilme kapasitesine sahip devletlerin yapacağı bütçelere güvenilebilir. Kamu harcamaları cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik gerçekçi politikalar belirlemelidir. Bütçe reformu cinsiyet eşitliği hedefine yönelik teşvik harcamalarını kapsamalıdır.[81]

Türkiye'de 2007-2013 yıllarına baktığımızda, bütçeden kadına yönelik yapılan harcamaların arttığı gözlemlenmektedir. Özellikle, "kız çocuklarının okul

[80] Meryem Meltem Tatlıer Baş, **Avrupa Birliği'nde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Ana Plan ve Politikalara Yerleştirilmesi: Hollanda, Romanya ve Türkiye Örneklerinin İrdelenmesi**, Ankara, 2011, ss.27-51

[81] Baş, ss.36-48

terklerinin azaltılması amacıyla gerekli tedbirlerin alınması ile eğitim sistemine yerleştirme yapılmasının planlandığı söylenebilir. Ayrıca kadınlara yönelik aile içi şiddet, töre cinayetleri ve erken ve zorla yapılan evliliklerin, ülkenin bazı bölgelerinde ciddi sorun olmaya devam ettiği, kadın hakları ve cinsiyet eşitliği konusunda, hem erkekler hem de kadınlar için ilave eğitime ve farkındalık yaratılmasına ihtiyaç bulunduğu ifade edilebilir.

Türkiye'de 2015 Merkezi Yönetim bütçesine baktığımızda, özellikle anne sağlına yapılan harcamaların artığı gözlemlenmektedir. Bebek ölüm oranlarının yıllar itibariyle düştüğü belirtilmiştir. Diğer önemli husus, eğitim harcamalarında kız çocuklarında okul terklerinin azaltılması amacıyla eğitime ayrılan harcamaların %11.5 oranında artarak 87.5 Milyar TL olarak belirlenmiştir[82].

2.11. CİNSİYET GÖSTERGELERİ VE CİNSİYETE DUYARLI VERİLER

Cinsiyete duyarlı bütçeleme faaliyeti açısından kadınların ve erkeklerin toplum içindeki sosyal ve ekonomik durumlarını gösteren veriler önem arz etmektedir. Sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel hayatta cinsler arasında mevcut olan farklar (kadınların ve erkeklerin durumları arasındaki farklar) ve bu farkların azaltılması ve cinsiyet eşitliğine ulaşılması çabaları, cinsiyetle ilgili her türlü çalışmanın ve cinsiyete duyarlı bütçelemenin temelini oluşturmaktadır. Bu sebeple kadınların ve erkeklerin durumlarını gösteren spesifik veriler önem kazanmaktadır. Dünyadaki bazı ülkelerde (Almanya, Amerika gibi) istatistik daireleri bireylerle ilgili her türlü veriyi cinslere göre ayrıştırılmış şekilde toplamakla görevlendirilmiştir. Verilerin bu şekilde toplanması önemlidir, zira kadınlar ve erkekler için ayrı ayrı gösterilen veriler çok kez farklı ve daha yararlı bilgiler sağlamaktadır. Hayatın neredeyse her kademesinde kadınların ve erkeklerin durumlarında farklar olduğu (okuryazarlık, eğitim, siyasete katılım, ücretli ve ücretsiz iş oranı, fakirlik, müteşebbislik, kaynaklara sahip olma, vs.) ve söz konusu farkların gerek kadınların ve erkeklerin sosyo-ekonomik durumlarıyla ve gerekse ihtiyaçlar, öncelikler ve farklı kamu hizmetlerinin kullanımıyla ilgili olduğu gözlemlenmektedir[83].

[82] http://www.bumko.gov.tr/Uygulamalar/Bakan_Konusmalari/2015/index.html (11.05.2015)
[83] Klatzer, ss.31-32

Cinsiyete duyarlı göstergeleri belirleyip, ve analizleri bu doğrultuda yapıp, sürece uyguladığımızda, aşağıdaki göstergeler hem Türkiye açısından hem de cinsiyete duyarlı bütçeleme sistemini uygulayacak diğer ülkeler bakımından örnek teşkil etmektedir. Tasarlanan hedefler ile Cinsiyete duyarlı göstergeler aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Tablo 9 : Hedefler ve Spesifik Amaçlar

Hedefler	**Bazı Amaç ve Göstergeler**
Aşırı açlığı ve yoksulluğu ortadan kaldırmak	Günlük geliri bir doların altında olan insanların oranını 1990 ve 2015 yılları arasında yarıya indirmek. Açlık çeken insanların oranını 1990 ve 2015 yılları arasında yarıya indirmek.
Herkes için ilköğretim sağlamak	Dünyanın her yerindeki kız ve erkek çocuklarının ilköğretimi tamamlama imkanına kavuşmalarını 2015 yılına kadar sağlamak.
Cinsiyet eşitliğini teşvik etmek ve kadının güçlendirilmesini sağlamak	Cinsiyet eşitsizliğini ilk ve ortaöğretimde tercihen 2005 yılına dek, eğitimin her düzeyinde ise en geç 2015 yılına dek ortadan kaldırmak Göstergeler: İlk, orta ve yüksek eğitimde kızların erkeklere oranı, 15-24 yaş dilimindeki okuryazar kadınların aynı dilimdeki okuryazar erkeklere oranı, Tarım dışı sektörlerde maaşlı olarak çalışan kadınların oranı Ulusal parlamentolardaki kadın vekillerin oranları.
Anne sağlığını iyileştirmek	Anne ölümlerini 1990 ve 2015 yılları arasında dörtte üç oranında azaltmak.

Kaynak : Dr.Elisabeth Klatzer, **Yerelde Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Kılavuzu**, Çev. Fethi Keleş ve Orhan Bilgin, TESEV Yayınları, İstanbul, 2011, ss.33

Genel kabul görmüş bir şekilde Cinsiyete Duyarlı Göstergeleri aşağıdaki gibi göstermek mümkündür:

Tablo 10: Cinsiyete Duyarlı Göstergeler

CİNSİYETE DUYARLI GÖSTERGELER
Sosyo-ekonomik Durum ve Kadınların Güçlendirilmesi: • Kadınların/erkeklerin aile reisi olduğu fakir hanelerin yüzdesi • Tarımdaki kadın/erkek işgücünün yüzdesi (15 yaş ve üstü) • Kadınların/erkeklerin istihdam/işsizlik oranı, kentsel/kırsal • Erkeklere oranla krediye erişebilen kadınların yüzdesi • Farklı gelir gruplarında kadınların sahip olduğu ya da erişebildiği mülklerin yüzdesi • Tarım dışı faaliyetlerde ücretli işlerdeki kadın payı (%) • Ortalama gelir düzeyi (emek gelirleri içinde erkeklerin ve kadınların oranı) • Fakirlik sınırının altındaki kadınların ve erkeklerin oranı • Kadınların/erkeklerin ücretsiz bakım işlerine haftada harcadığı saat • Yerel meclislerde ve parlamentoda yer alan kadınların/erkeklerin yüzdesi
Eğitim Göstergeleri: • İlkokula devam eden net sayı veya devamlılık oranı • Sınıfa başlayıp 5. sınıfa kadar gelen kız/ erkek çocuklarının yüzdesi • Yetişkin kadınların ve erkeklerin okuryazarlık oranı • Üniversiteye giden kızların erkeklere oranı
Sağlık Göstergeleri: **<u>Sağlık ve Ölüm Oranı</u>** • Temel sağlık hizmetlerine ulaşabilen kadınların ve erkeklerin yüzdesi • Yetişkin kadınlar ve yetişkin erkekler arasında tahmini HIV yaygınlık oranı • Hamile kadınlarda HIV sıklığı **<u>Üreme Sağlığı</u>** • Anne ölümlerinin oranı • Kalifiye sağlık personelinin hazır bulunduğu doğumların oranı • Gebeliği önleme uygulamalarının yaygınlığı **<u>Çocuk Sağlığı ve Bakımı</u>** • Kızamık aşısı olmuş 1 yaşındaki çocukların yüzdesi • 15 yaş altı çalışan kız ve erkek çocuklarının yüzdesi
Niceliksel ve Niteliksel Göstergeler: -Niceliksel veriler ve istatistiki bilgiler kadınların ve erkeklerin durumları hakkında bilgi edinmek için önemli araçlar olmakla birlikte, cinsiyet eşitsizlikleriyle ilgilenirken niteliksel bilgi kullanımı da önemlidir. -Niteliksel göstergeler kadınların ve erkeklerin algılarının anlaşılmasına ilişkindir. Niteliksel göstergeler kadınların ve erkeklerin kendi konumlarının iyileşip iyileşmediği hakkındaki düşüncelerine yahut kadınların ve erkeklerin belirli kamu hizmetlerini nasıl değerlendirdiklerine ilişkin olabilir. -Niteliksel veriler kadınlarla ve erkeklerle mülakatlar ve anketler yapmak suretiyle toplanmaktadır. -Niceliksel ve niteliksel göstergelerin cinsiyet eşitliği konusunda kaydedilen ilerlemeyi ölçmek amacıyla birlikte kullanılması ideal durumdur.
CDB Faaliyetinde Kalkınma Göstergeleri: -Göstergeler belirli olgu ve gelişmelere işaret ettiğinden, gösterge seçimi çok önemlidir. Dolayısıyla CDB faaliyetlerinde başlıca eşitsizliklerin neler olduğunu, girişimin neyi hedeflemesi gerektiğini ve amaçların neler olduğunu iyi bilmek gerekmektedir. -Göstergeler, belirlenmiş amaçlara bağlı olarak seçilmelidir. Mümkün olduğu takdirde göstergeler katılımcı bir yöntemle geliştirilmeli ve tüm paydaşlar dahil edilmelidir. Sınırlı sayıda gösterge, kaydedilen ilerlemenin etkili şekilde takip edilmesine olanak tanıyacaktır. -Amaçların göstergeler yoluyla izleme faaliyetine dönüştürülebilmesi için, sabit bir süre zarfında ne kadar ilerleme sağlanacağına dair somut hedeflerin belirlenmesi gereklidir.

Kaynak: Doç. Dr. Abdülkadir IŞIK,Öğr. Gör. Hayriye IŞIK "Sosyal Eşitsizliklerin Giderilmesinde Bir Çözüm Önerisi: Cinsiyet Esaslı Bütçeleme (Teori, Gelişim ve Uygulama)" **İstanbul Üniversitesi Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, 2009; 57:167-211

Tablodaki veriler neticesinde, ilgili göstergelerin somut dayanağını oluşturacak olan oran ve yüzdeler kadın ve erkeklerin gerek sosyo ekonomik alanda, gerek sağlık ve eğitim alanlarında hangi oranda dağıldığını gösterecek veriler olup, bu sınırlı sayıdaki göstergeler her geçen yılda ilerlemenin etkili bir şekilde takip edilmesine ve cinsiyet eşitsizliğinin azalmasına yardımcı olacak, kadın ve erkeklerin kamu hizmetlerinden ihtiyaçları doğrultusunda yararlanmalarını sağlayacak bir bütçe sistemini öngören kılavuz göstergelerdir.

2.12. CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME VE SEÇİLMİŞ ÜLKE PROFİLLERİ

Cinsiyete duyarlı bütçe ilk kez Avustralya'da, 1984 yılında Federal Devletin yayınlamasıyla birlikte uygulamaya konmuştur[84]. Bunun akabinde, 1995 yılında ise Güney Afrika'daki sivil kuruluşlar parlamentoyla birlikte hareket ederek, cinsiyete duyarlı bütçe sisteminin analizlerine başlamışlardır. Özellikle Avrupa'da yerel yönetimlerde eşitlik birimleri oluşturularak, eşitlik planları hazırlanıp, sivil toplumla kesintisiz diyaloglar sürdürülmektedir[85]. Bu ülkeleri takiben, gelişmekte olan ve gelişmiş bazı ülkeler de bu sistemi uygulamanın cinsiyet eşitliğini yakalamada ve oluşturulacak politikalarla bunu etkin kılmanın mümkün olacağının farkına vararak, cinsiyete duyarlı bütçe sistemi dünya ülkeleri arasında rağbet gören bir bütçe halini almıştır.

[84] Tüğen ve diğerleri, s.4
[85] Nevin Şenol, **Kadın Dostu Kentler Avrupa'dan Örnekler**, www.unfpa.org.tr/turkey/rapyay/**kadindostukentler**.pdf , s.12 (21.05.2015)

Tablo 11: Cinsiyete Duyarlı Bütçe Ülke Profilleri

AFRİKA	AMERİKA	ASYA	AVRUPA	ORTA DOĞU	PASİFİK
Kenya Güney Afrika Tanzanya Uganda	Brezilya Kanada Şili Peru USA	Hindistan Sri Lanka	Fransa Almanya İtalya İngiltere	İsrail	Avustralya

Kaynak: Debbie Budlender, Diane Elson,Guy Hewitt ve Tanni Mukhopadhyay, **Gender Budgets Make Cents Understanding Gender Responsive Budgets**, Gender Affairs Department, United Kingdom, January, 2002, s.136

Yukarıdaki tabloda, cinsiyete duyarlı bütçelemenin uygulandığı, uygulama aşamasındaki ve uygulama kararı alan ülkelere yer verilmiştir. Seçilmiş ülkeler aşağıda yer aldığı gibidir.

2.12.1. Afrika Kıtası

Afrika kıtası dört ülke örneğinden meydana gelmektedir. Kenya, Güney Afrika, Tanzanya ve Uganda'dır.

2.12.1.1. Kenya

Kenyalı Bakanlarla, Kanada Uluslararası Kalkınma Ajansı (CIDA), özel araç kitleri geliştirme ve tercüme, cinsiyete duyarlı veri toplama, kamu yatırım planları ve tekrarlanan harcamalarının cinsiyete duyarlı planlama ve cinsiyet eşitliğini sağlama amaçlı olmak üzere, üç yıllık bir girişim için fon sağladı. Bunun sağlanmasında Pekin Platformu ve Toplumsal Cinsiyet Kalkınma İşbirliği Merkezi önemli rol oynamıştır.

Üniversite öğretim danışmanları, analistler, ekonomistler, istatistikçiler, planlayıcılar ve çeşitli disiplinlerdeki profesyoneller cinsiyete duyarlı bütçeleme hususunda proje koordinatörü olarak görev yapmışlardır. Bu hususta üç yıl için

seçilen bakanlıklar Tarım, Sağlık, Eğitim, Bayındırlık, Sanayi Kalkınma ve Yerel Yönetimler olmuş olup, cinsiyete duyarlı veri elemanı ise ağırlıklı olarak kadın ve erkeklerin eğitim olanakları, becerileri, ücret ve menfaatlerini analiz konusu olarak incelemeye alınmıştır. Bu üç yıllık sürecin ilk yılı bile önemli yollar katedilmiştir. Kadınların bu sürece katılmaları için, kadın örgütlerinden destek alınmıştır[86].

2.12.1.2. Güney Afrika

Güney Afrika, Avustralya'dan sonra cinsiyete duyarlı bütçenin uygulandığı ikinci ülke olmuştur. Güney Afrika'nın cinsiyete duyarlı bütçe konusunun arkasında önemli iki unsur bulunmaktadır. Bunlar ırk ve cinsiyet ayrımcılığının ortadan kaldırılmasına yöneliktir. Bu iki unsurun anayasaya konulması ve uygulanması planı vardır. Toplumsal eşitliğe yönelik yapılan çalışmalar ve hali hazırda yürütülen çalışmalar 1995 yılında 'Kadınlar Bütçe Girişimi (WBI)'nin kurulmasıyla ve anayasada yapılan değişikliklerle gelişme göstermiştir. Özellikle kamu idarelerinin katılımının sağlanması, bakanlık bütçelerinin kadınlar üzerindeki etkilerini araştırmak ve ortak bir proje geliştirmek amacıyla cinsiyete duyarlı bütçeleme sistemi için önemli bir adım atılmıştır. Bu bağlamda Güney Afrika, kamu sektöründe uygulamanın yapıldığı ilk pilot ülke olmuştur[87].

Girişimler farklı kurum ve kuruluşlar tarafından da destek görmüştür. Özellikle ilk yıllarda Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID), Ford Vakfı, ABD Ajansı kaynaklı sivil toplum örgütleri, daha sonraki yıllarda ise UNIFEM, Charles Stewart Mott Vakfı, Oxfam-Kanada/Novib Cinsiyet ve Kalkınma Fonu bu çalışmaya finansal destek sağlamıştır [88].

Bütün bu uygulanan ve uygulanmaya çalışan politikalar çerçevesinde yapılan çalışmalar neticesinde;

- Kamu sektörü istihdamı ve vergiler üzerinde sınırlı sayıda analiz yapılmıştır.
- Bu çalışmalar sayesinde, pilot bölge uygulamaları genişletilmiştir.
- Toplumsal cinsiyete ilişkin 26 farklı program analiz edilmiş ve bütçeye uygulanabilirliği araştırılmıştır.

[86] Budlender ve diğerleri, ss.132-134
[87] Genç, s.52
[88] Meriç, s.64

- Mahalli idarelerin faaliyet alanlarına cinsiyet analizleri entegre edilmeye çalışılmıştır.
- Gelir ile sağlık hizmetleri sunumuna dair harcamaların analizi yapılmıştır[89].

Yukarıdaki saydığımız çalışmalar, cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışını Güney Afrika için sağlayamamıştır. Bunun nedenleri ise, cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışının yeteri kadar kurumsallaşmaması olup, kamu sektörünün yıldan yıla uygulamaya yönelik idaresinin zayıflaması olmasıdır.

2.12.1.3. Tanzanya

Tanzanya'da cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışı hareketleri Tanzanya Cinsiyet Ağ Programı (TGNP) tarafından başlatılmıştır. Tanzanya Güney Afrika ve Avustralya'daki girişimlerden ilham almıştır. Bu aşamada hükümet ve sivil toplum örgütleri cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışı ile ilgili faaliyetlerde bulunan gelişmiş girişimlerden biridir.

Cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışına dair çalışmalar, 1997 Eylül ayında Feminist Aktivizm Koalisyonu, TGNP üyeleri ve birkaç cinsiyet aktivistleri tarafından başlatıldı. Bu süreçte, Maliye Bakanlığı'nın yanı sıra, Eğitim, Sağlık, Tarım ve Sanayi, Ticaret Bakanlıkları da bütçe süreci ile ilgili çalışmaları üstlenerek görevlendirildi. Araştırma için birkaç ilçe seçildi ve de bir örnek teşkil edilmiş olundu.

Daha sonraki yıllarda ise, TGNP cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışı üzerine bir proje başlattı buna paralel olarak Maliye Bakanlığı ise buna fon sağladı. Böylece TGNP cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışı konusunda bakanlığa sürekli danışman olarak hizmet verdi ayrıca kamuoyuna yeni tanıtılan orta vadeli harcama sistemi ile de çalışmalar bütçe hususunda entegre edilmeye çalışıldı. Fakat, bütün bu yapılan çalışmalar ve sağlanan kısmi başarıların yanı sıra, Tanzanya'nın en büyük sorunu bütçe sürecinin zayıflığı olmuştur. Bu zayıflığın sebepleri sadece yetersiz ödenekler değil, aynı zamanda lobicilik faaliyetleri de bu sürecin zayıflığının sebepleri arasında yer alır. Diğer sorun ise, TGNP stratejilerinin sadece kadın yönlü olması insan odaklı

[89] Feride Eroğlu, **Yakın Dönem Anayasalarında Toplumsal Cinsiyet ve Kadın-Erkek Eşitliği İle İlgili Düzenlemeler: Arjantin, Güney Afrika, Kenya, Kolombiya, Paraguay, Ruanda, Uganda**, Ankara, Nisan-2014, ss.14-24

kalkınma stratejisi ve kaynakların adil dağılımını da hedeflemesi yönünde olması gerektiğine yönelik olup, sadece kadınlar değil, yoksul erkeklerinde bu stratejide olması yönündedir. Sonuç itibariyle, cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışı uygulamada çok fazla başarı sağlamasa da, Hollanda Büyükelçiliği, Tanzanya'nın yürüttüğü TGNP faaliyetine finansal destek sağlamıştır[90].

2.12.1.4. Uganda

Uganda da, cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışının gelişimine Sivil Toplum Kuruluşu (STK) olan Fowode tarafından öncülük edilmiştir[91]. Fowode, kadın milletvekilleri tarafından kurulmuş ve parlamentoyla güçlü bağlantıları vardır. Fowode , eğitim ve politika diyalogları yoluyla cinsiyet ve makro ekonomi alanında faaliyet gösterdi.1997 yılında bu kuruluş Eğitim, Sağlık, Tarım, Maliye ve Ekonomik Planma Bakanlıklarına odaklanarak, cinsiyet analizi üzerine çalışmalar yapmıştır. Ayrıca bu kuruluş süreci girişimi kapsayacılık ve şeffaflığı arttırma amacıyla da hükümetin devam etmekte olduğu faaliyetlere de katılımı sağlamış olup, yoksulluğun azaltılması yönündeki hedefleri belirlemede halkın katılımını sağlamış ve bütçe süreçlerinde harcama tahminlerinin politika bağlamında parlamentoya sunulmasında da farklı rol oynamıştır. Buradaki cinsiyet kavramı başlangıçta yoksulluk ve cehalet kavramlarıyla başlasa da, akabinde kadınlara yerel yönetimin karar alma süreçlerini etkilemek amacıyla, yoksulluk ve cehalet kavramları bu bağlamda potansiyel avantaj olarak kullanılmıştır. Buradaki amaç, eğitim ile etki alanını genişletmektir ki bunu da bir strateji olarak 'azınlığın çoğunluğu etkileyebileceği' düşünülerek kadınların yerel yönetimlerdeki etkisini meydana çıkarmış ve cinsiyet eşitliği politikaların şeffaf, hesap verilebilir ve vatandaşların ihtiyaçlarına göre oluşturulmasının gerektiği anlaşılmıştır.

Fowode, ayrıca kadınlara eğitimi destekleme eğiliminde olup, harcamalar ve gelir üzerinde cinsiyet farkındalığının avantajı olarak cinsiyet bütçelemeyi bir hamle olarak görmektedir. Sonuç itibariyle, cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışı gerek sivil toplum kuruluşlarıyla gerekse de hükümet politikalarıyla desteklenmiştir.

[90] Budlender ve diğerleri, ss.140-142
[91] http://www.socialwatch.org/node (01.03.2014)

2.12.2. Amerika Kıtası

Amerika kıtası ise, beş ülkeden meydana gelmekte olup, aynı kıtada olmalarına rağmen, tarihsel olarak ve uygulama biçimi olarak farklılıklar göstermektedir.

2.12.2.1. Brezilya

Cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışı 1994′ te Brezilya'da Adalet, Sağlık ve Çalışma Bakanlıkları ile ülkenin merkezi ve federal hükümeti ile birlikte gerçekleştirildi. Ayrıca bu aktörler cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışının sürece dahil edilmesi için politikalar ve bütçeler üzerine çalışmalar yaptı ve ilgili aktörlerin istihdam üzerindeki faaliyetlerine yer verdi ve bu faaliyetleri inceleme alanına aldı. Böylece devlet bütçelerinin formüle için kullandığı metodoloji proje ömrü boyunca değişikliklere uğratıldı ve bu sürece bütçe analiz zorlukları eklenerek süreçler konular üzerinde özel bir odaklanma ile sonuçlanmıştır. Bu bütçe anlayışı gündemi sadece cinsiyet özellikleri ile odaklanmış değil, politika ve bütçe analizlerine cinsiyetle ilgili bir takım hususları gündeme getirmiştir[92]. Özellikle kamu politikaları ve bütçe sürecinde cinsiyete duyarlı bütçe anlayışının daha bilinçli hale getirilmesi de yürütülen çalışmaların ayrı bir boyutudur[93].

2.12.2.2. Kanada

Cinsiyete duyarlı bütçeleme Kanada'da ilk kez 1993 yılında Uluslararası Kadın Barış ve Özgürlük Örgütünün 75. kuruluş yıl dönümünde gündeme gelmiş olup, bu konuyla ilgili de yayınlar yapılmıştır[94]. Kanada hükümeti aslında alternatif federal bütçeye odaklanmış olmasına rağmen, analitik ve pratik anlamda bu sürece cinsiyet bütçelerinin de dahil olabileceği yorumunu getirerek, cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışını sisteme entegre etmeye çalışmışlardır. Cinsiyetle ilgili konular, sisteme entegre edilirken harcama yönünden çok gelir yönüyle ele alınmıştır. Ayrıca kadınların sürece katılmalarını sağlamak amacıyla sürekli girişimlerde bulunulmuş

[92] Budlender ve diğerleri, s.146
[93] http://www.ejovoc.org/makaleler/may_2012/pdf/04.pdf (01.06.2014)
[94] Işık, s.186

ve cinsiyet açısından geçmiş zayıflıkları gidermek amacıyla da bir komite düzenlenmiştir.

Kanada hükümeti, cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışını sürece dahil etmeye çalışırken çocuklara vergi desteği uygulaması ile de destek sağlamıştır. Kadının Statüsü ve Ulusal Eylem Komitesi (NACSW) bu konuyla ilgili çalışmalarını halen sürdürmektedir[95].

2.12.2.3. Şili

Şili'de cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışı ile ilgili çalışmalar hem sivil toplum örgütleri hem de hükümet tarafından yürütülmektedir. Hatta sürecin daha iyi anlaşılması için toplumsal cinsiyet eşitliğinin kamu görevlilerine sunumu hususunda proje ve programlar düzenlenmiştir. Ayrıca belediyeler de diğer ülkelerde olduğu gibi bu programları koordineli olarak desteklemiştir. Şili de cinsiyet eşitliğinde dört temel göstergeden yararlanmışlardır. Bunlar;

1.Toplumsal eşitlik,
2.Sosyal Kontrol,
3.Karar verme,
4.Hakları savunmak için ortak girişimdir.

Cinsiyet eşitliğinin bütçe süreçlerine yansıması bağlamındaki çalışmalar, ülke düzeyinde bulunan dört bölge tarafından dokuz belediye ile birlikte yürütülmekte olup, çalışmalar mevcut bölgelerin ve belediyelik alanların yoksulluk, kırsallık, büyüklük-küçüklük ve cinsiyet eşitliği çerçevesine göre şekillenmektedir[96].

2.12.2.4. Peru

Peru'da cinsiyete duyarlı bütçeleme için yürütülen iki çalışma vardır. Bunlardan birincisi, Ford Vakfı tarafından desteklenen daha iyi yönetişim için bütçe saydamlığı üzerine bir projedir. Ve bu projenin cinsiyet yönü kadına odaklıdır. Çalışma üniversite tabanlı olup, Ekonomi ve Maliye Bakanlığının da desteği ile, programlar için kadınlara ilişkin etkinliklere katılmak amacıyla çeşitli kurumlardan da bilgi toplanmış böylece harcamalar da farklı kategorilerde toplanmıştır. Bunlar;

[95] http://www.uiiid.net/documents/985_106_MAKALE_96.pdf (01.06.2014)
[96] Budlender ve diğerleri,s.148

1.Gelir,

2.Okur-yazarlık,

3.Üreme Sağlığı ve beslenme,

4.Cinsiyet eşitliği,

5.Kurumsal gelişim ve gelecek nesil,

6.Çevre,

7.Gençlik,

8.Savunmadır.

Yukarıda saydığımız kategoriler projenin cinsiyet faktörü dışında diğer yönlerini de oluşturmaktır.

Diğer bir proje ise, UNIFEM desteğiyle Centro Flora Tristan tarafından yürütülen projedir. Bu projede belediye bütçeleri üzerinde durmakta olup, hem kentsel hem de ilçelerdeki kadın meclislerine yöneliktir[97].

2.12.2.5. Amerika Birleşik Devletleri

Amerika Birleşik Devletleri, başlangıçta cinsiyete duyarlı bütçelemeye sıcak bakmamıştır ki bu nedenle de dünyada yürütülen ortak proje ve çalışmalara katılımı başlarda olumsuz yönde olmuştur. Örneğin, bu çalışmalar bağlamında ABD, kadınlara karşı ayrımcılığın her türlü önlenmesine yönelik sözleşmeyi onaylamayan sayılı ülkelerden birisidir. Bu sözleşmenin onaylanmasına yönelik hususta çeşitli alt-ulusal düzeydeki bazı devletler onay çağrısında bulunmuştur[98].

Sivil toplum kuruluşları ve kadın örgütleri tarafından toplumsal cinsiyet analizine dair çalışmalar istihdam uygulamaları ve bütçe tahsisi üzerine olmuştur. Bunu uygulamaya dökmenin ise, bir kılavuzun geliştirilmesiyle mümkün olacağı kanısına varılmıştır.

2.12.3. Asya Kıtası

Cinsiyete duyarlı bütçe sistemi, Hindistan ve Sri Lanka gibi Asya Kıtası ülkelerinin bütçeleme sistemine konu olmuştur.

[97] www.un.org/womenwatch/osagi/pdf/factsheet1.pdf (01.03.2014)
[98] http://www.usemb-ankara.org.tr/ABDAnaHatlar/Ekonomi.htm (01.06.2014)

2.12.3.1. Hindistan

Hindistan, cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışı ile ilgili çalışmalarını yerel düzeyde sürdürmüş, cinsiyeti esas alan bir bütçe ve politika planlamıştır. Proje ortakları öncelikle bölgelerden yerel kadın siyasetçileri seçip dernek kurmuşlardır. Daha sonra bir koalisyon içinde yaklaşık otuz kuruluşun da buna iştirak ettiği bir proje ile, gruba ayrılan fonların nasıl kullanılacağının planlanması için üç unsur öne çıkmıştır.

1. Proje uygulama alanları,
2. Mevcut bütçeyi anlamak,
3. Bir rüya bütçe hazırlanması.

Yukarıdaki unsurlar, projede uygulama alanına entegre edilerek, uygulamanın ilk olarak kırsal kesimdeki köy kadınları tarafından kullanılmasına yönelik tahsis edilmiştir[99].

2000'li yıllarda ise Hindistan, Kadın ve Çocuk Gelişimi hususunda UNIFEM'in de desteğini alarak Ulusal Ekonomik Araştırması için yıllık bölüm düzenlemiştir. Cinsiyet ve bütçe üzerine araştırmalar ve çalışmalar yürütülmektedir.

2.12.3.2. Sri Lanka

Sri Lanka, cinsiyete duyarlı bütçeleme hususunda kadın ve erkeklerin toplumsal cinsiyet hususundaki politikaların etkin olacağı bir ekip oluşturmuştur ve bu ekipteki katılımcılar Eğitim, Sağlık, Tarım ve Arsalar, Sosyal Hizmetler ve Endüstriyel Kalkınma yetkililerinden oluşan beş bakanlıktan meydana gelmiştir. Bu bakanlıklar kamu harcamalarının etkisini incelemek ve bunu cinsiyet bütçe sürecine entegre etmek amacıyla oluşturulmuştur. Bunun içinde bir mekanizma geliştirilmiş, toplanacak bilgilerin belirli bir merkezde değerlendirilebilmesi için bir araya getirilmesi gereği üzerinde durulmuştur.

Kadın ve erkek eşitsizliğini azaltacak olan çalışmalar üzerinde durulmuş ve bunlarda gerekli raporlarda belirtilmiştir. Cinsiyet bütçeleri uygulandığında, bu ülkede sonraki süreçte gelişen stratejiler şunlar olmuştur:

[99] Budlender ve diğerleri, s.151

1. Elde edilecek veriler ile ilgili analitik kaynakların, cinsiyetler arasındaki gelir ve harcamaların dağıtımındaki değişiklikleri doğrulamak için geliştirmek,
2. Sosyal grupların desteklerini sağlamak için bunları harekete geçirmek.

2.12.4. Avrupa Kıtası

Avrupa Kıtası ülkelerinde, Cinsiyete duyarlı bütçeleme ile ilgili çalışmalar 2000'li yıllarda baş göstermiştir**.**

2.12.4.1. Fransa

Fransa'da cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışına yönelik çalışmalar, 2000 yılında başlamış olup, Parlamento ilgili yıla ait bütçe kanununu onaylarken hükümetten toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik özel çabalar beklediğini deklare etmesiyle başlamıştır. Bu deklarasyon ile hükümet, bundan sonra hazırladığı her bir bütçe tasarısına, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik kaynak dağılımı ile kadınların özel ihtiyaçlarını karşılamaya dönük kamu hizmetlerine tahsis edilmiş ödenekleri gösteren ve toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışına uygun olarak hazırlanmış bir belge eklemektedir. Bu belge de kadın hakları ve toplusal cinsiyet eşitliğine yönelik kamu harcamalarının etkin kullanılıp kullanılmadığı hususu yer almaktadır[100]. Ayrıca hükümet, bütçe ile birlikte çıkmasını sağlayacak bir toplumsal cinsiyet etki birimi üretmeyi de bu şekilde amaçlamıştır.

Söz konusu belgede, Kadınlara Özel Kefalet Fonu gibi kadınlara yönelik bütçe ödenekleri ve parlamenterler ile kamu personeli cinsiyet ayrımcılığı hususunda bilgilendirmek amacıyla yapılan faaliyetlerle ilgili giderler de ortaya konulmaktadır. Örneğin 2000 yılında toplam 260 milyar Euro'luk ulusal harcamanın 40 milyon Euro'luk kısmı bu tür harcamalardan oluşmuştur[101].

Çalışmalar beraberinde farklı amacı taşıyan önemli bir gelişmeyi de desteklemiştir ki bu da Fransa'da kadın girişimcilerin desteklenmesine yönelik olmuştur. Ülkede oluşan her 100 firmanın 27'si kadınlar tarafından kurulmaktadır. Bu gelişimin hızlanması amacıyla, Kadınlara Özel Kefalet Fonu'na 10 milyon Euro

[100] Genç, ss.55-56
[101] Tüğen ve diğerleri, s.6

ek kaynak tahsis edilmiştir. Böylece girişimin artırılarak ülke kaynaklarına kazandırılması söz konusu olmuştur[102].

2.12.4.2. Almanya

Almanya'da cinsiyet duyarlı bütçeleme anlayışı ile ilgili çalışmalar 2000 yıllarının sonlarına doğru ağırlıklı olarak Berlin'de başlamıştır. Bu çalışmayı yürüten grup, 'Frauenforum' adında bir grup olup, ayrıca bu grup Avrupa'da Kadınları Geliştirme Grubu (WIDE) 'nin de üyesidir.[103] İlk olarak çalışmalara, Güney Afrika'daki cinsiyet eşitliği komisyonu ile ortak bir seminer düzenleyerek başlamışlardır. Bu grup kendi bünyesinde, kadınlar için bütçe çalışma gurubu kurmuş ve çalışmalarını bu doğrultuda yürütmektedir.

2.12.4.3. İtalya

İtalya, cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışı hususunda, 2000 yılının Eylül ayında çalışmalara başladı. İtalya'nın Fırsat Eşitliği Komisyonu, devlet bütçelerinin cinsiyet denetim konusunda uluslar arası bir çalıştay raporu hazırladı. Bu çalıştay raporunda, Avustralya, Birleşik Krallık (UK), Avrupa Birliği (AB) ve üç Afrika ülkesi (Güney Afrika, Tanzanya, Uganda)'nin cinsiyet eşitliği ve bütçeleme hususundaki deneyimleri üzerinde duruldu[104]. Etkinliğin yerel ve ulusal düzeyde bütçeler hazırlanması veya analiz etmekle görevli İtalyan hükümet yetkilileri ve danışmanlarının katılımıyla bu çalıştay raporunun ülke genelinde uygulanabilirliğine dair çalışmalar bu şekilde yerini almıştır.

2.12.4.4. Birleşik Krallık

Birleşik Krallıkta cinsiyet bütçe üzerine çalışmalar Birleşik Krallık Kadınların Bütçe Grubu tarafından yürütülmüş olup, grup küçük olmasına rağmen etkileyici ve bir o kadar da ses getiren bir grup olmuştur. Hatta bu hususta yürütülen ve analiz edilen konuyu işsizliğin azalmasına yönelik bir çalışma oluşturmuştur. Bu çalışmada kamu harcamalarının cinsiyete yönelik ne tür çıktılar ortaya koyduğunu değerlendirmek için kişi başına yapılan harcamalar değerlendirilmiştir. Ve yapılan

[102] Budlender ve diğerleri, s.162
[103] Işık, s.187
[104] Budlender ve diğerleri, ss.157-158

değerlendirmenin sonunda kamusal kaynakların sınırlı miktarının kadınlara yönelik kullanıldığı sonucuna varılmıştır[105].

İlerleyen yıllarda hazırlanan cinsiyete duyarlı bütçeleme örnekleri, kadınlara yönelik kamu harcamaları ve vergiler hakkında bilgi verme açısından etkin bir rol içermektedir. Çalışmalar da vergi indirimleri hususuna da yer verilmiştir. Hatta çalışan ailelere vergi indirimi uygulamasının yeniden düzenlenmesi gerektiği önerilmiş, bu bağlamda İstihdama Vergi İndirimi ve İlave Edilmiş Çocuk İndirimi şeklinde yeni bir düzenlemeye gidilmiştir[106].

Yürütülen çalışmalar sadece vergiler üzerinde sınırlı kalmayıp, yoksulluğun ortadan kaldırılmasına yönelik hususlar üzerinde de durulmuştur. Bunlara ek olarak, verimliliğin arttırılması yönündeki çalışmalarla teoride verimlilik kavramının yeniden tanımlanması gerektiği belirtilmiş, ülkedeki çocuklar ve İngiliz sanayisi de bu çalışmalara dahil kılınmıştır.

2.12.5. Orta Doğu

Orta Doğu'da yürütülen çalışmalar daha çok eğitim, sağlık ve işsizlik tazminatlarıyla sınırlı kalmıştır.

2.12.5.1. İsrail

Cinsiyete duyarlı bütçeleme ile ilgili yürütülen çalışmaları İsrail'de Adva Merkezi yapmaktadır. İlk zamanlarda cinsiyet ve bütçe üzerine belirli bir proje ve çalışma yoktu. 1997 yılından sonra bütçe, tüketiciler ve analizler üzerine çalışmalar yürütüldü. Bu çerçevede sağlık, eğitim, çocuklara yapılan yan ödemeler, emeklilik ödemeleri, işsizlik tazminatları, çalışma ve sosyal hayat esas alınarak inceleme yapılmıştır[107].

2.12.6. Pasifik

Pasifik kıtası ülkesi Avustralya da cinsiyete duyarlı bütçeleme sisteminde diğer ülkelere ilham kaynağı olmuş ve çalışmalar 1980'li yıllarda başlamıştır.

[105] Budlender ve diğerleri, ss.159-161
[106] Genç, s.54
[107] Işık, s.187

2.12.6.1. Avustralya

Avustralya, cinsiyete yönelik bütçe çalışmalarına yer veren ve bu çalışmaları ilk düzenleyen ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. Avustralyalı kadın bütçeleri dünyanın en uzun hayatta kalma ve mevcut girişimleri ilerletmek için diğer ülkelere ilham kaynağı olmuştur. İlk Avustralyalı kadın bütçesi, İşçi Partisi'nin ardından 1980'lerin ortalarında kurulmuştur. Böylece devletin bütçe uygulamaları ile kadınlar üzerimde ne tür etki yapabileceğine yönelik bir fikir elde edilmesi için bir fırsat oluşturulmuştur[108].

1980'lerin sonlarında Avustralya'da program bütçelemeye yönelik hareketler başladı ve bazı katılımcılar bunu cinsiyete duyarlı bütçeleme hususunda bir fırsat olarak gördü, fakat cinsiyet bütçe ile ilgili yürütülen çalışmalar bu bağlamda yankı uyandırmadı.

Cinsiyet bütçe girişimi 1980-1990 yılları arasında büyük rağbet görmesine karşın, 1990'lı yıllara gelindiğinde hükümet nezdinde gerekli özen gösterilmemeye başlanmıştır. 1997 yıllarında ise, Victoria, Kuzey Özerk Bölge, Tazmanya ve Queensland eyaletinde çalışmalar yürütülmeye devam edilmiştir. Buna karşın bazı eyaletlerde de bu yaklaşım terk edilmiştir[109].

Avustralya'da ilk uygulandığı yıllarda kadınların bütçesi bürokratların ve kurumların uyguladıkları programların kadınlara etkisi açısından duyarlı davranmalarını sağlamıştır. Fakat başlangıçta özellikle ekonomik faaliyet yürüten kurumlar, uyguladıkları programların tüm ekonomiye yönelik olmasından dolayı erkek ve kadınlara aynı etkiyi yapmayacağına inanmışlardır. Ve bu anlayış 2000'li yıllarda son bulmuştur[110].

---

[108] Tüğen ve diğerleri, s.5

[109] Shahra Razavi ve Carol Miller, **Gender Mainstreaming: A Study Of Efforts By The UNDP, The World Bank On The ILO To Institutionolize Gender Issues,** Switzerland, August-1995, ss.10-28

[110] Genç, s.52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TÜRKİYE'DE CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME VE UYGULANABİLİRLİĞİ

3.1. CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEMENİN TÜRKİYE'DE GELİŞİMİ

Türkiye, cinsiyete duyarlı bütçeleme hususunda ilk adımı 1985 yılında Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'ne (CEDAW) taraf olarak, ülkemizdeki kadın hareketinin devlet mekanizmalarını harekete geçirmek adına önemli bir hukuki dayanağını oluşturmuştur. Böylece kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasında önemli bir sosyal girişimin de yürütülmesinde ve kamusal alanlarda kadın-erkek eşitliğinin oluşturulması ve kadın-erkek eşitliği ilkesinin uygulanmasını sağlaması açısından önemli bir gelişmeye de adım atmıştır. Kadın-erkek eşitliği ilkesinin uygulanmasını sağlaması hususunda Kadın Statüsü Komisyonları kurulmuştur. Ve bu komisyon, her yıl CEDAW'a üye ülkelerin temsilcileriyle bir toplantı düzenlemektedir. Komisyon 23 Şubat-7 Mart 2008 tarihlerinde Birleşmiş Milletler'in Newyork'taki genel merkezinde toplanmış ve bu toplantıya ülkemiz dahil, diğer CEDAW'a taraf olan 186 üye ülkelerin temsilcileri de katılmıştır. 2008 yılının gündemini cinsiyete duyarlı bütçeleme oluşturmuştur. Toplantının konusunu şu hususlar oluşturmuştur:

- Cinsiyet eşitliği finansmanı,
- Kadınların güçlendirilmesi için cinsiyete duyarlı bütçelerin kaynak dağılımı,
- Bütçe süreç ve stratejileri,
- Kamu kaynaklarının adil bir şekilde dağılımı,
- Vergi sistemlerinin var olan eşitsizliği devam ettirmemesi için yeniden düzenlenmesi,
- Bütçe gelir ve gider kalemlerinin sistematik bir şekilde farklılaşan kadın ve erkek ihtiyaçlarının yansıtabileceği şeklinde gelişmiştir.

Cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışı, kadın-erkek eşitliğinin toplumsal bağlamda sağlanmasının yanı sıra, demokrasinin temel değerlerindendir ve kadın-erkek arasında eşitliğin sağlanması Avrupa Konseyi'nin de amaçları arasında

sayılmaktadır[111]. Bu nedenledir ki Türkiye CEDAW'a üye bir ülke olarak, eğitim alanında kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olmalarını güvence altına almak üzere, kadına karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi için gerekli tüm önlemleri alıp almadığı hususunda hesap verme yükümlülüğü altındadır[112].

1985 yılından itibaren Türkiye'de cinsiyete duyarlı bütçelemeye yönelik altyapı oluşturma çalışmaları başlamış olup, aşağıdaki şekilde gelişme göstermiştir:

- 1987 yılında Devlet Planlama Teşkilatı'na bağlı Sosyal Planlama Genel Müdürlüğü bünyesinde ***Kadına Yönelik Politikalar Danışma Kurulu*** kurulmuştur.
- 20 Nisan 1990 tarihli ve 422 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile ***Kadının Statüsü ve Sorunları Başkanlığı*** kurulmuştur. İlk önce Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına bağlı olan kurum, 24 Haziran 1991 tarihinde kadın konuları ile ilgili sorumlu bir devlet bakanlığı kanalıyla Başbakanlığa bağlanmıştır.
- 29 Mart 2003 tarih ve 25063 Sayılı Resmi Gazetede yayınlanan düzenlemeyle Başbakanlığa bağlı Kadının Statüsü ve Sorunları Başkanlığı kurumu, ***Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM)*** olarak faaliyet göstermeye başlamıştır. Genel Müdürlüğün 5251 sayılı Teşkilat Yasası 6 Kasım 2004 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir[113].
- Yukarıdaki gelişmelerle birlikte sürdürülen başka çalışmalar da olmuştur. Türkiye Ulusal Programı (2003), Toplumsal Cinsiyet Eylem Planı (2008-2013), yönetilen bir çok çalışmalarla beraber sempozyumlar ve tabiî ki 2012 Türkiye Bütçesi'nde cinsiyete duyarlı bütçeleme hususunda bazı alanlarda bütçenin cinsiyete duyarlı hale getirildiğinin örnekleri, bu bütçenin uygulanabilirliği bağlamındaki çalışmaların yürütüldüğünün de bir göstergesidir.

[111] Bahar Konuk, **Avrupa Birliği Hukunda Kadın Erkek Eşitliği İlkesi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2008, s.10
[112] Müslim Demir, Devlet Bütçesinin Cinsiyeti Sağlamadaki Rolü ve Türkiye, **Bütçe Dünyası Dergisi**, Sayı:35, 2011/1, ss.145-146
[113] Demir, s.147

Cinsiyete duyarlı bütçeleme hususunda Türkiye birtakım çalışmalara imza atmış olsa da, bu çalışmalar Avrupa'da yürütülen çalışmalara oranla çok geriden gelmektedir. Şöyle ki, Avrupa Konseyi'nin 2005'de yayımlanan ve 12 üye ülkedeki toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme politikalarının değerlendirildiği raporunda Türkiye'de çok sınırlı bir uygulamanın olduğu belirtilmektedir. Kamu kurumları ile STK'ların konuya geçmişte pek aşina olamadıkları saptaması yapılmakta, ancak yakın dönemde bu bütçeleme ortamının altyapısının oluşmaya başladığı belirtilmektedir. Türkiye için değinilen tek örnek, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu'nun, Dünya Bankası destekli, Sosyal Riski Azaltma Projesi kapsamındaki Şartlı Nakit Transferi uygulamasıdır.

Şartlı Nakit Transferi uygulaması 2003 yılında başlayan ve toplumun en yoksul %6'lık kesimi için çocuk odaklı bir uygulamadır ve çocukların eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanabilmesi için belirli miktarda ödeme yapılmaktadır. Ödemeler Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Şartlı nakit transferi, sağlık transferi ve eğitim transferi olarak iki grupta incelenmektedir[114].

- Sağlık transferleri kapsamında, 0-6 yaş arası çocukların düzenli sağlık kontrolüne götürülebilmeleri için sağlık yardımı yapılmakta ve gebe olan kadınların doğumlarını hastanede gerçekleştirmelerini sağlamak üzere, doğumdan önce hem de doğumdan sonra iki kereye mahsus olmak üzere yine düzenli bir sağlık kontrolü yaptırılması şartıyla, ayrıca bir ödeme yapılmaktadır.
- Diğer taraftan nüfusun en yoksul kesiminde yer alan ve maddi imkânsızlıklar nedeniyle çocuklarını okula gönderemeyen ailelere, çocuklarının okula devam etmeleri şartıyla, "Şartlı Eğitim Yardımı" yapılmaktadır. Ödemeler doğrudan annelere yapılmakta ve kız çocuklarına yapılan yardım miktarı erkek çocuklarına yapılan yardım miktarından daha yüksek olmaktadır.

[114] **Türkiye'de Uygulanan Şartlı Nakit Transferi Programı'nın Fayda Sahipleri Üzerindeki Etkisinin Nitel ve Nicel Olarak Ölçülmesi Projesi Final Raporu**, 2012, Ankara. (31.05.2014)

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı'nın dahil olduğu eğitim ayağında kız çocuklarının okullaşma oranındaki göreli düşüklük göz önüne alınarak, kız çocukları için daha fazla ödeme yapmaktadır. Bu kapsamdaki ödemelerin de annelere yapılıyor olması ile de kadınların güçlendirilmesi hedeflenmektedir. Cinsiyete duyarlı bütçelemenin Türkiye'deki sağlık ayağına baktığımızda ise, bebek, çocuk ve anne adayı ölümlerinin önlenerek, hastalıklarının azaltılması hedeflenmektedir[115]. Bu kapsamda 2012-2014 Merkezi Yönetim Genel Faaliyet raporunda, Kamu harcama politikasına ilişkin hedefler şu şekildedir[116] :

- Harcama programları verimlilik artışı sağlamak amacıyla gözden geçirilecek ve bu amaçla idari bir mekanizma oluşturulacaktır.
- Sağlık hizmetleri ve harcamalarında etkinliğin sağlanması amacıyla sağlık hizmetlerinin kalitesinden ödün verilmeksizin, gereksiz ilaç ve hizmet kullanımını önlemek üzere ilaç ve tedavi harcamaları daha akılcı hale getirilecektir. (Anne ve çocuk sağlığı hizmetinin kalitesini artırmak için bütçenin bu bağlamda daha verimli kullanılması ve doğru hizmet kalitesi ölçümlenmesi)
- Sağlık harcamalarına ilişkin denetimlerin daha etkin bir şekilde yapılabilmesi amacıyla sağlık hizmet sunucularının geçmiş davranışlarını dikkate alan denetim modelleri geliştirilecek, risk analizi ve veri madenciliği alanlarında yazılım, donanım ve eğitim altyapısı güçlendirilecektir.
- Sağlıkta global bütçe uygulaması geliştirilerek sürdürülecektir. (Cinsiyete duyarlı bütçeleme sisteminde, sunulan sağlık hizmeti için önceden planlama yapılması ve bütçeden ona göre pay ayrılması ve sağlık hizmeti kalitesinin artırımı amaçlanmıştır.)
- Sosyal yardımların etkinliğinin artırılması amacıyla, sosyal yardımlarla istihdam arasındaki bağlantı güçlendirilecektir. Sosyal yardım sistemi bir bütün olarak ele alınacak ve yardımlardan mükerrer yararlanma önlenecektir.
- İstihdama ilişkin teşvik düzenlemeleri sade ve etkin bir yapıya kavuşturulacaktır.

[115] Şenesen, s.6
[116] Maliye Bakanlığı, 2012-2014 Genel Faaliyet Raporları (31.05.2014)

- Mahalli idarelerin genel bütçe vergi paylarından kamuya olan borçlarına mahsuben yapılacak kesinti, yeni borç doğmasını engelleyecek ve borç stokunun azalmasına yardımcı olacak bir oranla düzenli olarak uygulanmaya devam edilecektir.

Mahalli idarelerin kadınların ekonomik hayata katılımlarını sağlamak amacıyla, belediyeler tarafından açılan meslek edindirme kursları, Büyükşehir Belediyeleri'nin kadınlara ekonomik katkıda bulunmak amacıyla şehir meydanlarında kurdukları Hanımeli Çarşıları da Mahalli idarelerin cinsiyete duyarlı bütçeleme hususundaki gelişmelere örnek teşkil etmektedir.

Türkiye'de cinsiyete duyarlı bütçeleme hususundaki gelişmeler ve sürmekte olan çalışmalar dikkate alındığında Türkiye'de kapsamlı bir cinsiyete duyarlı bütçelemeye geçişin mevcut altyapısını daha iyi görmek ve bir analiz çerçevesi oluşturmak için, kamu politikalarına ilişkin bağlayıcı temel belgeleri, Orta Vadeli Programı (OVP) inceleyerek cinsiyetler arası eşitlik perspektifinden değerlendirmek, Türkiye için bu bütçenin uygulanabilirliği açısından önem arz etmektedir.[117]

Bununla birlikte Türkiye Ulusal Programı ve Toplumsal Cinsiyet Eylem Planı gibi günümüzde halen devam ettirilen çalışmalar da cinsiyete duyarlı bütçeleme hususunda Türkiye için önemli bir gelişme teşkil ederken, bu bütçenin günümüz bütçesinde bazı alanlarda uygulanabilirliğinin arttırılması ve bütçenin cinsiyete daha duyarlı hale getirilmesi çalışmalarına da önemli ölçüde katkı sağlamaktadır.

Bütçelemeye toplumsal cinsiyete duyarlı bir yaklaşım geliştirebilmek için atılması gereken ilk adım bütçe sürecinin gerçekte nasıl işlediğinin anlaşılmasıdır. Bunun için de bu süreçte rol alan temel aktörler, ilgili paydaşlar belirlenmeli ve potansiyel başlangıç noktalarının saptanması gereğidir[118]. Bu özellikler dikkate alındığında cinsiyete duyarlı bütçelemenin Türkiye'de uygulanabilirliğinin arttırılması ve bütçenin tam anlamıyla cinsiyet eşitliğini gözeterek her alana uygulanabilirliğinin sağlanması için, Türkiye'de birçok çalışma yürütülmekte ve bu çalışmalarla bütçenin cinsiyete daha duyarlı hale getirilmesi, cinsiyet eşitliğinin her alanda sağlanması ve daha çağdaş daha sosyal bir devlet yapısının oluşturulması

[117] http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/StratejikPlan/Attachments/1/2009_2013StratejikPlan.pdf (10.05.2014)

[118] Ailsa Mckay, **Kadının Emeği ve İstihdamı Girişimi Platformu Sunuş-Notlar**, Çev. Özgün Akduran ve Gülay Günlük Şenesen, Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi (KEİG) Platformu, Kasım 2008, İstanbul, s.5

yönündeki çalışmalar bir çok ulusal ve uluslararası platformda destek görmekte olup ayrıca cinsiyet eşitliğinin sağlanması insan hakları kapsamına girdiğinden yerel ve ulusal boyutların ötesinde küresel kamusal mal olarak tanımlanmakta ve ilgili çalışmalar bu doğrultuda yapılmaktadır[119].

3.1.1. Türkiye Ulusal Programı

24 Temmuz 2003 tarihli 25178 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan AB müktesebatının üstlenilmesine ilişkin Türkiye 2003 Ulusal Programına baktığımızda, bu programda çalışma hayatında kadın-erkek eşitliğine dair topluluk müktesebatına uyum sağlanmasının amaçlanmasının yanı sıra temel olarak toplumsal eşitlikçi politikaların yaygınlaştırılması ve bilfiil etkin olarak uygulanması hedeflenmektedir. Buradan hareketle, 1980'li yılların sonlarında başlayan cinsiyete duyarlı bütçeleme yaklaşımı, 2000'li yıllara gelindiğinde kendini daha çok etkin hale getiren çalışmalarla birlikte, kadın-erkek eşitliğinin özellikle uygulama alanında sağlanmasında öncelikli hale getirilmiştir[120]. Ulusal programda, kadın-erkek eşitliğine dair diğer hükümler ise, Sosyal Politika ve İstihdam başlığı altında ele alınmıştır.

Türkiye, 21 Şubat 2003 tarih ve 25027 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 3 Şubat 2003 tarih ve 2003/5224 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla, AB'nin sosyal politika programları arasında yer alan Cinsiyet Eşitliği Topluluğu Programına katılmış bulunmaktadır[121].

2008 yılı Türkiye Ulusal Programı'nda ise, cinsiyete duyarlı bütçeleme hususundaki çalışmalar daha çok Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi İçin Zamana Bağlı Politika ve Program Çerçevesine Dair Başbakanlık Genelgesi'yle birlikte bu program bazında belirlenen hedef gruplardaki çocuk işçiliğinin (sokakta çalışma, küçük ve orta büyüklükteki işlerde ağır ve tehlikeli işlerde çalışma ve tarımda aile işleri dışında gezici ve mevsimlik tarım işlerinde çalışma) 10 yıllık bir süre içerisinde,

[119] Gülay Günlük Şenesen, **Uluslar Arası Yerel Yönetimler ve Kadın Konferansı**, 3-4 Mayıs Diyarbakır, 1.Baskı, 2008, s.41
[120] **Türkiye Ulusal Programı- 2003**, s.230, http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/ulusalpr/ (10.05.2014)
[121] Nurgül Aksoy, **Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ve Kadının Statüsü Genel Müdürlüğünün Rolü**, Ankara, Aralık-2006, s.8

bütüncül, katılımcı ve çok taraflı yaklaşımlarla önlenmesi bağlamında oluşturulmuştur[122].

3.1.2. Türkiye'nin AB Müktesebatına Uyum Programı (2007-2013)

Cinsiyete duyarlı bütçeleme, şüphesiz ki AB'ne uyum sürecinde de karşımıza çıkmaktadır. Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki ortaklık ilişkisinden kaynaklanan yükümlülüklerimizle ilgili düzenlemeler bu programda belirlenmiştir. Bu program bağlamında bütçenin cinsiyete daha duyarlı hale getirilmesi için yapılacak çalışmalar ve belirlenen hedefleri şu şekilde sıralayabiliriz[123].

- Doğum nedeniyle verilen ücretsiz iznin anne ve baba arasında paylaşılmasıyla ebeveyn izni oluşturulması,
- 4857 Sayılı İş Kanununun 71. Maddesi gereği, 15 yaşın altındaki çocukların çalıştırılması yasaktır. Ancak İş Kanunu çocukların çalıştıkları tüm alanları kapsamamaktadır. On sekiz yaşını doldurmamış çocukların, sinema, tiyatro, müzik, bale, dans gibi güzel sanatlar kapsamındaki işlerle sirk, radyo, televizyon, film çekimi, reklamcılık ve modellik gibi sanatsal faaliyetlerde çalıştırılmasına yönelik olarak mevzuatımızda gerekli düzenlemelerin yapılması amaçlanmaktadır.
- Kurum bakımından yararlanan özürlü bireylere verilen harçlık miktarının artırılması ve sosyal devlet olma gereği kurum bakımından yararlanan özürlü bireylerden ücret alınmaması, özürlü bireylerde hizmet önceliklerinin belirlenmesi,
- Korunmaya muhtaç çocukların Kurum bakımı yerine daha küçük birimlerde aile ortamına benzer yapılar ve ilişki sistemi içinde yetiştirileceği birimleri hayata geçirmek, ve buna ek olarak Korunmaya muhtaç çocuklara hizmet vermek üzere, gerçek kişiler, diğer kamu kurum ve kuruluşları ile özel hukuk tüzel kişilerince Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu denetiminde açılacak kuruluşların genel esaslarını belirlemek,
- Evsizlere verilecek bakım hizmeti ile ilgili usul ve esasları belirlemek.

[122] **Türkiye Ulusal Programı- 2008**, s.214, http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/ulusalpr/ (09.05.2015)
[123]Türkiye'nin AB Müktesebatına Uyum Programı (2007-2013), ss.1-21, (10.05.2014) http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=194 (11.05.2015)

Yukarıdaki hedeflere baktığımızda, kadın-erkek eşitliğinin çalışma hayatına yansıtılıp, sadece kadın ve erkek ile sınırlı olmayan cinsiyete duyarlı bütçelemenin, çocuk, yaşlı, bakıma muhtaç ve özürlü bireyleri de kapsadığını ve yürütülecek çalışmaların ilgili bakanlıklarla birlikte iş birliği ve belirli düzen içinde yürütüldüğü aşikardır.

3.1.3. Orta Vadeli Programlar

Cinsiyete duyarlı bütçeleme, çoğu plan ve programlarda yer aldığı gibi, *Orta Vadeli Program*'da da kadınlara ilişkin bir değerlendirme ile yerini almıştır. Özellikle cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışının, bütçe sistemimizde daha duyarlı hale getirmek amacıyla gerek ülkemiz çapında gerekse yine ülkemizin içinde bulunduğu uluslar arası platformda da sürdürülürken, 2007-2009 dönemini kapsayan Orta Vadeli Program'da kadın-erkek eşitliğini sağlaması yönünden ve bugüne kadar eşitlik anlamında arka planda olan kadını, ekonomik ve sosyal hayata biraz daha entegre etme olgusuyla bir dizi faaliyetler belirlenmiştir. Bu faaliyetler ise '' Sosyal İçerme ve Yoksullukla Mücadele '' başlığı altında şu şekilde yer almıştır[124].

- Kadınların ekonomik ve sosyal hayata etkin katılımları sağlanacak, başta eğitim olmak üzere dezavantajlı konumlarını giderici tedbirler alınacaktır. Ayrıca, kadına yönelik şiddet konularında duyarlılık ve bilgilendirme faaliyetleri artırılacaktır.
- Güç koşullar altında yaşayan çocukların durumlarının iyileştirilmesi ve risk altındaki çocukların korunmasına yönelik çalışmalara ağırlık verilecektir. Bu gruptaki çocuklar için öncelikle aile yanında bakım modeli desteklenecek, kurumsal bakım gerektiren durumlarda ise bu hizmetleri iyileştirici tedbirler alınacaktır.
- Gençlerin aileleriyle ve toplumla iletişimlerini daha sağlıklı hale getirecek, özgüvenlerini geliştirecek, sosyalleşmelerini, duyarlılıklarını ve karar alma süreçlerine katılımlarını artıracak çalışmalar yapılacaktır.

[124] Orta Vadeli Program (2007-2009), ss.12-13-14.

- Özürlüler için sosyal ve fiziki çevre şartları iyileştirilecek, özürlülerin istihdamına yönelik mesleki eğitim imkanları ve danışmanlık hizmetleri geliştirilecektir.
- Yaşlılara yönelik olarak evde bakım hizmeti desteklenecek, kurumsal bakım hizmetlerinin ise nitelik ve niceliği artırılacaktır.
- Hüküm giymiş olanların topluma yeniden kazandırılmasına yönelik hizmetler etkinleştirilecektir.

2008-2010 Orta Vadeli Program da ise, kadınlara yönelik bu madde biraz daha farklılaştırılmıştır[125].

- Kadınların ekonomik ve sosyal hayata katılımlarını artırmak için mesleki eğitim imkanları geliştirilerek istihdam edilebilirlikleri artırılacaktır.
- Kadına yönelik şiddetin önlenmesi amacıyla gerekli önlemler alınacaktır.

2009-2011 Orta Vadeli Program'da ise, alınan kararlar aynı şekilde korunmuştur[126].

Orta vadeli programları belirlenen hedef bazında değerlendirdiğimizde, özellikle eğitim ve sosyal alanda yapılacak olan çalışmalar yetersiz kalmaktadır. Bu hedeflerin sağlanması için gerekli kaynakların ilgili alanlara yeniden dağılımı bütçenin biraz daha cinsiyete duyarlı hale gelmesini sağlayacaktır. Ayrıca orta vadeli programda belirlenen hedefler sadece sosyal yönde olmamış, insan kaynaklarının, gelişen bilgi ve iletişim teknolojileri doğrultusunda mesleki bilgi ve becerileri geliştirilerek istihdam imkanlarının artırılması hedeflenmiştir. Bu çerçevede;

- Bilgi toplumuna dönüşüm süreci ile bölgesel, ulusal ve uluslararası gelişme ve ihtiyaçlara göre yükseköğretim kurumlarının birim ve programları güncellenecektir.
- Özellikle eğitimli genç işsizlerin istihdamını sağlamak üzere, uzaktan ve yaygın eğitim imkanları kullanılarak, bilgi ve iletişim teknolojileri alanında ihtiyaç duyulan insan gücünün yetiştirilmesi desteklenecektir. Ayrıca,

[125] Orta Vadeli Program (2008-2010), s.12
[126] Orta Vadeli Program (2009-2011), s.51

gençlerin işgücü piyasasında deneyim kazanmalarını sağlayıcı programlar geliştirilecektir.

- İşgücünün nitelik ve beceri düzeyini yükselterek istihdam edilebilirliği artırmayı amaçlayan aktif işgücü politikaları yaygınlaştırılacak ve bu politikalara ayrılan kaynaklar artırılacaktır.

2012-2014 Orta Vadeli Programa baktığımızda ise, yine bir çok alanda belirlenen hedefleri ve bunların bütçe sistemleri ile entegre edilmesi olgusu karşımıza çıkmaktadır. Gerek eğitim gerekse gelir dağılımı hususunda belirlenen hedefler şu şekildedir [127]:

- Eğitimde kalite, rekabet, verimlilik ve fırsat eşitliğini artırmaya yönelik olarak okulları merkeze alan bir örgütlenme ve bütçe sistemi çerçevesinde eğitim yönetimi yeniden yapılandırılacaktır.
- Eğitimin tüm kademelerinde okullaşma oranları artırılacak, donanım ve fiziki altyapı geliştirilecek, bilgi ve iletişim teknolojileri etkin bir şekilde kullanılacak, eğitime erişimde bölgeler ve cinsiyet itibarıyla dengesizlikler azaltılacaktır.
- Eğitimin her kademesinde alternatif finansman modelleri geliştirilecek, özel sektörün eğitim yatırımları kalite odaklı bir anlayışla teşvik edilecektir.
- Gelir dağılımı, sektörel politikalar ve sosyal transferler aracılığıyla iyileştirilecektir.
- Dezavantajlı gruplar için eğitim, sağlık, istihdam ve sosyal güvenlik gibi temel hizmetlere erişilebilirlik artırılacak ve özürlülerin ekonomik ve sosyal hayata katılımlarının artırılması için sosyal ve fiziki çevre şartları iyileştirilmeye devam edilecektir.
- Çalışabilecek durumda olan yoksullara yönelik sosyal yardımlar yoksulluk kültürünün oluşmasını önleyici ve yoksul kesimin üretken duruma geçmesini sağlayıcı nitelikte olacak, çalışamayacak durumda olan yoksullar ise düzenli sosyal yardımlarla desteklenecektir.
- Aile eğitim programları ve destek hizmetleri yaygınlaştırılacak, kadınlara ve çocuklara yönelik şiddete karşı daha yoğun mücadele edilecek, dezavantajlı

[127] Orta Vadeli Program (2012-2014), ss.51-54

çocuklara yönelik önleyici, koruyucu ve rehabilite edici hizmetlerin kalitesi artırılacaktır.

- Sosyal yardım ve hizmet alanında ailenin ihtiyaçlarına bütüncül olarak yaklaşan ve istihdam bağlantılı bir sistem kurulacaktır.
- Yaşlılara yönelik sosyal hizmetler çeşitlendirilecek ve geliştirilecektir.

Bu programlar doğrultusunda ve eğitim ve sosyal alandaki hedeflerin bütçe sistemlerine entegre edilmeye çalışıldığını ve gerekli kaynakların ayrılmasının hedeflendiğini söylememiz mümkündür ki, bu gelişmeler Türkiye'deki bütçe sisteminin cinsiyete duyarlı hale gelmesi için yürütülen çalışmalar kapsamında önem arz etmektedir.

2014-2016 Orta Vadeli Programa baktığımızda ise, ilgili programa dayalı olarak hazırlanacak 2014-2016 yılları merkezi yönetim bütçesi, kamu idarelerinde kaynakların ekonomik ve verimli bir şekilde kullanımının teşvik edilmesi, harcama programlarının önceliklendirilmesi ve harcamaların etkililiğinin artırılmasıyla faiz dışı harcamaların kontrol altında tutulmasını amaçlamaktadır. Hedefler şu şekildedir[128]:

- Dünya ekonomisinde yaşanmakta olan belirsizlik ortamının Türkiye'ye etkilerini asgari düzeyde tutarak, bir yandan cari açığı tedrici olarak düşürmek ve büyümeyi artırmak ,
- Tasarrufları artırmak,
- Mevcut kaynakları üretken alanlara yönlendirmek,
- Ekonominin verimlilik düzeyini yükseltmek, (Kadın girişimcilerin sayısını artırmak için uygulanan vergi muafiyetleri),
- İstihdamı artırmak, enflasyonu düşürmek, (Çalışan kadın istihdamını artırmak),
- Kamu maliyesinde güçlü duruşu devam ettirmek,
- Tarımsal destekleme ödemeleri,
- Sosyal amaçlı transferler ve hane halkına yapılan transferler,
- Bireysel emeklilik sisteminde yer alan kişi sayısı ile engelli evde bakımı gibi sosyal yardımlardan yararlanacak kişi sayısı,

[128] Orta Vadeli Program (2014-2016), ss.2-5

- Malulen emekliye ayrılabilme koşullarında gerçekleştirilen iyileştirme ile kayıt dışı istihdamla mücadele ve istihdamın artırılmasına ilişkin teşvikler neticesinde hem işsizlik oranının azalmasına hem de aktif sigortalı sayısındaki artışa paralel olarak sosyal güvenlik sisteminin aktif/pasif oranında meydana gelen iyileşme gibi hedefler temel öncelikler olarak belirlenmiştir. (Ev işlerinde sigortasız çalışan kadınlar),

2015-2017 Orta Vadeli Programa baktığımızda, Merkezi Yönetim Bütçesi, kamu kaynaklarını daha verimli kullanarak Türkiye ekonomisinin daha rekabetçi ve yenilikçi bir zeminde, 2023 hedeflerine ulaşmak için gerekli atılımı gerçekleştirmek üzere tasarlanmıştır[129].

- İstihdam teşvikleri sadeleştirilerek basit ve anlaşılır hale getirilecek; teşviklerde etkinliğin artırılmasına yönelik izleme sistemi oluşturulacaktır.
- Yoksul kesimin istihdam edilebilirliğinin artırılması ve üretken duruma geçirilmesine yönelik olarak sosyal yardım-istihdam bağlantısı güçlendirilecektir.
- İnsani kalkınma perspektifinde gelir dağılımını iyileştirmeye yönelik olarak izlenen politikalara devam edilecektir.
- Eğitim sisteminde, bireylerin kişilik ve kabiliyetlerini geliştiren, hayat boyu öğrenme yaklaşımı çerçevesinde işgücü piyasasıyla uyumunu güçlendiren, fırsat eşitliğine dayalı, kalite odaklı dönüşüm sürdürülecektir.

2014-2018 10. Kalkınma Planı'na baktığımızda ise plan yüksek, istikrarlı ve kapsayıcı ekonomik büyümenin yanı sıra hukukun üstünlüğü, bilgi toplumu, uluslararası rekabet gücü, insani gelişmişlik, çevrenin korunması ve kaynakların sürdürülebilir kullanımı gibi unsurları kapsayacak şekilde tasarlanmıştır. Planda, Türkiye'nin ekonomik ve sosyal kalkınma süreci bütüncül ve çok boyutlu bir bakış açısıyla ele alınmış, insan odaklı kalkınma

[129] Orta Vadeli Program (2015-2017), ss.1-13

anlayışı çerçevesinde katılımcı bir yaklaşım benimsenmiştir. Bu bağlamda öne çıkan unsurlar şu şekildedir[130]:

- "Nitelikli İnsan, Güçlü Toplum" başlığı altında insan için ve insanla beraber kalkınma yaklaşımının hayata geçirilmesi ve gelişmişliğin toplumun farklı kesimlerine yaygınlaştırılması amacıyla uygulanacak politikalara yer verilmektedir.
- "Yaşanabilir Mekânlar, Sürdürülebilir Çevre" başlığı altında çevreye duyarlı yaklaşımların sosyal ve ekonomik faydalarının artırılması, insanımızın şehirlerde ve kırsal alanlarda yaşam kalitesinin sürdürülebilir bir şekilde yükseltilmesi ile bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması kapsamındaki hedef ve politikalara yer verilmektedir.
- Eğitim seviyesinin ve işgücünün niteliğinin yükselmesi, ülkelerin ve bireylerin ekonomik gelişmişliğini etkilemeye devam edecektir. Eğitim seviyesinin yanında işgücünün niteliğinin de işgücü hareketlerinde belirleyici bir unsur olması beklenmektedir. Bu ise nitelikli eğitim ve işgücüne artan talebin göstergesidir.
- Yeni teknolojilerin yaygınlaşması, dünyanın çeşitli yerlerindeki insanların aynı anda yeni bilgilere hızlı ve kolay erişimlerini sağlamaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin ve yoğunlaşan kültürler arası etkileşimin, önümüzdeki dönemde eğitim faaliyetlerindeki çok boyutlu zenginleşmeyi artırması beklenmektedir.
- Şehirlerde ekonomik etkinliği sağlamak, altyapı ve hizmet kalitesini artırmak, çevresel maliyetleri azaltmak amacıyla yapılan yatırım ve düzenlemeler, katma değeri yüksek yeni sektörlerin gelişmesine imkân vermektedir. Bu gelişme, şehirleşme sürecini büyüme ve kalkınma politikalarıyla bütünleştirebilen ülkeler için önemli fırsatlar sunmaktadır.
- Sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak için küresel ölçekte başlayan yeni büyüme modeli arayışlarıyla birlikte "yeşil büyüme" kavramı önem kazanmıştır. Bu kavram çerçevesinde, üretim

[130] Onuncu Kalkınma Planı (2012-2014), ss. 5-59

sektörlerinde temiz üretim ve eko-verimlilik ile hem çevrenin korunması hem de rekabetçiliğin artırılması mümkün görülmekte, tarım ve turizm gibi çevreye duyarlı sektörlerde ekolojik potansiyel değerlendirilmekte, yeni düzenleme ve yatırımlarla şehirlerin daha çevre dostu ve ekonomik olarak etkin olabileceği vurgulanmaktadır.

- Eğitim ve sağlık olmak üzere temel kamu hizmetlerinin daha nitelikli, daha yaygın ve kolay ulaşılabilir sunulması konusunda önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Sosyal içerme ve yoksullukla mücadele amacıyla daha kapsayıcı bir sosyal güvenlik sistemi, daha etkin ve yaygın bir sosyal destek sistemi oluşturulmuştur.
- Eğitimde beşeri ve fiziki altyapı iyileştirilmiş, tüm kademelerde okullaşma oranlarında artış sağlanmış ve derslik başına düşen öğrenci sayısı önemli ölçüde azaltılmıştır.
- Kız çocukları ile yoksul öğrencilerin eğitimde devamlılığını sağlamak ve taşımalı eğitimi güçlendirmek için çeşitli faaliyetler yürütülmüş, zorunlu eğitim süresi uzatılarak ortaöğretim sistemi yeniden yapılandırılmış, öğretmenlerin hizmet içi eğitimlerinde artış sağlanmıştır.

3.1.4. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı (2008-2013)

Toplumsal cinsiyet kavramı, kadın ve erkekler arasındaki ilişkiler ve rol dağılımının biyolojik farklılıklar tarafından değil, siyasi, sosyal ve ekonomik yapılanmalar tarafından belirlendiğini ifade eder. Diğer bir değişle,

- Kadın ve erkek arasındaki biyolojik farklılık dışında onlara atfedilen tüm farklılıkların ve onların yüklendikleri tüm rollerin ve ilişkilerin sosyal olarak yapılandırılmış olduğunu,
- Toplumsal cinsiyet bakış açısının ana plan ve politikalara yerleştirilmesi ve bu bağlamda toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemeyi zorunlu kılan alt yapının oluşturulmasını,
- Toplumsal cinsiyet eşitliğini tüm kurumların uygulamaları içine yerleştirmek yoluyla toplumsal dönüşümü gerçekleştirmeyi amaçlamak

aynı zamanda da politika kararları, kurumsal yapılanmalar ve kaynak dağılımı gibi geniş bir çerçevenin merkezine yerleştirmekte ve kalkınma hedef ve süreçlerine kadınların görüş ve önceliklerinin katılmasını öngören bir bakış açısının yerleştirilmesi ve geliştirilmesini ifade etmektedir.

3.2. TÜRKİYE'DE BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ORTAK PROGRAMI'NIN TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME AÇISINDAN BİR DEĞERLENDİRİLMESİ

Türkiye, cinsiyet eşitliğinin günümüz hayatına entegre edilebilmesi için hükümetlerle ve bir çok kadın kuruluşlarının çabalarıyla önemli gelişmeler kaydetmiş özellikle Birleşmiş Milletler Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) başta olmak üzere, Çocuk Hakları Sözleşmesi, ILO, OECD gibi kuruluşların karar ve tavsiyeleri doğrultusunda kadın-erkek eşitliği ile ilgili yasal düzenlemeler yapmayı ve bu yasaları uygulamayı taahhüt etmiştir.

Birleşmiş Milletlerin Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinin temel hedefi; toplumsal yaşamın her alanında kadın-erkek eşitliğini sağlamak amacıyla, kalıplaşmış kadın-erkek rollerine dayalı önyargıların yanı sıra geleneksel ve benzer tüm ayrımcılık içeren uygulamaların ortadan kaldırılmasını sağlamaktır. Sözleşme; kadınlara karşı ayrıma açık bir tanım getirmekte ve taraf devlete kadınlara karşı ayrımın ortadan kaldırılması için yasal düzenlemeler ve eşitliği sağlamak üzere geçici özel önlemler de dahil tüm uygun önlemleri alma görevini vermektedir. Taraf devletler eşitsizliği yeniden üreten geleneksel kalıp yargıları ortadan kaldırarak eşitlikçi tutum ve davranışların geliştirilmesinin yanı sıra kadın sorunlarının görüldüğü pek çok konuda önlem almak ile görevli kılınmıştır.

Türkiye'de başta Anayasa olmak üzere tüm yasalarda kadın erkek eşitliği güvence altına alınmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasasına göre hukukun üstünlüğü ilkesiyle yönetilen demokratik bir ülkedir ve herkesin temel özgürlüklerini ve insan haklarını garanti altına alan sosyal bir devlettir. Anayasa'nın 2. maddesi "demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti" ibaresine yer vermektedir.

Bu çerçevede Türkiye'de yapılan değişikler şöyle sıralanabilir:

- 2004 yılında Anayasanın 10. maddesine "kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür" hükmü eklenmiştir. Yapılan bu değişiklikle devlet cinsiyete dayalı ayrım yapmamanın ötesinde, kadınla erkeğin her alanda eşit haklara, eşit imkanlara kavuşması için düzenlemeler yapmak, gerekli tedbirleri almakla yükümlü kılınmıştır.
- 7 Mayıs 2004 tarihinde gerçekleştirilen düzenleme ile Anayasamızın 90. maddesine "Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası anlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası anlaşma hükümleri esas alınır" hükmü eklenmiştir. Bu değişikle herhangi bir uyuşmazlık durumunda Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi de dahil olmak üzere, temel hak ve özgürlükleri hedef alan uluslararası anlaşmalar ulusal düzenlemeler karşısında öncelikli konuma getirilmiştir.
- Kadınların istihdamının önündeki engelleri kaldırmak amacıyla "İş ve Meslek Bakımından Ayrımcılık Hakkındaki 111 Sayılı ILO Sözleşmesi" kapsamında işe yerleştirmede cinsiyet ayrımını ortadan kaldırmaya yönelik olarak 2006 yılında yayımlanan Tebliğ ile, kamuya işe yerleştirme ile ilgili iş ve işlemler sadeleştirilmiş, kamu taleplerinde cinsiyet ayrımı yasaklanmıştır.
- 2006 yılında yayımlanan ve İŞ-KUR İl Müdürlüklerine iletilen bir talimat ile, özel sektör işyerlerinin, biyolojik veya işin niteliğine ilişkin sebepler zorunlu kılmadıkça iş ilişkisinde cinsiyete dayalı ayrım yapamayacakları konusunda işverenlerin bilinçlendirilmesi istenmiştir.
- 2004 tarihli ve ''Personel Temininde Eşitlik İlkesine Uygun Hareket Edilmesi'' konulu Başbakanlık Genelgesinde; kamu kurum ve kuruluşlarının personel alımında hizmet gerekleri dışında cinsiyet ayrımı yapılmaması gerektiği bildirilmektedir.

3.3. KAMU HİZMETİ ANLAYIŞINDA CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME SİSTEMİ VE KAMU YÖNETİMİNDE UYGULANMASI

Cinsiyete duyarlı bütçeleme sisteminin kamu yönetiminde yerini bulması ve uygulanması, bununla ilgili yürütülecek kamu hizmeti ile de yakından ilgilidir. Bilindiği gibi kamu hizmetleri, bir kamu tüzel kişisi tarafından doğrudan veya onun denetimi altında bir özel hukuk kişisi tarafından ve kamu yararı amacına yönelik olarak yürütülen faaliyetler olarak ifade edilebilir[131]. Bu bağlamda yerel yönetimlerin sunacağı hizmetler kamuya yönelmiş, diğer bir değişle kamuya yararlı olması şeklindedir.

Kamu hizmetlerinin her evresi, içinde bulunulan toplumun sosyal, ekonomik ve kültürel olgularını yansıtırken, küreselleşmenin de etkisiyle zamanla farklılaşan insan ihtiyaçları yerini farklı sistemlere bırakmıştır ki bu olgu ülkelerin bütçe sistemlerini daha adil ve toplumsal cinsiyet eşitliğine daha duyarlı hale getirmiştir. Türkiye'de cinsiyete duyarlı bütçeleme ile ilgili çalışmalar yürütülmekte olup, ülke çapında uygulama evresinde olan ve kısmen de uygulamaya geçen pilot bölgeler mevcuttur. Bu çalışmalar;

- Bursa Nilüfer Belediyesi'nin yürütmüş olduğu Cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmaları,
- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Birleşmiş Milletler Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadının Güçlenmesi Birimi (UN Women) ve Sabancı Üniversitesi'nin uygulayıcılığı, İçişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Türkiye Belediyeler Birliği'nin işbirliğiyle 11 ilde (**Aydın, Çanakkale, Edirne, Erzincan, Eskişehir, Gaziantep, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kocaeli** ve **Ordu**) uygulanacak olan programın 2015 Eylül ayında tamamlanması hedeflenmektedir. [132]

Bu illerin seçiminde, ildeki yerel idarelerin kurumsal kapasitelerinin gelişmiş olması, toplumsal cinsiyet temalı benzer proje ve programlarda edinilmiş tecrübe, yerel idarelerin toplumsal cinsiyetle ilgili bir programda yer alma istekleri, ildeki tüm

[131] Genç, s.4
[132] http://web.deu.edu.tr/proje/?p=2684 (16.03.2015)

yerel kamu ve sivil toplum kuruluşları arasında toplumsal cinsiyet konularında gelişmiş bir sosyal mutabakatın varlığı ve ilde toplumsal cinsiyet konusuna dair verilerin mevcut olması dikkate alınmıştır[133].

3.4. CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME SÜRECİ VE CİNSİYET GÖSTERGELERİ

Bütçede geliştirilen politika önceliklerinin toplumda cinsiyet eşitsizliklerini ortadan kaldırmaya dönük belirlenmesini sağlamak ve bu bağlamda yürütülen çalışmalarda bütçe sistemlerini; hizmet, harcama ve gelir alanlarında cinsiyete duyarlı politika öncelikleri, aile, çalışma ilişkileri, siyasal kurumlar gibi toplum yaşamının çeşitli alanlarındaki cinsiyet ilişkilerinin gerçekliği göz önünde bulundurularak oluşturulması sürece uyumu etkili kılmada büyük önem arz edecektir[134].

3.4.1. Bütçe Süreci

Cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunda dünyada çeşitli görüşler ileri sürülmektedir ve farklı süreçler uygulanmaktadır. Türkiye'de ise, var olan bütçe sistemimize cinsiyete duyarlı bütçeleme sistemi entegre edilmeye çalışılmaktadır. Başka bir değişle var olan bütçe sistemimiz cinsiyete daha duyarlı hale getirilmektedir.

Yukarıda da ifade edildiği gibi Türkiye'de bütçelerin cinsiyete daha duyarlı hale getirilmesi için yürütülen çalışmalar ve bazı pilot il ve ilçelerde sürdürülen uygulamalar devam etmekte olup mevcut olan bütçe sistemimiz, cinsiyete daha duyarlı hale getirilerek, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için yürütülen faaliyetler sisteme entegre edilmeye çalışılmaktadır.

Diğer bir ifade ile Türkiye, cinsiyete duyarlı bütçeleme sistemi ile, bütçe politikaları ve taahhütleri için hükümeti hesap verilebilir kılmanın yanı sıra, bütçe politikalarını ve bütçeleri cinsiyet eşitliğine ulaştıracak şekilde değiştirip, geliştirerek

[133] www.bmopkadinhaklari.org (26.04.2015)
[134] Mustafa Şahin, Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme (TCDB) Yazınına Kuşbakışı, ***Fe Dergi*** **3**, Sayı:2, Yıl: 2011, 85-100. http://cins.ankara.edu.tr/6_7.html (27.04.2015)

bu politikaların etkilerini ve değerini sağlamak bağlamında toplumsal cinsiyet eşitliği bilincini ilgili bütçe kalemlerine yansıtmaktır.[135]

3.5. CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEMEYE YÖNELİK KURUMSAL ÇALIŞMALAR

Türkiye'de cinsiyete duyarlı bütçeleme sistemi ile ilgili yürütülen çalışmalar her ne kadar sınırlı olsa da, bu çalışmaların geliştirilmesi ve uygulanabilirliğinin arttırılmasına yönelik faaliyetler Türkiye çapında Kadın Meclisleri, STK'lar ve hükümetin bütçe politikaları ile gün geçtikçe artmakta ve kamuoyunun bu bağlamda bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesine yönelik yürütülen çalışmalar devam etmektedir.

3.5.1. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çerçevesinde Yürütülen Çalışmalar

Cinsiyete duyarlı bütçelemenin bütçe sistemimize entegre edilmesi için gerekli çalışmaları yürüten ve toplumda kadının statüsünün yükseltilmesi amacıyla çeşitli faaliyetler gösteren Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM), cinsiyete duyarlı bütçeleme sistemi ile ilgili yürüttüğü çalışmalarla kadın-erkek eşitliğini toplumsal anlamda sağlamaya çalışmaktadır. Bu çalışmaları arasında 28-29 Ocak 2006 tarihleri arasında düzenlenen ''Medeniyetler İttifakında Kadın'' konulu uluslararası bir kongreyle, sürdürülebilir kalkınmanın kadının üretime, karar alma mekanizmalarına ve siyasete katılımı ile sağlanabileceği vurgulanmıştır. Ayrıca küresel anlamda kadın-erkek eşitliğinin, kanunlarda fırsatlarda ve katılımda eşitliğin sağlanmasıyla gerçekleşecek bir süreç olduğu görüşü de paylaşılmıştır[136].

KSGM, cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunda 2008 Mali Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu Tasarısı ile 2006 Mali Yılı Merkezi Yönetim Kesin Hesap Kanunu Tasarısı'nın Plan ve Bütçe Komisyonu Görüşme Tutanaklarına geçen bazı çalışmaları da bulunmakta olup, cinsiyet eşitliği kavramını, cinsiyet politikalarıyla uygulamaları konusunda kurumları işbirliği esaslarını belirleyecek iletişim

[135]Aysun Sayın ve İdil Türkmenoğlu, **Kurumlar İçinde Cinsiyet Eşitliğinin Tesisi El Kitabı, İşte Eşitlik Platformu**, Boyner Holding, Ocak-2014, ss.14-25
[136] Tüğen ve Özen, s.7

stratejisinin geliştirilmesi hedeflenmektedir[137]. KSGM tarafından hazırlanan Toplumsal Cinsiyet Eylem Planı (2008-2013), kadın-erkek eşitliğini sağlamaya yönelik eylem planları içerisinde cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmalarından sorumlu kurum olarak Maliye Bakanlığı'nın belirlendiği görülmektedir[138]. Eylem Planında yer alan ayrıntıları aşağıdaki gibi tablolaştırmak mümkündür.

Tablo 12: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı

STRATEJİLER	SORUMLU KURUM ve KURULUŞLAR	İŞBİRLİĞİ KURUM ve KURULUŞLAR
1.TBMM'de''Fırsat Eşitliği Komisyonu'' kurulması	TBMM	-------
2.Toplumsal cinsiyet eşitliği Kurumu'nun oluşturulmasına yönelik altyapı çalışmalarının Gerçekleştirilmesi	KSGM	İnsan Hakları Başkanlığı, Adalet Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, Üniversiteler, İşçi-İşveren Sendika ve Konfederasyonları, Meslek Kuruluşları, STK'lar
3.Üniversitede bulunan Kadın Çalışmaları Anabilim Dalları ile Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezlerinin bütçe ve kadro açısından iyileştirilmesi	YÖK, ÜNİVERSİTELER	Maliye Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları
4.KSGM'nin toplumsal eşitlik politikalarının yerleştirilmesindeki etkin rolü	Kadının Statüsü Danışma Kamu kurum ve kuruluşları	KSGM
5.Eşitlik çerçeve yasasının çıkarılması için çalışmalar yapılması	Adalet Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı	KSGM, İlgili kamu kurum ve kuruluşları, İşçi-işveren sendika ve konfederasyonları, STK'lar
6. Ulusal ve yerel düzeyde kadın erkek eşitliğini sağlamak üzere ilgili taraflarla işbirliğinin geliştirilmesi	KSGM	Kamu kurum ve kuruluşları, Yerel yönetimler, Üniversiteler, İşçi-işveren sendika ve konfederasyonları, Meslek odaları, STK'lar
7.Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme uygulaması için hazırlık çalışmalarının başlatılması	Maliye Bakanlığı	KSGM, Kalkınma Bakanlığı
8.Toplumsal cinsiyet eşitliği göstergelerinin düzenli olarak izlenmesi	KSGM	TÜİK, İlgili kamu kurum ve kuruluşları
9.Erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması konusunda rollerin tanımlanması ve farkındalıklarının arttırılması	KSGM	Milli Savunma Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları, Üniversiteler, Yerel Yönetimler, İşçi-İşveren Sendika ve Konfederasyonları, STK'lar

Kaynak: Toplumsal Cinsiyet Eylem Planı 2008-2013,T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara, 2008, ss.25-26

[137] Tüğen ve Özen, s.8
[138] Demir, s.147

Yukarıdaki tabloya baktığımızda, KSGM tarafından düzenlenen ve yaklaşık olarak 6 yılı kapsayan toplumsal cinsiyet eylem planı, kadınların ilerlemesini sağlayacak kurumsal mekanizmalar oluşturacak ve var olan mekanizmaların kapasitelerini de güçlendirecektir. Bütçenin cinsiyete daha duyarlı hale getirilmesi bağlamında bütün kamu kurum ve kuruluşlarının koordineli olarak çalışması, bu süreçte duyarlılığı daha da arttıracak ve böylece toplumsal eşitlik her alanda kendisini gösterecektir.

3.5.2. Türk Demokrasi Vakfı ile İstanbul Kadın Araştırmaları Merkezi Tarafından Yürütülen Çalışmalar

Türk Demokrasi Vakfı ile İstanbul Kadın Araştırmaları Merkezi tarafından yürütülen Marmara Boğazı ve Belediyeler Birliği'nin iştirakçisi olduğu "Yerel Yönetimlerde Cinsiyete Duyarlı Bütçe Yaklaşımı–Marmara Modeli" eğitim projesi Marmara bölgesinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin yaygınlaştırılmasını hedeflemektedir. Bu hedefi gerçekleştirmede gözetilen özel amaçlar;

- Yerel bütçelerin toplumsal cinsiyet açısından analiz edilmesi ve toplumsal cinsiyet politikalarının yerel bütçelerde entegrasyonunu sağlamak,
- Kadın STK'ların yerel düzeyde savunuculuk, izleme ve değerlendirme kapasitelerini artırmak,
- Katılım, danışma, izleme ve değerlendirme sistemlerinin yerleştirilmesi ile bütçelerin şeffaf ve etkin olmasını sağlamak,
- Kadınların ekonomik karar alma mekanizmalarına ve bütçelendirme süreçlerinde katılımı artırmak,
- Toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili uluslararası konvansiyonların tanınması ve orta vadede yerel ölçekte uygulanmasının sağlanmasıdır[139].

Proje, Marmara Bölgesi'nin illerinde pilot proje olarak uygulanacaktır. Bu proje, sadece Marmara Bölgesi'nin illeri için değil tüm Türkiye'de uygulanması gereken ve sonucunda da Türkiye'de kadın politikalarına katkı sağlama amacıyla bütçe oluşturulması önerisini somut bir biçimde dillendirmeyi amaçlayan bir projedir. Proje, Marmara bölgesinde İstanbul, Tekirdağ, Kırklareli, Edirne,

[139] Birol Erkan, Mehmet Şentürk, Yusuf Ekrem Akbaş, Sadettin Paksoy, Dünya'da ve Türkiye'de Sosyal Bütçeleme (Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme) Yaklaşımı, **Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi**, Yıl:5, Sayı:9, Yaz: 2012, ss.95-96

Çanakkale, Balıkesir, Bilecik, Bursa, Yalova, Kocaeli, Sakarya illerinde uygulanacaktır. Bu illerdeki yerel yönetimler belediye başkanları başta olmak üzere belediye başkan yardımcıları, il genel meclisi üyeleri, planlama ve bütçe uzmanları, kent konseyleri ve kadın meclisleri temsilcileri, kadın sivil toplum örgütleri projenin hedef gruplarıdır. Ayrıca Marmara Bölgesi'nin halkı, ülke genelindeki yerel yönetimlerde nihai faydalanıcılar arasındadır.

Marmara Bölgesi illeri yerel yönetimleri,

- Belediye başkanları
- Belediye başkan yardımcıları
- Belediye meclis üyeleri (özellikle kadın üyeler) (11 il merkez belediyelerinden 95 meclis üyesi)
- İl genel meclisi üye temsilcileri
- Belediye planlama ve bütçe uzmanları
- İlçe belediyesi temsilcileri
- Kadın STK temsilcileri (bölgede ortalama 50 STK ve 180 temsilci)
- Yerel gündem 21 kadın meclisi (YG 21)
- Yerel Akademisyenlerdir.

Bu bağlamda yapılan araştırmalar sonucunda, kadın ile erkek arasındaki eşitsizliklerin en az olduğu ilin İstanbul olduğu ortaya çıkmıştır. Endeks belediye meclisinde temsil, lise ve üniversite mezunu kadın nüfus, ergen yaşta annelik, anne ölüm oranı, kayıtlı istihdam baz alınarak oluşturulmuştur. Endekste kadınların durumu erkeklerin durumu ile birlikte ele alınmış ve eşitsizlik düzeyine göre sıralanmıştır.

3.5.3. Bursa Büyükşehir Belediyesi Tarafından Yürütülen Çalışmalar

Cinsiyete duyarlı bütçeleme sistemini, bazı bütçe kalemlerinde kısmen uygulanabilir kılan Bursa Büyükşehir Belediyesi, ülkemiz bütçe sistemi için önemli bir örnek teşkil etmektedir. Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2010-2011 yıllarını kapsayan Stratejik Planını ve bütçesini cinsiyete duyarlı bir biçimde yapmıştır.

Belediye politikaları içerisine eşitlik politikasını eklemiş ve Eşitlik Hizmet Birimi oluşturmuştur.

Bursa Nilüfer Belediyesi'nin 2012-2014 Stratejik planında; Toplumsal Cinsiyet Eşitliği yaklaşımını yerel yönetim anlayışını yerleştirmeye yönelik olarak, kadınların karar mekanizmalarına katılımını artırmaya ve kadınların gündelik hayat koşullarını iyileştirmeye yönelik politika ve stratejiler belirlemeyi amaçlamıştır ve toplumsal cinsiyet eşitliği yaklaşımını tüm belediye hizmetlerinde yaygınlaştırmak en önemli hedefleri arasında yer almaktadır. Belediye kent bazındaki istatistikî verilerin cinsiyet ayrımlı olarak toplanmasını ve kadınların kentsel hizmetlere yönelik ihtiyaçlarını ve taleplerini ortaya çıkaracak şekilde yapılmasına başlanmıştır. Bu çalışmalara örnek olarak;

- Yeni yapılan kaldırımlar,
- Pazar alanlarının giriş çıkışları,
- Üst geçitler, parklar, spor alanları vs. kadınlar tarafından daha rahat kullanabilecekleri gibi tasarlanmaktadır.

Bursa Büyükşehir Belediyesi Kadın Meclisi, Bursa Büyükşehir Belediyesi bütçesinde kadınlara yönelik faaliyetlerle ilgili harcamaların gerekli sayısal ve sözel belge dökümlerini sunmuştur. Bu bağlamda, bütçelerin cinsiyete daha duyarlı hale getirilip ve bütçeleri uygulanabilir kılmak için, 2010-2014 Stratejik Planı analiz edilerek Bursa Büyükşehir Belediyesinde kadınlara yönelik stratejik hedefler tespit edilmiştir. Daha sonra ise, ilgili çalışmalar ve bunlara dair bütçe tahsisatı listelenmiştir. (bkz. Tablo 14). Yorum yapılabilmesi için ayrılacak ödeneğin belirlenmesi önemli olduğundan, bütçe tahsisatının mutlak parasal değerinin (TL) yanı sıra, toplam belediye bütçesine oranla belirtilmesi önemli bilgilere ulaşılmasını sağlayabilir. Tablo 14'de görüldüğü üzere, kadınlara yönelik faaliyetlerin çoğu için ayrılan bütçe, toplam bütçenin çok küçük bir kısmına karşılık gelmektedir (bkz. son sütunlar). Sanatsal ve mesleki beceri eğitimi hariç olmak üzere, tüm bütçe kalemlerinin oranı yüzde 0.01'in altındadır. Kadınlara yönelik faaliyetler için ayrılan toplam miktar, belediyenin toplam bütçesi içinde çok küçük bir meblağdır. Bu miktar, Bursa Büyükşehir Belediyesi bütçesinin %0,562'sine karşılık gelmektedir.

Tablo 13: Bursa Faaliyet Programı

Bursa Büyükşehir Belediyesi Kadınlara Yönelik Faaliyetler 2011 Yılı Faaliyet Programı			
Performans Hedefleri	**Faaliyet**	**Bütçe**	
		TL	**Oran (%)**
1.1.11	Kent konseyinin Bursa hakkındaki tüm karar alma süreçlerine katılımını teşvik etmek ve desteklemek	148.650	0,019
5.1.9	Yoksun kesimlerin temel imkanlardan faydalanabilmesi için dış kaynak temin etmek	34-727	0,004
7.1.8	Sanatsal ve mesleki beceri eğitimine destek olmak	3-290.677	0,412
7.1.9	Kent Konseyi Kadın Meclisinin faaliyetlerini desteklemek.	158-525	0,020
	Kadın sığınma evlerine destek olmak.	280.215	0,035
	Kadınlar için bilgi merkezine destek olmak.	130.215	0,016
	Cinsiyet eşitliği ile ilgili çalışmaları desteklemek.	132.215	0,017
	Kadınların bilinçlendirilmesi hakkındaki toplantılara destek olmak.	132.215	0,017
	Kadın Sığınma Evi ve Kadınlar İçin Bilgi Merkezinde çalışanlara eğitim vermek.	132.215	0,017

Kaynak: Dr.Elisabeth Klatzer**,. Yerelde Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Kılavuzu,** Çev. Fethi Keleş ve Orhan Bilgin, TESEV Yayınları, İstanbul, 2011, s.38

Bu bağlamda yürütülen faaliyetler kapsamında, sağlanan mali destek ise aşağıdaki tabloda yer almıştır.

Tablo 14: Kadınlara Yönelik Faaliyetler

Bursa Büyükşehir Belediyesinde Kadınlara Yönelik Faaliyetler- 2011 Yılı Faaliyet Programı			
Performans Hedefleri	Faaliyet	Bütçe	
		TL	Oran (%)
7.1.11	Aile içi şiddet, çocuk tacizi ve ihmali ve madde bağımlılığı konularında eğitim ve danışmanlık vermek.	18.040	0,002
	Aile Planlaması, annelik, çocuk sağlığı ve çocuk gelişimi konularında eğitim vermek.	18.040	0,002
	Okuryazarlık, meslek sahipliği, sosyal imkanlar ve beceri geliştirme konularında kadınlara eğitim vermek.	18.040	0,002
Kadınlara yönelik faaliyetler için yapılan toplam harcama (doğrudan)		4.493.773	0,562
Tüm faaliyetler için yapılan toplam harcama (yenileme ödeneği hariç)		799.300.000	-
İdari Genel Giderler		SABİT	SABİT
Diğer İdarelerden Devren Toplam Masraf **TOPLAM HARCAMA**		799.300.000	-
Bu Tablo, Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2011 Yılı Performans Programı esas alınarak hazırlanmıştır.			

Kaynak: Dr.Elisabeth Klatzer**,. Yerelde Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Kılavuzu,** Çev. Fethi Keleş ve Orhan Bilgin, TESEV Yayınları, İstanbul, 2011, s. 39

Yukarıdaki tablolardan da anlaşılacağı üzere, cinsiyete duyarlı bütçelemenin kadınlara yönelik ihtiyaçlarının sağlanması bağlamında bir dizi faaliyet programlarının yanı sıra, bu faaliyet programlarının uygulamaya geçebilmesi için de gerekli finansmanlarının miktarı belirtilmiştir. Görüldüğü üzere, idari genel giderler sabitken, ilgili faaliyetler için belediye bütçesinden ayrılan paylar, oransal olarak bütçenin çok az bir dilimine (0,0562) denk gelmektedir. Bu da, cinsiyete duyarlı

bütçeleme sisteminin, bütün bütçe kalemleri için henüz bir uygulama alanı bulamadığı sonucunu ortaya koymaktadır.

Bursa Büyükşehir Belediyesi Kadın Meclisi örneği, kadınların ihtiyaçlarına yönelik finansman bakış açısıyla, belediye bütçesinin denetlenmesi için pek çok yararlı başlangıç noktası sunmaktadır:

- Bu bilgiler, bütçenin seyrini yıllar boyunca izlemek ve kadınlara yönelik faaliyetlere ayrılan miktarın artıp artmadığını görmek amacıyla kullanılabilir.
- Kadınlara yönelik faaliyetler, belediye bütçesinde yer alan diğer harcamalarla karşılaştırılarak belediyenin öncelikleri ve farklı ihtiyaçlara verilen değer konusunda görüş alışverişi başlatılabilir.
- Bütçede yer alan faaliyetlere ek olarak, sivil toplum, cinsiyet eşitsizliklerini ve kadınların ihtiyaçlarını ele almak için gerek duyulan öncelikli adımlar konusunda bilgi toplayabilir ve sivil toplum bütçe teklifi hazırlayarak belediyeden ne kadar fon istendiğini gösterebilir.
- Bu yaklaşımlar doğru zamanda sunulduğunda daha etkili olabilir, örneğin, bütçe teklifinin belediye yönetimince görüşüldüğü sırada dahili karar verme sürecini etkilemek amacıyla gösterişsiz bir strateji benimsenirse, yahut bütçe tasarısı Belediye Meclisinde görüşüldüğü sırada yerel medya konuya dahil edilirse veya doğrudan Meclis üyeleriyle çalışılırsa daha etkili olunabilir.

3.5.4. Trabzon Büyükşehir Belediyesi Tarafından Yürütülen Çalışmalar

Kadınların istihdama katılımlarının önündeki sosyal ve kültürel engellerle mücadele etmek, daha çok kadının daha iyi işler kapsamında uzun süreli olarak iş gücüne katılabilmeleri için toplumsal farkındalık oluşturmayı amaçlayan ve 43 ilde yürütülmekte olan "Kadın İstihdamının Desteklenmesi Operasyonu" kapsamında Trabzon'da bir konferans düzenlenmiştir. Daha önce, Trabzon'da kadın istihdamının arttırılmasına yönelik ve bu bağlamdaki mevcut çalışmalar ise şu şekildedir:

- İş-Kur ve halk eğitim müdürlükleri ile ortaklaşa gerçekleştirilen 39 kurs ile 1.205 bayanın meslek sahibi olduğu,
- 'İşsiz Kadınların Çocuk Bakımı Eğitimi ile İstihdam Edilebilirliğinin Artırılması' projesi ile 50 kadının meslek sahibi olduğunu,

- Düzenlenen kurslarda başarılı olan ve sertifika alan vatandaşlara Valilik ve İsrafı Önleme Vakfı ile birlikte hayata geçirilen 'Mikro kredi" uygulamasından bugüne kadar faydalanan 1500 kişiye 1 milyon 286 bin TL ödendiği ve kurslara katılarak meslek sahibi olan bayanlara yönelik, alışveriş merkezlerinde oluşturulan 'Hanımeli Pazarları' ile ürettiklerini kira vermeden satma imkanının sunulduğuna dair çalışmalar da bütçeleri cinsiyete daha duyarlı hale getirmeyi hedeflemektedir[140].

Trabzon İl Özel İdaresi 2010-2014 stratejik planında kadın erkek eşitliği ile ilgili spesifik bir politika şu şekilde ele alınmıştır:

Tablo-15: Trabzon İl Özel İdaresi Stratejik Plan 2010-2014

AMAÇ: Kadın ve kız çocuklarının toplumsal gelişimini ve toplumsal cinsiyet eşitliği yaklaşımını güçlendirecek faaliyetler yapmak.
Hedef 1: Kadın ve kız çocuklarına yönelik meslek kurslarının açılması.
Hedef 2: Kadın danışma ve eğitim merkezinin açılması.
Hedef 3: Kadın ve kız çocuklarının ticari faaliyette bulunmaları yönünden destekleyici çalışmaların yapılması.
Hedef 4: Trabzon yerel eşitlik eylem planının hayata geçirilmesi.
Hedef 5: Kadın Sığınma Evinin yapılmasını sağlamak.

Kaynak: www.sp.gov.tr (18.04.2015)

Trabzon İl Özel İdaresi bu stratejik plana göre hazırlanan bütçede söz konusu amaç ve faaliyetler, doğrudan toplumsal cinsiyet eşitliğine dayanan fonksiyonel kodu Genel Kamu Hizmetleri, ekonomik kodu ise cari transfer olan Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini geliştirmeye yönelik bir harcama kalemidir. Trabzon İl Özel İdaresi bu harcama kalemine 30.000 TL ayırmıştır.

[140] http://www.trabzon.bel.tr/Gazete/2012/1311Cinsiyet.html (18.04.2015)

3.5.5. Kars Belediyesi Tarafından Yürütülen Çalışmalar

Kars'ta İl Özel İdaresi bütçeden 5.000 TL kadınlar için ayırmıştır[141]. Bu bağlamda, ''Bütçe nasıl cinsiyete duyarlı hale getirilebilir?'' ' in çalışmaları yapılmış olunup, kadınlara yönelik bilgisayar kurslarının düzenlenmesi, cinsiyet istatistiklerinin yeniden düzenlenmesi ve sağlık hizmetlerinin özellikle hamile kadınlara ek hizmetlerin verilmesi için ek bir bütçenin oluşturulması ve çocuk güvenliğinin arttırılması hususunda öneriler getirilmiştir.

3.5.6. Şanlıurfa Belediyesi Tarafından Yürütülen Çalışmalar

Şanlıurfa Belediyesinin cinsiyete duyarlı bütçeleme sistemi hususunda yürüttüğü çalışmalar ise aşağıdaki gibidir.

- Kadınlara işyeri için kredi desteği veriliyor,
- Asker ailelerine yardım,
- Kadınlar için sürekli eğitim merkezi,
- Kadınlar için Pazar yeri,
- Kadınlara ücretsiz sağlık bakımı şeklindedir.

Şanlıurfa'da kadınlara işyeri için mikro-kredi uygulamasına 2005 yılından itibaren başlanmıştır. Kent merkezindeki kadınların yaşam koşulları ve sosyal statülerinin iyileştirilmesi amacıyla Şanlıurfa Belediyesi, tüm dar gelirli mahalleleri incelemiş, tek tek ev ziyaretleri yapmıştır.Saha çalışması sonucunda 5000 anket yapan Şanlıurfa Belediyesi belirlediği dar gelirli iş kurma /iş yapma konusundaki kararlılıklarını esas alarak 2012 yılının ortalarına kadar 1100 kadına mikro kredi dağıtmıştır. Her birine 1000 lira mikro kredi veren belediyemiz kadınların iş kurmasını sağlamıştır[142].

[141] http://www.tbbtv.gov.tr/kategoriler/seminer-sempozyum-kongre/5-yerel-yonetimlerin-mali-yonetimi-forumu/1361002133-metin-meric-47-yerel-yonetimlerde-toplumsal-cinsiyet-esitligini-saglamada-cinsiyet-butcesi-uygulamalari (06.05.2015)
[142] http://www.sanliurfa.bel.tr/tr/icerikdetay/62/205/mikro-kredi-.aspx (07.05.2015)

3.5.7. Cinsiyet Esaslı Bütçelemeye İlişkin Diğer Çalışmalar ve Hizmetler

Birçok belediye, gerek hayata geçirdikleri projeler gerekse açtıkları eğitim merkezleriyle, kadının iş yaşamına katılımını sağlama, meslek edindirme, kadın girişimci yetiştirme konusunda önemli misyonlar üstlenmeye başlamışlardır. İlave olarak belediyeler tarafından sığınma evi ve danışma merkezi gibi hizmetlerde sunulmaktadır.

STK'lar ise kadın girişimciliği konusunda örgütsel olarak harekete geçmiş durumdadır.

Özel sektörümüz toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin azaltılması konusunda artık daha duyarlıdır. Örneğin; Turkcell, kadınların emeklerini ekonomiye kazandırmak için, ayrıca toplamış olduğu fonlarla, kadınların iş kurmasını ve sürdürmesini ilgili fonlarıyla desteklerken, diğer yandan eğitime ayırdığı fonlarla da okuyamayan kız çocuklarına ''haydi kızlar okula'' kampanyasıyla destek sağlamaktadır.

Bu bağlamda yapılan diğer çalışmalarda kadınlara yönelik hizmetleri sığınma evleri, toplum merkezleri, kadın danışma ve aile danışma merkezleri üzerinden değerlendirilmiştir. Çocuk bakımı kadınların, erkeklerin ve toplumun ortak sorumluluğundadır. Ancak mevcut yapılanma içinde çocuk bakımının kadınlar üzerinden gerçekleşmesi bu konuda atılacak adımların kadınların hayatını daha doğrudan etkilemesini beraberinde getirmektedir. Bu nedenle değerlendirmeye kreşler de dahil edilmiştir. Yine yaşlılığın nasıl ve nerede geçirildiğini görebilmek açısından huzurevi hizmetinden kimlerin yararlandığına bakılmıştır. Kadınlara yönelik hizmet üreten kurumlarda çeşitlilik gözlemlenmektedir.

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğüne bağlı sığınma evleri, şiddet önleme ve izleme merkezleri, danışma merkezleri, toplum merkezleri ve aile danışma merkezleri bu çerçevede sayılabilir.

Kadın danışma merkezleri, şiddete maruz kalmış olan kadınların sorunlarının çözümü için destek aldıkları, kadının durumunun değerlendirilerek ihtiyaç duyduğu hizmetlere ve gerektiğinde sığınma evlerine yönlendirildikleri birimlerdir. Merkezlerde kadınlara yönelik eğitim vb. faaliyetlerde yapılmaktadır. Bu bağlamda, Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri (ŞÖNİM) 2012 yılında yürürlüğe giren 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun ile kurulmuştur ve yedi gün 24 saat hizmet vermektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı da kadınlara yönelik hizmetler vermektedir. Bu amaçla kadınlara danışmanlık vermek üzere Aile, İrşat ve Rehberlik Büroları kurulmuştur.

Farklı birimler tarafından yürütülen bu çalışmaların amaçlarını aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür

- Vatandaşın günlük yaşamında toplumsal cinsiyet eşitliği kavramını yerleştirmek,
- Toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadına yönelik aile içi şiddetle mücadele konusunda toplumda farkındalık yaratmak,
- Toplumsal cinsiyet eşitliği duyarlılığının tüm ana plan ve programlara dahil edilmesini sağlamak,
- Şiddet mağduru kadınların bilgi açıklığını kapatmak ve hizmete erişimini kolaylaştırmak,
- Şiddet uygulayan kişinin ötekileştirilmesi ve görünür kılınmasını sağlamak
- Bilgi üretimi, edinilen dersler ve Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitliği hakkında farkındalık yaratmaya yönelik ulusal ve uluslar arası düzeyde bilgi ve deneyim paylaşım platformları oluşturmak;
- Kadının sosyo-ekonomik durumunun iyileştirilmesi ve toplumsal cinsiyet ayrımcılığını ortadan kaldırmasına yönelik bilgi ve deneyimleri paylaşmaktır.

SONUÇ

Uluslararası ve ulusal düzeyde, özellikle de toplumsal alanda kadın-erkek eşitliği algısının sadece erkekler lehine hüküm sürmesi, çok eskilere uzanmakta ve günümüzde de devam etmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin tam anlamıyla sağlanamadığı yerlerde toplumsal, ekonomik ve kültürel yapılarla ilişkili olarak hiyerarşi, otorite, iktidar ve emek piyasası da bu eşitsizlik çemberi içinde kalmakta ve bu çember şüphesiz ki kamusal alanlarda da kendisini göstermektedir. Çünkü toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve cinsiyet ilişkileri kentsel yaşamın en önemli sorunları arasında yer almakta olup; ayrıca makro ekonomik faaliyetler de üretim, tüketim, ekonomik kalkınma ve büyüme, kamusal politikalar ve hizmetler, kamusal-özel ayrımı ve en önemlisi bütçe politikaları bazında ulusal ve uluslar arası düzeyde önemli bir noktanın eksikliğini ve bu eksikliğin getirmiş olduğu ve göz ardı edilen/gözden kaçan sorunların ana hattını oluşturduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu bağlamda, bu eşitsizliğin temelindeki sorunların çözümü için var olan bütçelerin toplumsal cinsiyete duyarlılığının artırılmasına yönelik çalışmalar, plan ve programlar geliştirilmiş ve bunlar bütçeleri biraz daha cinsiyete duyarlı hale getirme hususunda ulusal ve uluslar arası düzeyde bir mekanizma olarak ve aynı zamanda bütçeleme sürecinin tüm aşamalarında toplumsal cinsiyet duyarlılığının gözetilmesini ve bu doğrultuda sürece dahil edilmesini gerekli kılmıştır.

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması yönündeki çalışmalar, ülkelerin bütçe süreçlerine, cinsiyete duyarlı bütçeleme veya cinsiyet esaslı bütçeleme şeklinde yerleşmiş ve bütçe politikaları ve süreçleri cinsiyete indirgenerek yeniden şekillenmiştir.

Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme, cinsiyet eşitliğine ve kadınların güçlendirilmesine yönelik politikaların, politika belirleme faaliyetinin özünü oluşturan bütçeleme ve planlama alanlarının merkezine taşınmasını amaçlayan bir strateji olup, devlet bütçesinin kadınlar ve erkekler üzerindeki etkilerinin daha açık olarak görülmesine yönelik olmakla birlikte, bütçelerin toplumsal eşitliği sağlamadaki etkinliğini arttırmada var olan aksaklıkların giderilmesi ve bütçe süreçlerinin bu doğrultuda iyileştirilmesine yönelik politikaların ne yönlü uygulanabilirliğini hedefleyen bir mekanizmadır. Bu bağlamda kamu gelir ve harcamalarının cinsiyet perspektifinden ele alınıp, devletin sadece toplumsal alanda

değil ayrıca mali alanda da cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik çabası, kuşkusuz ki var olan kaynakların daha etkili ve verimli olarak dağıtılmasında ve tabi ki ihtiyaç bulunan alanlarda öncelikli olarak kullanılması, kaynak dağılımı açısından da cinsiyete duyarlı bütçeleri gerekli kılmaktadır.

Türkiye'de kadın-erkek eşitliğinin toplumsal ve cinsiyet eşitliği bakımından sağlanması yönündeki çalışmalar, 1985 yılında Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'ne (CEDAW) taraf olarak başlamıştır. Böylece Türkiye'de ki kadın hareketinin devlet mekanizmalarını harekete geçirmek adına önemli bir hukuki adım atılmıştır. Kadın ve erkek eşitliğinin sağlanması hususunda ise Kadın Statüsü Komisyonları kurulmuştur. Bu bağlamda 2008 yılında Birleşmiş Milletler'in Newyork'ta bulunan merkezinde toplanmış olan komisyonun konusunu cinsiyete duyarlı bütçeler oluşturmuştur. Türkiye'nin yürütmüş olduğu çalışmalar ve özellikle bütçelerin cinsiyete daha duyarlı hale getirilmeleri için Türkiye genelindeki çalışmalar ilgi komisyonlar ve belediyeler tarafından yürütülmektedir. Hatta ülke genelinde uygulanabilirliğinin denetimi bağlamında bu sistemin bazı pilot bölgelerdeki (Bursa, Kocaeli, Trabzon gibi) belediyelerin bütçelerinin bazı kalemlerine uygulanabilirliğinin analiz edilmesi ve bunun için yürütülen çalışmalar kadın komisyonları ve çeşitli kuruluşlar tarafından maddi ve manevi yönde ayrıca desteklenmektedir. Özellikle Türkiye'de toplumsal kadın-erkek cinsiyet eşitliğini sağlamak üzere kurulan Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, bu yöndeki çalışmalarıyla bütçe sürecine önemli katkı sağlamaktadır.

Türkiye'de cinsiyete duyarlı bütçeleme ile ilgili 2012-2015 yıllarını kapsayan ve Sabancı Vakfı'nın yürüttüğü "Birleşmiş Milletler Kadınların İnsan Haklarının Geliştirilmesi Ortak Programı (BMOP)" sayesinde yerel yönetimlerin bütçelerinin toplumsal cinsiyet eşitliğine uygun olması hedeflenmektedir. Fakat, cinsiyete duyarlı bütçeleme hususunda Türkiye birtakım çalışmalara imza atmış olsa da, bu çalışmalar Avrupa'da yürütülen çalışmalara oranla çok geride kalmıştır. Şöyle ki, Avrupa Konseyi'nin 2005'de yayımlanan ve 12 üye ülkedeki toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme politikalarının değerlendirildiği raporunda Türkiye'de çok sınırlı bir uygulamanın olduğu ayrıca belirtilmektedir.

Cinsiyete duyarlı bütçelemenin dünyada birçok örneğinin olması ve çoğu ülke tarafından toplumsal cinsiyet analizlerinin yapılarak, bunların bütçe süreçlerine

uygulanması hususunda yürütülen çalışmalar cinsiyete duyarlı bütçe sistemini dünya ülkeleri arasında rağbet gören bir sistem haline getirmiştir. Cinsiyete duyarlı bütçe sistemini ilk kez Avustralya, 1984 yılında Federal Devletin yayınlanmasıyla birlikte uygulamaya koymuştur. Daha sonraları ise 1995 yılında Güney Afrika'daki sivil kuruluşlar parlamentoyla birlikte hareket ederek, cinsiyete duyarlı bütçe sisteminin analizlerine başlamışlardır. Dünyadaki uygulanabilirliğine kıyasla Türkiye'de cinsiyete duyarlı bütçeleme sistemi yönündeki çalışmaların yerel yönetimlerde uygulanabilirliği açısından, genel bütçeden ayrılan kaynakların son derece sınırlı olması mevcut sistemi cinsiyete duyarlı hale getirmede oldukça pasif bırakmıştır. Kadın, aile refahı, çocuk gelişimi, eğitim, sağlık gibi önemli alanlara yapılan kaynak ayırımının dünya ülkelerine kıyasla çok daha az olması, bütçelerin cinsiyete duyarlılığının arttırılmasında bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlarla birlikte okuryazarlık oranının düşük olduğu, kamu sektörü istihdamının düşüklüğü ve vergilerin kişiler üzerindeki olumsuz etkileri, kadınların ücretli olmayan çalışma etkileri, kaynakların oldukça sınırlı olması gibi nedenler de bu sisteme geçişimizi zorlaştıran ekonomik ve sosyal faktörler arasında yer almaktadır.

Ülkemizde cinsiyete duyarlı bütçelemenin tam anlamıyla anlaşılması ve kamusal alanlara uygulanabilirliğinin artması için, öncelikle topluma cinsiyet eşitliğinin özellikle kadın-erkek eşitliğinin kaçınılmaz sosyal bir gerçek olduğu bilinci verilerek, bu kapsamda sadece devlet desteği değil, sivil toplum kuruluşları ve özel sektörün de desteği alınarak bütçelerin cinsiyete daha duyarlı hale getirilmeleri sağlanmalıdır. Bunlarla birlikte Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'nun bütçe süreçlerine getirdiği açılımlarının sayesinde, orta vadeli program oluşturularak bunların bütçe süreçleriyle ilişkilendirilmesi de cinsiyete duyarlı bütçelerin, bütçe süreçlerindeki duyarlılığını artırıcı yöndeki uygulamalara önemli bir katkı sağlamıştır.

Türkiye bazında yürütülen çalışmaların yaygınlığının arttırılması sadece sistemin anlaşılmasıyla sınırlı olmayıp, birtakım ekonomik ve politik süreçlerin de bu yönlü değişim göstermesi, sürecin tüm aşamalarında toplumsal cinsiyete duyarlılığın tüm ana plan ve programlara yerleştirilmesinde hükümetler de yetkili kılınmıştır. Ülkemiz genelinde mevcut çalışmalara ek olarak; tüm bakanlıklara toplumsal cinsiyet eşitliği koordinatörlerinin atanması ve bütün bakanlıklarda koordinasyon

için bir organizasyon yapısı kurulması, toplumsal cinsiyet eşitliği birimleri ve koordinatörleri için sürekli eğitim verilmesi ve bu eğitimlerin daha sonra bütün halka aktarılması yönündeki çalışmaların süreklilik arz etmesi, politik kararların verilmesinde ilgili bakanlıkların görüşlerinin alınması ve bu süreçlerde genç katılımcıları bilgilendirmek amacıyla, okullarda devlet bütçeleri hakkında sosyal nitelikli eğitimler verilmesi ve genç katılımcıların da fikirlerinin alınması yönünde yürütülecek çalışmalar, bütçe sürecinde toplumsal cinsiyete duyarlılığın eksik yönlerini tamamlamada katkı sağlayacağı da önemli bir husustur.

Sosyal bağlamda yürütülecek çalışmaların yanında, bütçe bazında yürütülecek çalışmalar da Türkiye'deki cinsiyete duyarlı bütçelerin uygulanabilirliğini arttırmada katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda; yatırım bütçe tekliflerin toplumsal cinsiyeti sağlamadaki etkisi, kaynakların toplanmasında ve kaynak dağılımında makro ekonomik politikaların ve mali planların ne kadarının cinsiyete duyarlı bütçelemeyi sağladığı hususunda analizlerin yapılması, eğitim, sağlık ve sosyal alanlarda yapılacak kaynak tahsisatının cinsiyete duyarlı hale getirilmesi ve bu hususta eğitim alamayan çocukların, anne-çocuk sağlığının korunması hususunda kaynakların yeterli olup olmadığının analizinin yapılması, bütçe ve bütçe uygulama sonuçlarının yer aldığı kesin hesap kanunlarının yıllar bazında bütçe tahminleriyle karşılaştırılması ve varsa görülen aksaklıkların olumlu yönde değerlendirilmesi, meclis bünyesinde cinsiyete duyarlı bütçelerin etki alanlarının incelenmesi ve değerlendirilmesi bağlamında bir komisyonun oluşturulup, bütçe uygulamadan ve uyguladıktan sonraki etkilerinin ülke ve dünya bazında analizinin yapılarak değerlendirilmeye alınmasına ve kesin hesap kanunlarında bu değerlendirmelerin yer alması öngörülmektedir. Bu bağlamda yürütülecek olan çalışmalar, bütçelerin toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama yönünde daha sağlıklı sonuçlar elde edilmesine fırsat verecektir.

Cinsiyete duyarlı bütçelemenin değerlendirme sürecinde, toplumsal cinsiyete ilişkin unsurların hükümet politikaları çerçevesinde belirli analizler ve endekslerle uyumunun değerlendirilerek şeffaflık ve hesap verilebilirliğinin sağlanması açısından bütçe sürecine katılımını kamu harcamalarının ve kamu gelirlerinin bu bağlamda değerlendirilerek istenilen hedeflere ne kadar ulaşıldığının, kamusal mal ve hizmetlere ulaşmada fırsat eşitliği olmayan kesimlerin de sürece nasıl dahil edilmesi

gereğinin ayrıca kadınların ekonomik karar almada bütçe süreçlerine katılımının arttırılması ve bu süreçte toplumun aktif olarak sürece dahil edilmesini ve halkın bütçe süreçlerinde daha fazla fikir sahibi olarak sürece dahil olmalarını, ihtiyaçların tam olarak ortaya konulup, kaynak ve harcamaların ona göre saptanıp süreçte etkinliği ve verimliliği sağlamayı amaçlayarak kamu idarelerinin bu hususstaki politikaların uygulamaya dönüşümünü, cinsiyeti ana plan ve programlara politikalara yerleşmesini sağlayarak toplumsal cinsiyet eşitliğinin bütçe sürecinde uygulanabilirliğinin denetimini yapıp gelir ve giderlerin bütçede gerçekleşme oranlarının denetim ve analizini yapmaktır.

Bu tez çalışmasında ortaya çıkan bulgular, cinsiyete duyarlı bütçelerin uygulanabilirliğinin her alanda olabilmesi için, kaynakların ve bu kaynakların dağılımının kadın-erkek eşitliğini sağlamadaki yönünün yanı sıra, süreçlerin ve bu süreçleri uygulayıcıların toplumsal cinsiyet kavramını iyi özümseyip, bu sürece sosyal, ekonomik ve mali perspektifler çerçevesinde kadın ve erkek eşitliğine katkıda bulunup bulunmamasının değerlendirilmesi yönünde bakılması ve bu yönde bütçelere entegre edilmesi gereğidir ki bu bütçe yeniden yapılanma gelirleri ve giderleri için cinsiyet eşitliğini teşvik edecek bir bütçe uygulamasıdır. Ayrıca cinsiyete duyarlı bütçeleme sistemi, sosyal eşitliğin yanı sıra; ekonomik büyümenin ve kaynak tahsisinde verimliliğin bütçe süreçlerine kadınların da entegrasyonu ile yapısal uyum mekanizmasını güçlendiren bir sistem olup, Türkiye ve dünya bazında uygulamaları da bu doğrultuda olan bir bütçe sürecidir.

KAYNAKÇA

Akduran, Özgün. **Bakım Emeği: Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Kapsamında Bir Değerlendirme**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011.

Aksoy, Nurgül. **Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ve Kadının Statüsü Genel Müdürlüğünün Rolü**, Ankara, Aralık-2006

Akyürek, Çağdaş Erkan. **Sağlıkta Bir Geri Ödeme Yöntemi Olarak Global Bütçe ve Türkiye**, Sosyal Güvenlik Dergisi, 2012

Albayrak, Özlem ve Emel Memiş. Feminist Eleştiri, ***Fe Dergi,*** *Cilt:3,* Sayı: 2, Yıl: 2011.

Alkan, Ayten. **Yerel Yönetimler ve Cinsiyet: Kadınların Kentte Görünmez Varlığı Ankara Araştırması,** 1. Baskı, Ankara, 2005.

Altuğ, Figen Ahmet Kesik ve Murat Şeker. **Kamu Bütçesinde Yeni Yaklaşımlar**, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2013, ss.221-222

Atauz, Akın ve Diğerleri. **Toplumsal Cinsiyet Eğitimi El Kitabı, Kadın İstihdamının Geliştirilmesi Projesi,** KSGM,1999, s.1-10'dan aktaran Nurgül Aksoy, Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ve Kadının Statüsü Genel Müdürlüğünün Rolü, Ankara, 2006.

Baş, Meryem Meltem Tatlıer. **Avrupa Birliği'nde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Ana Plan ve Politikalara Yerleştirilmesi: Hollada, Romanya ve Türkiye Örneklerinin İrdelenmesi**, Ankara, 2011

Bellamy, Kate**. Gender Budgeting: A Background paper for the Council of Europe's Informal Network of Experts on Gender Budgeting**, UK Women's Budget Group, November 2002.

Budlender, Debbie ve Guy Hewitt. **Gender Budget Make More Cents Country Studies and Good Practise**, United Kingdom, August 2002.

Budlender, Debbie. **How to do a gender-sensitive budget analysis:contemporary research and practise,The Commonwealth Secretariat**, 1998, s.6'dan aktaran Nurgül Aksoy, **Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ve Kadının Statüsü Genel Müdürlüğünün Rolü**, Ankara, 2006.

Budlender,Debbie, Diane Elson,Guy Hewitt ve Tanni Mukhopadhyay. **Gender Budgets Make Cents Understanding Gender Responsive Budgets**, Gender Affairs Department, United Kingdom, January, 2002.

Çelik, Yusuf **Sağlık Ekonomisi**, Siyasal Kitabevi, Ankara.

Demir, Müslim. Devlet Bütçesinin Cinsiyeti Sağlamadaki Rolü ve Türkiye, **Bütçe Dünyası Dergisi**, Sayı:35, 2011/1.

Demirdirek Hülya ve Ülker Şener. **81 İl İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi**, Ankara, Ocak, 2014.

Dinçer, Ömer ve Cevdet Yılmaz. **Değişimin Yönetimi İçin Yönetimde Değişim**, Ankara, 2003.

Dredge, Robert. **Hospital Global Budgetting**, Washington, The World Bank, 2004.

Elson, Diane. **Budgetting For Women's Rights Monitoring Government Budgets For Compliance with CEDAW**, Departmant Of Sociology, University Of Essex, UK and Levy Economics Institute, Bard College, USA, January, 2006.

Eker, Aytaç ,Hayal Ayça Şimşek, **Küreselleşme Ve Kamu Maliyesinde Yaşanan Dönüşüm**, Ankara,2009.

Emil, Ferhat. **Katılımcı Bütçe Ve Katılım Mekanizmaları**, Yerel Yönetim Reformuna Destek Projesi, Çanakkale, 2007

Ergen, Zuhal. Yönetimden Yönetişime: Katılımcı Bütçeleme Modeli, **Maliye Dergisi**, Temmuz-Aralık 2012, Sayı:163

Erkan, Birol, Mehmet Şentürk, Yusuf Ekrem Akbaş ve Sadettin Paksoy. **Dünya'da ve Türkiye'de Sosyal Bütçeleme (Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme) Yaklaşımı,**

Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, Yıl:5, Sayı:9, Yaz: 2012, ISSN 1307-9832.

Eroğlu Feride. **Yakın Dönem Anayasalarında Toplumsal Cinsiyet ve Kadın-Erkek Eşitliği İle İlgili Düzenlemeler: Arjantin, Güney Afrika, Kenya, Kolombiya, Paraguay, Ruanda, Uganda.**, Ankara, Nisan, 2014.

Genç, Murat. **Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ve Kamu Hizmetlerinde Etkinlik**, Sayıştay Dergisi, Nisan-Haziran 2010, Sayı:77.

Gender Budgetting-An Overview By The Europeon Women's Lobby, February, 2004.

Gökbunar, Ramazan. **Kadın Erkek Eşitsizliğinin Giderilmesinin Vergisel Boyutu**, Finans Politik & Ekonomik Yorumlar 2010, Cilt:47, Sayı: 543.

Hazman, Gülsüm Güler, **Türkiye'de Yerel Düzeyde Kalkınma Hedefi Ve Belediyeler**, Seçkin Kitabevi, Ankara, 2014.

III.Ulusal Sağlık Teknolojileri Değerlendirme (STD) Forumu, **Global Bütçe Ve Kanıta Dayalı Tıp**, Ankara, 2012.

Işık, Abdülkadir ve Hayriye Işık. **Sosyal Eşitsizliklerin Giderilmesinde Bir Çözüm Önerisi: Cinsiyet Esaslı Bütçeleme (Teori, Gelişim ve Uygulama)**, Pamukkale Üniversitesi.

Karataş, Hasan. **Kamu Yönetiminde Yeni Bir Anlayış: Vatandaş Odaklı Yönetim**, Bütçe Dünyası, Sayı:24

Klatzer, Dr.Elisabeth. **Yerelde Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Kılavuzu**, Çev. Fethi Keleş ve Orhan Bilgin, TESEV Yayınları, İstanbul, 2011.

Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma 1:Değişimin Yönetimi İçin Yönetimde Değişim,T.C Başbakanlığı,Ankara,Ekim 2003. (www.igb.gov.tr) (24.05.2015)

Konuk, Bahar. **Avrupa Birliği Hukunda Kadın Erkek Eşitliği İlkesi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2008.

Külekci Cansu ve Tülin Canbay. **Kadına Haklarının Kazandırılmasıyla Birlikte Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme**, Electronic Journal Of Vocational Colleges, Mayıs, 2012

Leadbetter, Helen. **Gender Budgeting**, http://www.cfdg.org.uk (18.04.2015)

Mckay, Ailsa. **Kadının Emeği ve İstihdamı Girişimi Platformu Sunuş-Notlar**, Çev. Özgün Akduran ve Gülay Günlük Şenesen, Boğaziçi Üniversitesi, Kasım 2008, İstanbul.

Meriç, Metin. **Feminizme Mali Bakış (Cinsiyete Duyarlı Bütçeler)**, Finans Politik&Ekonomik Yorumlar, 2007, Cilt:44, Sayı:509.

Onuncu Kalkınma Planı (2016-2018), Erişim www.kalkınma.gov.tr (04.05.2015)

Orta Vadeli Program (2007-2009), Erişim www.bumko.gov.tr (26.04.2015)

Orta Vadeli Program (2008-2010), Erişim www.bumko.gov.tr (27.04.2015)

Orta Vadeli Program (2009-2011), Erişim www.bumko.gov.tr (28.04.2015)

Orta Vadeli Program (2012-2014), Erişim www.bumko.gov.tr (29.04.2015)

Orta Vadeli Program (2014-2016), Erişim www.bumko.gov.tr (30.04.2015)

Orta Vadeli Program (2015-2017), Erişim www.bumko.gov.tr (01.05.2015)

Örücü, Ali İhsan ve Doğan Bakırtaş. **6111 Sayılı Kanunun Cinsiyete Duyarlı Bütçe Perspektifinden Değerlendirilmesi**, Maliye Dergisi, Sayı:162, Ocak-Haziran 2012.

Özen, Ahmet ve İbrahim Günay Yontar. **Katılımcı Demokrasi Anlayışında Bütçeleme: Katılımcı Bütçeleme**, Maliye Dergisi, Ocak-Haziran 2009, Sayı:156.

Pehlivan, Osman, **Kamu Maliyesi**, Derya Kitabevi, Trabzon, 2006.

Quinn, Sheila. **Gender Budgetting: Practical Implementation Handbook**, Directorate General of Human Rights and Legal Affairs Council Of Europe April, (HANDBOOK), 2009. www.coe.int/equality (10.06.2013)

Sayer, Handan. **Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Erkeklerin Katılımı**, Ankara,2011.

Sayın Aysun ve İdil Türkmenoğlu. **Kurumlar İçinde Cinsiyet Eşitliğinin Tesisi El Kitabı, İşte Eşitlik Platformu,** Boyner Holding, Ocak,2014

Şahin, Mustafa. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme (TCDB) Yazınına Kuşbakışı, ***Fe Dergi,*** *Cilt:*3, Sayı:2, Yıl: 2011. http://cins.ankara.edu.tr/6_7.html

Şeker, Murat. **Yerel Yönetimlerde Sosyal Bütçeyi İzleme Raporu**, Tesev Yayınları, İstanbul, 2011

Şenesen, Gülay Günlük. **Uluslar Arası Yerel Yönetimler ve Kadın Konferansı**, 3-4 Mayıs Diyarbakır, 1.Baskı, 2008.

Şenesen, Gülay Günlük. **Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme: Türkiye İçin Bir Değerlendirme**, Bütçe Sürecinde Parlamentonun Değişen Rolü Sempozyumu, Afyon Karahisar, 2008.

Şenol, Nevin. **Kadın Dostu Kentler Avrupa'dan Örnekler**, www.unfpa.org.tr/turkey/rapyay/**kadindostukentler**.pdf (15.05.2014)

Tepav. **İyi Yönetişim İçin Örnek Bir Model: Katılımcı Bütçeleme**, Yönetişim Etütleri Programı, Ankara, 2007

Tiryaki, Derya ve Mehtap Tatar. **Sağlık Sigortası : Teori ve Uygulama,** Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi. Cilt :5, Sayı:4, 2000

Toplumsal Cinsiyet Eylem Planı 2008-2013, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara, 2008.

Tüğen, Kamil ve Ahmet Özen. **Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Anlayışı**, Maliye Dergisi, Sayı:154, Ocak-Haziran 2008, (CDBA).

Tüğen, Kamil. **Devlet Bütçesi**, İzmir, 10.Baskı, 2011.

Türkiye Ulusal Programı- 2003, internet erişim http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/ulusalpr/

Türkiye Ulusal Programı- 2008, internet erişim http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/ulusalpr/

Türkiye'nin AB Müktesebatına Uyum Programı (2007-2013), internet erişim http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=194

Türkiye'de Uygulanan Şartlı Nakit Transferi Programı 'nın Fayda Sahipleri Üzerindeki Etkisinin Nitel ve Nicel Olarak Ölçülmesi Projesi Final Raporu, 2012, Ankara.

Türkiye'nin İklim Değişikliğine Uyum Kapasitesinin Geliştirilmesi Projesi

Tütüncü, Sevay İpek ve Necmettin Şahin. **Üretimde Kirlilik Önleme Yaklaşımı Ve Devletin Konumu**, Ekonomi Bilimleri Dergisi, 2012

Uğurlu, Ece ve Hacer Özgen. **Sağlık Hizmetleri Finansmanı ve Hakkaniyet**, Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, Sayı 11/2.

Understanding Gender Sensitive Budgeting, International Organization For Migration (IOM), 2008, www.iom.int (29.03.2015)

Waters, Hugh ve Peter Hussey. **Pricing Health Services For Purchasers: A Review Of Methods And Experiences**, Washington, 2004.

Yıldız, Habib ve Diğerleri. **Kamu Maliyesi Ders Notları**, Sakarya Kitabevi, Sakarya, 2004.

http://350ankara.org/sivil-iklim-zirvesi-turkiyenin-iklim-hedefini-acikladi/ (01.06.2014)

http://edirneyenigun.com/yazar/1142/sosyal-butce-kavrami.html (31.05.2014)

http://web.deu.edu.tr/proje/?p=2684, (15.04.2013)

http://www.cu.edu.tr/tr/OYP/analitik_butce_rehberi.pdf (10.05.2014)

http://www.ejovoc.org/makaleler/may_2012/pdf/04.pdf (01.06.2014)

http://www.ekodialog.com/kamu_maliyesi/butce_sistemleri_performans_program.html (10.05.2014)

http://www.erzincan.bel.tr/duyuru/1313/toplumsal_cinsiyete_duyarli_butceleme_heyetinden_baskan_cakira_ziyaret.html, (28.04.2013)

http://www.gata.edu.tr/uremesagligi/toplumsalcinsiyet.htm, (10.03.2014)

http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/StratejikPlan/Attachments/1/2009_2013StratejikPlan.pdf (10.05.2014)

http://www.medimagazin.com.tr/authors/mehmet-demir/tr-global-butce-72-63-2109.html (15.05.2014)

http://www.myfikirler.org/belediyeler-kadinlara-girisimcilik-egitimi-veriyor.html (01.06.2014)

http://www.socialwatch.org/node, (01.03.2014)

http://www.tbbtv.gov.tr/kategoriler/seminer-sempozyum-kongre/5-yerel-yonetimlerin-mali-yonetimi-forumu/1361002133-metin-meric-47-yerel-yonetimlerde-toplumsal-cinsiyet-esitligini-saglamada-cinsiyet-butcesi-uygulamalari, (28.04.2013)

http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/203-208.pdf (10.05.2014)

http://www.trabzon.bel.tr/Gazete/2012/1311Cinsiyet.html, (16.04.2013)

http://www.uiiid.net/documents/985_106_MAKALE_96.pdf (, 01.06.2014)

http://www.un.org/esa/devagenda/gender.html, (01.02.2013).

http://www.usemb-ankara.org.tr/ABDAnaHatlar/Ekonomi.htm (01.06.2014)

http://www.yeniduzen.com/Ekler/gaile/246/toplumsal-cinsiyete-duyarli-butce-nasil-olmali/1016 (01.05.2014)

http://yesilgazete.org/blog/2009/02/20/belediyelerde-katilimci-butce-sureci/ (31.05.2014)

http://www.sanliurfa.bel.tr/tr/icerikdetay/62/205/mikro-kredi-.aspx (10.03.2014)

http://www.ibb.gov.tr/sites/atikyonetimi/Documents/resim/mudurluk/doc/tusdeger.ppt (30.05.2015)

http://www.bumko.gov.tr/Uygulamalar/Bakan_Konusmalari/2015/index.html (30.05.2015)

http://www.gib.gov.tr/fileadmin/mevzuatek/gerekceler/GVK/cilt_1_193_sayili_kanun.pdf (30.05.2015)

http://www.oecd360.org/oecd360/pdf/domain21___media2006___313169-nu69tolkxi.pdf (30.05.2015)

http://kasaum.ankara.edu.tr/files/2013/02/KEFEK-Toplumsal-Cinsiyete-Duyarl%C4%B1-B%C3%BCt%C3%A7eleme-Raporu-Temmuz-2014-.pdf (30.05.2015)

http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Yaynlar/Attachments/518/Onuncu%20Kalk%C4%B1nma%20Plan%C4%B1.pdf (23.04.2015)

www.bmopkadinhaklari.org, (16.04.2013)

www.bumko.gov.tr, (15.01.2013)

www.cbcny.org/about-us (28.02.2015)

www.interpress.com (01.06.2014)

www.kadininstatusu.gov.tr/tr/html/165/Birlesmis+Milletler, (04.02.2013)

www.migm.gov.tr (01.05.2014)

www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/pekin.pdf, (04.02.2013)

www.un.org/womenwatch/osagi/pdf/factsheet1.pdf (05.03.2015)

www.unwomen.org (10.03.2014)

www.yerelyonetisim.org.tr.AllNews.aspx, (01.06.2015)

www.sp.gov.tr, (01.06.2015)

www.bumko.gov.tr.uygulamalarBakanKonuşmaları2015indexhtml, (01.06.2015)